

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent 61004 Format.....

No. Inventar..... Anul.....

Secția..... Raftul.....

DR. F. RADU
PROFESOR UNIVERSITAR

CRITICĂ ȘI METODĂ

CU DOUĂzeci ȘI DOUĂ TEZE DE DOCTORAT

EDITURA UNIVERSITĂȚII ORTODOXE ROMÂNE

BUCUREȘTI 1963

61004 dublet

Inu.A.37.209

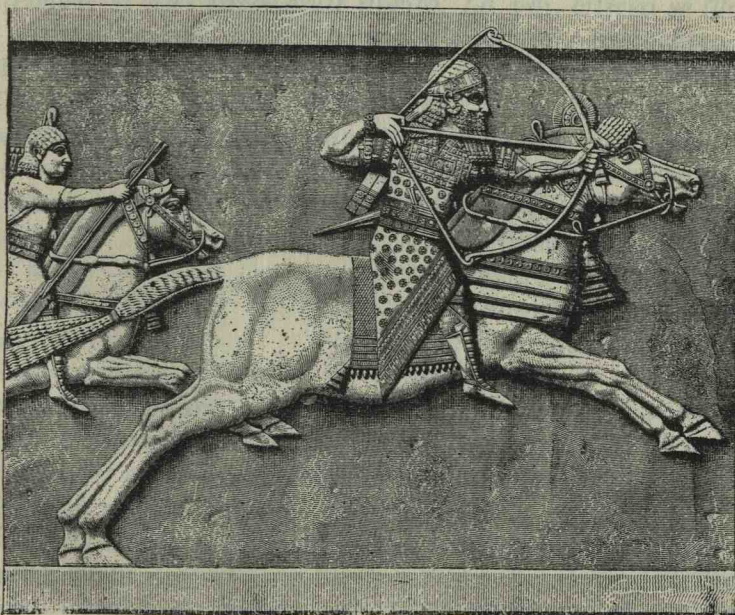
255851

Pr. V. RADU
PROFESOR UNIVERSITAR

CONTROL LIBR

CRITICĂ ȘI METODĂ

CU PRILEJUL UNEI TEZE DE DOCTORAT

115725

după Vigouroux

Extras din „Biserica Ortodoxă Română“

BUCUREȘTI 1933

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

BUCUREȘTI

COTA

61004

1958. April

CONTROL 1953

RC16/03

1956

CRITICĂ ȘI METACRITICĂ

DE PRILEJUL UNUI TEIN DE DOCTORAT

B.C.U. Bucuresti

C115725

BUCUREȘTI 1953

PREFAȚĂ

Studiul Vechiului Testament, la noi, este cu mult în urmă față de ceea ce ar trebui să fie. Din această pricină, Scriptura în general, cu excepția Evangheliilor, deși este citită în unele cercuri și de unii creștini, totuși nu este înțeleasă și nici prea mult dorită. La noi, citirea se făcea și se face pe cele două edițiuni ale Bibliei: traducerea Sf. Sinod, epuizată de multă vreme și traducerea Societății Biblice Britanice, aceasta din urmă, într'o limbă mai mult vulgară de cât literară, iar în frumoasele cărți poetice: searbădă și lipsită de adâncul înțeles al textelor, deoarece traducătorul, necunoscător al limbilor originalului, a tradus după alte traduceri. Afară de aceasta, lipsa unui comentariu de unde să se vadă clar ceea ce învață Biserica, este o lacună, care nu se știe când va fi umplută. În luptele Bisericii românești cu sectanții (cari dau asalt la temelii ei ca să prăvălească Statul de care a fost și este atât de strâns legată), noi nu avem la îndemână studii și lucrări capabile să risipească nedumiririle intelectualilor și nici să întărească credința poporului sânguincios încă pe căile Bisericii, pentru mântuirea sufletului.

Este lucru netăgăduit, că în fruntea tuturor științelor teologice stă studiul Scripturii — Vechiului și Noului Testament — al cărei centru este Iisus Christos. Și cu toate acestea Scriptura este prea puțin cercetată și studiată. Combătută de mulți sub cuvânt că ar cuprinde lucruri ce nu se mai pot susține astăzi, mai ales privitor la Vechiul Testament, ea este privită cu indiferență de studentul teolog, cel ce mâine mai mult din motive materiale va fi slujitor al Bisericii, de cât din chemare și din convingere.

Toată această secetă, de cunoștințe și de direcție, își are izvorul în insuficienta și mediocra pregătire a profesorilor, cari la rândul lor, nu pot să croiască o nouă cale

cu bună metodă în studierea și aprofundarea Scripturii Vechiului Testament. Dar această pregătire stă în strânsă legătură cu organizarea Facultăților de Teologie, rămase și azi la punctul de vedere că teologia se poate învăța integral. Facultatea de Teologie din Cernăuți mai conservă acele exămene „riguroase“ de doctorat din toată teologia. Facultatea din București, deși se deosebește sub acest raport, ca și cea din Chișinău, până acum nu și-a organizat cursuri de doctorat, deși ca cea mai veche, trebuia să le aibă. Profesorul de Exegeza Vechiului Testament, la o singură catedră, spre deosebire de Chișinău unde sunt două, poartă de un sfert de veac în spate toată știința specialității respective, fără să fi organizat nimic. Lipsa disciplinelor complimentare și auxiliare, de limbi semitice, istoria Asiriei, a Babiloniei și a Egiptului, pentru această catedră, face ca să apelăm la Facultățile catolice și protestante și să luăm studiul dela început, cu pierdere de vreme și dezorientare.

În calea tuturor încercărilor de sistematizare și organizare s'au așezat deacurmezișul socoteli și interese personale de infimă mărime, cari au păgubit și păgubesc instituția și diminuează însemnătatea și prestigiul Bisericii în slujba căreia stă.

Se știe, ca un fapt dovedit, că năzuința pentru studiu și pentru știință, în toate țările este numai studierea în centre mari și înzestrate cu biblioteci. Se întâmplă și la noi aproape acelaș lucru. Studențimea teologică dă năvală la București, dar nu află ceea ce-i trebuie pentru studiu Vechiului Testament. Lipsește profesorul cu metoda, documentarea și informațiunea în materia respectivă după cum se va vedea din critica noastră. Și atunci ne facem adevărata convingere: incompetința celor ce se pregătesc în această specialitate.

O reorganizare a învățământului teologic superior, — în toate ramurile — dar mai cu seamă în aceia a Scripturii Vechiului Testament, se impune ca o necesitate urgentă, nu numai pentru formarea oamenilor de știință, dar și pentru a profesorilor și misionarilor, cunoscători ai Sfintei Cărți. La noi, va trebui să se studieze teologia pentru tot Răsăritul, așa că studenți și profesori din țările balcanice, în loc să apuce drumul Apusului, să treacă pe

la noi, să se adape din cultura noastră teologică, gata de a rivaliza în metodă și seriozitate cu cea apuseană și în multe privințe cu perspective de a o întrece. Și dacă în trecut, în țările române, se adăposteau ierarhi, călugări, mitropolii și patriarhi, veniți din răsăritul ortodox, de unde apărau ortodoxia atacată și tipăreau cu banii noștri cărți de polemică și de zidire sufletească, astăzi, când aceiași ortodoxie o putem apăra și organiza prin școala noastră teologică superioară, de ce n'am face-o?

Pentru critica de față, am întâmpinat unele dificultăți și anume:

Lipsa unei biblioteci de teologie. Nici la Biblioteca Internatului Facultății de Teologie din București (bibliotecă rămasă în urmă sub toate raporturile), nici în tânăra bibliotecă a Facultății de Teologie din București, înființată acum câți-va ani, nici la Academie, nici la Fundație n'am putut afla tot ceea ce-mi trebuia. Majoritatea cărților utilizate sunt fie din biblioteca mea personală, fie din cea a Seminarului de Vechiul Testament dela Facultatea de Teologie din Chișinău.

Lipsa de litere siriace și arabe. Altădată, biserica din principate tipărea în tiparnițele dela Snagov, cu Antim Ivireanul, sau în cea dela Iași, fiind de față patriarhul Silvestru al Antiohiei, liturghiere greco-arabe; astăzi nu se mai află nici o literă din ceea ce a fost. Și cine vrea să tipărească ceva, este constrâns să caute în tipografiile particulare, și ele rău utilate pentru acest gen de cereri foarte rare.

Am adoptat, deci, transcrierea fonetică a textului siriace și a izolatelor cuvinte arabe. Pentru limba asiriană, s'a procedat la fel. Unde nevoia a cerut, s'au adăogat accentele necesare, lucru care ar fi putut fi evitat, dacă textul se tipărea în caractere originale.

Lipsa de clișee și hărți, m'a făcut să apelez acolo unde le-am găsit, deoarece, până acum la noi, acest studiu de interpretare bazată pe documente originale și cu clișee, nu există. Și dacă pentru orientaliști, acest procedeu este obișnuit, pentru teologi este o raritate și un început. Așezarea geografică a diferitelor localități și chipul stăpânilor vremelnici ai omenirii sunt de un interes capital

pentru interpretarea Vechiului Testament, în lumina descoperirilor orientale.

Am adunat bibliografia necesară studiului proorocului Naum, cu nădejdea că ea va complini în mare măsură lipsa de informație bibliografică în acest domeniu. Și am arătat apoi cum trebuie să fie pregătită o lucrare de doctorat — de maturitate științifică — în domeniul Vechiului Testament.

In critica făcută, am bazat documentarea mea și pe documente externe originale, necesare tâlcuirii și am ajuns la concluziunea că Sfintele Cărți, dacă pentru poporul de rând este destul să fie tâlcuite pe baza părinților și a scriitorilor bisericești, pentru pătura cultă și încă neinformată asupra veracității evenimentelor și a adâncului înțeles al Sf. Scripturi, documentele externe sunt încă un sprijin, bine venit și de mare preț.

In felul acesta, exegeza făcută, are mai mult înțeles, iar cuvântul lui Dumnezeu, viu și veșnic, pentru lumea scepticilor capătă o forță nebănuită.

Pr. V. RADU.

Chișinău, 25 Martie 1933.

T. S. Negoită, Proorocul Naum. Traducere și comentar.

București, Tip. „România Mare“, fără an, 133 p. cu Bibliografie.

CAP. I.

A. Aspectul general al cărții.

Lucrările de specialitate, mai ales la Vechiul Testament, au ajuns o raritate, din pricina specialiștilor cu greu de pregătit și mai ales din pricina cititorilor, cari cu greu se hotărăsc să citească, dar mai ales să cumpere o tâlcuire la o carte așa de veche. Dar pe noi nu ne prea ocupă aceste considerațiuni de ordin momentan, ci mai ales dacă ceea ce se lucrează e bine lucrat, și dacă lucrarea are caracterul durabilității. În domeniul Vechiului Testament, s'a scris atât de mult și se va mai scrie încă, — în Apus — așa că nu ne putem plânge că în alte limbi, noi specialiștii, nu avem ce citi.

Dar când se publică ceva, în limba română, este dela sine înțeles că, pentru o lucrare științifică de genul acesta, se cer anumite condițiuni:

1. Lucrarea să fie la nivelul științific cerut.
2. Să prezinte materialul cercetat, într'o formă superioară și metodică.

Să examinăm cartea în totalitatea ei, așa cum rămânem impresionați de citirea ei dela un capăt la altul.

1. Lucrarea d-lui Negoită nu este la nivelul științific cerut, pentru următoarele considerațiuni:

a) Din traducerea pe care a făcut-o, urmează că nu stăpânește gramatica și sintaxa limbii ebraice, cea din urmă foarte necesară, mai ales în textul unei cărți de valoarea și greutatea proorocului Naum 1);

b) Nu stăpânește limbile semitice, ca să zicem așa, auxiliare, pentru comparațiunea de texte 2);

1) Vezi cele două rânduri de traduceri în corpul acestei tratări, p. 29.

2) Vezi: *Critica textuală și textul sriac*, p. 43 și 50—51.

c) Nu stăpânește istoria Asiriei și Babiloniei, foarte necesară unui interpret, mai ales pentru comentarul de față ¹⁾;

d) N'a citit niciodată Biblia în original, căci, din interpretarea pe care o face, se vede că numai utilizarea Dicționarilor Biblice îl pun în stare să ne comunice câte ceva, care stă în legătură cu materia de interpretat.

2. Materialul nu este prezentat în formă superioară. Do vadă sunt atâtea confuziuni, fie la critică: textuală și literară sau compilațiuni care sunt trecute sub tăcere, deși luate din exegeți, fie catolici, fie protestanți ²⁾. În special, citind lucrarea, nu te dumirești mai întâi ce se cuprinde în cartea proorocului Naum, și, al doilea, ce plan a urmărit autorul în interpretare. O carte are într'însa idei principale și secundare. Din interpretare, nu se vede nimic din toate acestea. Materialul este asvârlit la întâmplare. Ceeace a citit într'o carte a pus alături cu ceeace a citit într'altă carte. Greșeli de tot felul s'au strecurat înlăuntru:

a) Greșeli de ortografie românească, pe care nu le putem semnala aici decât în treacăt, căci este un lucru care trece peste scopul nostru, de ex.: Assyria, Cyril, assyrian, Tyr, Sydon, Theodor al Cyrului, Cyaxare regele Medilor, mui (în loc de mai), etc. Nu mai punem la socoteală că greșelile de tipar abundă, atât pentru textul românesc, cât și pentru cel grecesc și mai ales pentru cel siriatic în transcriere ³⁾. Textul ebraic nevoalizat, este un „tezaur“ de erori, mai ales confuziunea lui *reș* cu a lui *dalet* și *waw* cu *iod*. A le evidenția și pe acestea, ar fi lucru inutil. Preocuparea noastră trece peste aceste chestiuni de amănunt.

b) Părinții și scriitorii bisericești sunt consultați superficial și numai incidental ⁴⁾, așa că noi nu vedem, din această interpretare, care este caracterul cărții, atât din punct de vedere istoric, cât și din punct de vedere teologic, raportându-se aceste amândouă laturi la atotputernicia și dreptatea lui Dumnezeu în lume și la economia lui Dumnezeu pentru mântuirea lumii și conducerea ei până la venirea lui Mesia. E dela sine înțeles, că, din punct de vedere creștin, în studiul Vechiului Testament și în cazul nostru, mai ales, nu se poate trece peste cele două puncte de vedere enunțate. Și, dacă, din punct de vedere al criticii textuale, autorul s'a silit, după putință, ca să cerceteze cât mai multe lucrări și să facă conjecturi, din punctul de vedere al cre-

1) Vezi: punctul *n* și *o*.

2) Vezi: *Critica literară și critica textuală*, p. 22 și 40.

3) Vezi: *Textul siriatic*, p. 50 seq.

4) Vezi: *Consultarea părinților bisericești*, p. 60.

dinții trebuia să se încovoie la citirea și scoaterea învățăturilor mântuitoare din părinții și din scriitorii bisericești;

c) Citațiunile din Sf. Scriptură sunt aduse în chip neglijent și cu greșeli de trimitere, încât de multe ori constați, că nu există ceea ce și se înfățișează, sau că trebuie să cauți aiurea, folosind pentru cercetări o concordanță ¹⁾;

d) Impărțirea lucrării pentru a fi tratată, lipsește. Ca chestiune de orientare, alătur, cu titlul de informație, cum ar fi trebuit împărțită cartea lui Naum pentru a fi studiată. Luăm acest plan după Fillion ²⁾.

Cap. I. v. 1 Titlul Cărții ³⁾. — Domnul a pus de gând să distrugă Ninive, ca să mântuiască pe Israil. I. 2—15.

1°. Descrierea atributelor judecătorului suprem, care va condamna Ninive și urmările înfricoșate ale mâniei sale. I. 2—6.

2°. Bunătatea lui Dumnezeu pentru cei ce nădăjduesc în el. Hotărîrea împotriva Ninivei. 7—11.

3°. Repetiția și dezvoltarea aceleiași idei. 12—15.

Cap. II.—Executarea integrală a hotărîrii dumnezeiești, îndreptată împotriva Ninivei. II. 1—13.

1°. Cetatea este înștiințată că o armată puternică înaintază împotriva ei. 1—4.

2°. Cetatea este cuprinsă și jefuită. 5—10.

3°. Ninive nu mai este, căci Domnul a distrus-o. 11—13.

Cap. III.—Cauzele și caracterul nestrămutat al hotărîrii împotriva Ninivei. III. 1—19.

1°. Crimele Ninivei sunt pricina ruinii sale. 1—7.

2°. Nimic nu va putea ocroti pe Ninive împotriva hotărîrii dumnezeiești, care a condamnat-o la ruină. 8—13.

3°. Inutilitatea rezistenței. Bucuria lumii aflând despre distrugerea Ninivei. 14—19.

e) Edițiunile de cărți întrebuințate, nu sunt cele mai noi, adică: o carte apărută într'o edițiune nouă este de preferat aceleiași cărți în edițiunea veche, din pricină că edițiunea nouă are adăogiri, corectări și îmbunătățiri, de ex.: *Sellin* este citat în ediția din 1922, iar ultima ediție este din 1930, *Knabenbauer*, „Comentar la profeții mici“, ed. 1886, pe când edițiunea cea nouă din 1924, dacă ar fi consultat-o, ar fi avut folosul unei întregi bibliografii și interpretări care nu există în edițiunea veche. Așa se întâmplă și cu alte edițiuni, pe care nu e nevoie să le citez aici. Cine vrea să facă o comparație mai amănunțită, va

1) Vezi: punctul *m*, p. 14.

2) *La Sainte Bible Commentée*, vol. VI, Paris, 1924, p. 495 și urm.

3) Acest plan este frumos și interesant, dar se poate alcătui și altul. Fiecare autor poate avea punctul său de vedere.

compara această bibliografie, cu cea din Knabenbauer, ed. 1924;

f) Cărți notate în bibliografie, dar necitite. E lucru curent ca să nu poți citi cărțile care nu se găsesc în biblioteci sau cărțile rare, dar să nu citești cărți fundamentale la alcătuirea unei lucrări, este ceva nepermis. Autorul comentariului nostru n'a citit pe Gadd, *The Fall of Nineveh, London 1923*. Din această pricină, a trebuit să citeze și să citească articolul lui Dhorme, *La fin de l'empire assyrien d'après un nouveau document (Revue Biblique, 1924, 224—225)*, de asemenea și I. Vandervorst, *Israël et l'ancien Orient*, Ed. II, Bruxelles, 1929.

P. Schegg, deși comentat vechiu, ar fi putut fi citit, căci se află la Internatul Facultății de Teologie, *Sellin*¹⁾, deși este necitit, dar citat, se află la Biblioteca Facultății de Teologie din București, asemenea și L. Gautier. Comentariul lui Trochon se află la Fundația Carol I, Fillion se află la mine, etc. Așa că, atunci când voești, se găsesc cărți și încă mai multe decât te aștepți și unde nici nu te aștepți;

g) Pe lângă aceasta, autorul, deși menționează în bibliografie că unele cărți nu le-a citit, cu toate acestea apar în comentariu citate, iar în bibliografie necitate și necitite. De ex.: Berosus este necitit, dar citat la pag. 16, nota 74. De asemenea Gray (poate Gry) necitit, dar citat la pag. 43 și 47. Sau poate autorul înțelege pe Gray, citat la pag. 21, nota 97, ca A. Buchanan Gray, în *The Expositor Times*, Sept. 1898, tom. X, fără pagină. Cine poate ști? Căci, nefiind trecut în bibliografie, este socotit ca necitit. La pag. 59, Keil este citat, dar în bibliografie trecut ca necitit. La pag. 67, Ewald este citat, iar în bibliografie necitit.

Acelaș lucru se întâmplă și cu Duhm. La pag. 107, la interpretarea vers. 8, se citează o omisiune făcută de Duhm. De unde poate apărea acea omisiune, dacă nu dintr'o citațiune luată din alt autor?;

h) *Prescurtările*²⁾ sunt făcute fără a se indica la sfârșit despre cece este vorba, de ex.: *Ciril al Alex.*, p. 33, 36, 54, 63; *Hupt*, în loc de *Haupt*, p. 36; *Smith*, p. 37, însă ne putem întreba care din doi citați în bibliografie este acesta?; *Vigouroux D. B.* sau *D. Bible Vigouroux*; *T. S. S.*, p. 39; *V. T.*, p. 40; *Smith* mai apare și la pag. 40, 60, 61, 62, 67, 69, 74, 79, 81, 83, 91, 98, 108, 109, 116, 126, 127, însă care este unul și care este celălalt? *Duh*, p. 42, în loc de *Duhm*; *Van Hoon.*, pag. 43, 59, 69, 75, 76; *Now.*, p. 43; *Hall.*, p. 47. Sau că poește numele autorilor: *Gun- gel* în loc de *Gunkel*, p. 57, sau le prescurtează în chip neînțeles:

1) Apare citat la pag. 40, 62, 121, 129 și în alte părți.

2) Nu vom cita toate numele, căci ar trebui să facem un catalog.

G. A. S., pag. 50,60,67; *Dr.*, p. 61; *Belial* sau *Belieal*, p. 66; *Duhum*, p. 70, în loc de Duhm; *Marte*, p. 74, în loc de Marti; *Hap.*, p. 75; *Klorsalad*, p. 79, pentru Korsabad; *Vannn Hoon*, p. 82; *Sennaherio*, p. 93; *Velles*, p. 108; *Kail*, p. 108; *Şargon*, p. 108; *Nou*, p. 112; *Sellim*, p. 121.

i) Exegetul nostru citează diferite cărți pe care nu le-a văzut și pe care putea să le găsească sau, la rigoare, să le înlocuiască cu alte ediții. Citarea unui autor din altul este permisă numai pentru lucrările rare și greu de găsit. Sau în articole de revistă.

La pag. 73 citează *Anabasis I*, 7 și 8, după Davidson. La pag. 108 spune: „In privința identificării cu Teba se opune Spiegelberg“. (Aegypt: Randglossen zum A. T. 31. f. f., citat după Smith). Acum care din doi? La pag. 109. V. Breasted, *Ancient Records of Egypt IV*. 411 după Smith. Și mai departe, tot pe aceeași pagină: V. Breasted, op. cit. după Smith, fără pagină. Sau și: A. O. F. R. 511. f. f., citat după T. C. în *Enc. Biblica*, articol. Put.

La aceasta se pot adăoga citațiile biblice luate fără control din *Dictionnaire de la Bible* de Vigouroux, în două locuri, p. 37 și 38¹⁾, despre care va fi vorba mai la vale.

Capitolul „Data profeției lui Nahum“, care conține Istoria lui Asarhadon și Asurbanipal, cu privire la cuceririle lor în Egipt, și Elam, autorul îl tratează după Vandervorst, pe când mai nimerit ar fi fost, ca să întrebuițeze pe M. Streck, carte fundamentală în această privință, care, în vol. II, are inscripțiunile cuneiforme, iar în vol. I o introducere foarte completă. Cu această ocaziune, ne-ar fi făcut o tabelă sincronistică despre „Istoria Orientului“ din acea epocă, precum și una privind dinastia sargonidă până la căderea Niivei. Dar de sigur, va spune tâlcuitorul nostru, că acestea sunt pretențiuni prea mari pentru lămurirea unor puncte așa de încurcate din epoca aceasta! Desigur că lucrul este greu, dar fără această introducere, nu se poate înțelege epoca în care Naum și-a pronunțat proorocia asupra Niivei. Și cine nu poate lucra așa cum trebuie, mai de folos este să nu se chinuiască cu lucrul.

j) Autorul are trei lacune în text: la pag. 78 spune: Nu știm Vellas de unde traduce... (lipsește cuvântul, așa că cititorul rămâne în vag). La pag. 114 spune: ... nu corespunde contextului, nici verbului... (lipsește). Versiunile diferă în traducerea lui... (și aici cuvântul lipsește). La acestea se pot adăoga lacunele cu citarea paginilor la lucrările utilizate. Acest defect se observă la pag. 18—21 și 22.

1) Vezi punctul m, p. 14.

k) Cartea lui Gadd a apărut în 1923, în luna Iunie, iar Dhorme își scrie articolul său: „La fin de l'empire assyrien d'après un nouveau document“ în Aprilie 1924. Deci, este clar, că în 1923 se știa despre această cronică a lui Nabopolasar, care schimba data căderii Ninivei.

Comentatorul nostru afirmă, în trei rânduri (la pag. 16, 17 și 18), că până în 1924, nu se știe data căderii Ninivei.... Aici face confuzie cu ceea ce publică Dhorme în 1924. Dar acest text tradus a fost publicat de: Hugo Gressmann, *Altorientalische Texte zum Alten Testament*, Leipzig, 1926, pag. 362, unde se dă titlul cărții lui Gadd și anul. Deci această eroare ar fi putut fi evitată, dacă ar fi citit cel puțin colecțiunea de care este vorba ¹⁾.

l) Numele proprii trebuiesc traduse așa cum sunt ele în uz: Naum, nu Nahum, căci zicem *Naum Râmniceanu*, iar nu *Nahum Râmniceanu*. Și așa pentru toți profetii mari și mici. Trebuie să scrie: *Sanherib*, nu *Sennacherib*, *Asarhadon*, nu *Assaradon*, *Iezechia* și nu *Ezechias* și alte nume proprii, pe care nu putem să le enumerăm, ca să nu ocupăm locul în chip inutil.

m) La punctul *i*, scosesem în evidență că, în comentarul de care ne ocupăm, se află citațiuni luate fără control. Cercetăm unele din ele, ca să ne facem numai o idee. Așa, de ex.: la pag. 37, la tâlcuirea cap. I, v. 2. „Dumnezeu este plin de râvnă“. Ideia de dușmănie, de izbândă, atribuită lui Dumnezeu... Această idee o găsim în biblie ²⁾, în următoarele locuri, printre care citează: Iosua, XIV, 19, care nu există, deoarece Cap. XIV din Iosua are numai 14 versete; trebuie citit: XXIV, 19. In Deut. XXII, 16, se află altăceva: „Și tatăl fetei să zică bătrânilor: iată am dat pe fata mea de soție bărbatului acestuia și el o urăște; trebuie citit XXXII, 16. III Regi, XIV, 22. trebuie citit I Regi, XIV, 22, căci doar citațiunea se face după textul ebraic; Is. IX, 9, găsim la sfârșitul versetului: „Râvna Domnului, va face aceasta“. Dar această citațiune nu corespunde tezei pe care autorul o pune mai sus: „Dumnezeu considerând alianța între el și poporul ales, ca o unire conjugală, are dreptul deci de a adorațiune exclusivă dela poporul său, iar dacă Israil este infidel prin idolatrie, crima sa este privită ca un adulter și exercită gelozia Domnului ³⁾. In Isaia citim: „Ca să întindă stăpâ-

1) Dar și autorul în Bibliografie citează pe Gadd, apărut la 1923.

2) Ortografia autorului.

3) Stilul cu toate erorile e al autorului. — In privința tâlcuirii cuvântului *râvnă*, vezi „Consultarea părinților bisericești“, ce spune la Cap. I, v. 1, fericitul Ieronim și se va pricepe care este adevăratul sens, după citațiunile celui care cunoaște Sf. Scriptură până în amănunte, p. 60.

nirea și (să aducă) pace fără sfârșit pe scaunul lui David și peste împărăția lui, ca să-l întărească și să-l întemeieze întru bună judecată și dreptate de acum și până în veac. Râvna Domnului Savaot va face aceasta“. Is. XXVI, 11, este vorba de râvna Domnului, dar în alt înțeles:

„Doamne, mâna ta este ridicată sus și ei nu o vor vedea. Dar vor vedea râvna pentru norodul tău și se vor face de rușine; focul (ațâtat) pentru vrăjmașii tăi îi va mistui“. Is. XXXVIII, 32 să se citească XXXVII, 32. „Căci rămășița va ieși din Ierusalim și cei mântuiți din muntele Sionului. Iată ce va face râvna Domnului!“ Aici este vorba despre ocrotirea Ierusalimului, iar nu despre râvna Domnului în sensul arătat de autorul tâlcuirii de mai sus. Is. LVII, 8 nu există nimic despre râvna Domnului ci: „...„că te-ai desvelit înaintea altuia, suitute-ai și ți-ai lărgit patul tău, încheiat-ai cu ei legământ și ai iubit așternutul lor și desfrâul lor l-ai văzut“.

Ozea II, 2, 16: „Și fiii lui Iuda și fiii lui Israil se vor strânge laolaltă și-ii vor alege un povățuitor și vor pleca din țară, căci mare va fi ziua lui Izrael.—Pentru aceasta iată că îl voi ademeni și îl voi duce într'un loc pustiu și îi voi grăi după inima lui“.

Ioil II, 18 este vorba de râvnă în sens de grija cea mare pe care o are Domnul pentru poporul său. Acest lucru se vede mai clar din vers. 19. Imperfectul piel, arată o acțiune intensivă, deci: „Și tare râvnitor va fi Domnul pentru pământul său și va cruța norodul său. Răspuns-a Domnul și a grăit către poporul său: iată eu vă trimit vouă grâu, vin și untdelemn și vă veți sătura și nu vă voi mai face de ocară între neamuri“.

Deși citațiunile sunt luate după Dictionnaire de la Bible de Vigouroux, vol. III, col. 1112, unele sunt citate greșit de autorul comentariului nostru, iar altele sunt indicate greșit în dicționar. Trebuiește evidențiat, că jumătate din articolul în chestiune a fost tradus aici, fără să se arate că este o traducere. Citațiunea așa cum o face, dă impresiunea că este o simplă trimitere și nimic mai mult. Dăm mai jos textul din comentariu și apoi traducerea după Vigouroux.

La pag. 37 din comentariu: „Această idee de antropomorfism o găsim în biblie în următoarele locuri: Exod. XX, 5 unde Dumnezeu spune despre el însuși: Eu sunt Dumnezeu dușmănos (ze-los)“. Exod. XXXIV, 14; Deut. IV, 24; V, 9; VI, 15; Iosua XIV, 19.

Dumnezeu considerând alianța între el și poporul ales ca o unire conjugală, are dreptul deci de o adorațiune exclusivă dela poporul său, iar dacă Israel este infidel prin idolatrie,

crima sa este privită ca un adulter și exercită gelozia Domnului. Acest stil îl găsim adesea în Scriptură: Deut. XXII, 16; III Regi XIV, 22; Is. IX, 6; XXVII, 11; XXXVIII, 32; LVII, 8; Ozie II, 2, 16; Ezech. V, 13; XVI, 38, 42; XXIII, 25; XXXVI, 5, 6; XXXVIII, 19; Ioil II, 18; Zah. I, 14; VIII, 2.

Aceasta probează credința monoteistă a poporului ebru. Iahve n'a suferit niciodată ca poporul său să se roage unui alt Dumnezeu. De ex.: Exod. XXXIV, 14. Tu nu te vei închina unui alt Dumnezeu, pentru că Domnul are ca nume=*gelosul*. El este gelos". (Vigouroux D. B. Tom. III, col. 1.112). In acest fel prezentat textul, nimeni nu-și poate închipui că este o simplă traducere.

Iată-o: „Scriptura atribuind lui Dumnezeu prin antropomorfism sentimente omeneste, îi atribue și pe acela al râvnirei. Dumnezeu zice adesea despre El-însuși: „Eu sunt un Dumnezeu râvnitor (El qanna). Ex. XX, 5; XXIV, 14; Deut. IV, 24; V, 9; VI, 15; Ios. XXIV, 19; Naum I, 2.

Dumnezeu considerând ca o căsătorie legământul pe care l-a făcut cu poporul său, el are dreptul la cinstire exclusivă din partea poporului său și dacă Israil este infidel prin idolatrie, crima sa asemenea unui adulter, excită râvna Domnului. Aceasta este una din imaginile care se întâlnesc foarte des în Scriptură: Deut. XXXII, 16; III Regi XIV, 22; Is. IX, 6; XXVI, 11; XXXVII, 32; LVII, 8; Ozee II, 2, 16; Iezechil V, 13; XVI, 38, 42; XXIII, 25; XXXVI, 5—6; XXXVIII, 19; XXXIX, 25; Ioil II, 18; Zach. I, 4; VIII, 2.

Acest antropomorfism care se află în toate cărțile V. Test. este o probă foarte decizivă despre credința monoteistă a poporului lui Israil în toate epocile. Iehova n'a suferit niciodată un rival. El niciodată n'a îngăduit ca urmașii lui Iacob să se închine unui alt Dumnezeu decât lui. Nu putem să avem nimic mai expresiv în această privință decât cuvintele lui Moise spuse Israelitilor, când el le aduce pentru a doua oară tablele legii: „Tu nu te vei închina nici unui alt Dumnezeu, căci Iehova poartă numele de: Râvnitorul; El este Dumnezeu Râvnitor“. Exod. XXXIV, 14“.

La tâlcuirea cuvintelor: „Stăpân al mâniei“, întrebuițează traducerea unei părți din art. *Colère*, dar de data aceasta nu la rând, ci ia dela început ceva, dela mijloc ceva, dela sfârșit ceva, și apoi cu excluderea citațiunilor din Noul Testament, pune citațiunile din Vechiul Testament la sfârșit, luându-le de oriunde le găsește.

La pag. 37: „Biblia atribue adesea lui Dumnezeu momente de mânie (în franțuzește: des mouvements de colère. Admirăm

traducerea), cari nu sunt altceva decât aplicarea dreptății față de creaturile sale ¹⁾. Astfel, în certarea lui Iov, pe care acesta o atribuia mâniei lui Dumnezeu, nu era altceva decât încercarea virtuții sale (Iob. XIV, 13 și XIX, 11). David pocăindu-se, cere lui Dumnezeu să-și oprească mânia sa față de el (Ps. VI, 2). Semnele mâniei divine sunt antropomorfizate după analogia mâniei omenești, ba chiar mai înfricoșătoare, cum de ex.: II Regi XXII, 3--9; Ps. XVII, 9; Ps. LXXIV, 9 ²⁾; Is. LI, 17; LXIII, 6; Ier. XXV, 15; Iezech. III, 4; Exod. XV, 7 ³⁾; Num. XVI, 46; III Regi XI, 9; II Cr. XIX, 2; XXV, 15; II Ezdra IX, 26--27; Iob. XLII, 7; Ps. II, 12. Dicționarul col. 833, 3°: „Sfânta Scriptură atribue adesea lui Dumnezeu svârcoliri de mânie, care nu pot să însemne decât opere de dreptate față de creaturi. Prin pedepsele sale, într'adevăr, Dumnezeu reprimă răutatea celor fărădelege și răzbună virtutea defăimată. Exod. XV, 7; Num. XVI, 46; III Regi XI, 9; II Paral. XIX, 2; XXV, 15; XXXIV, 25; II Ezdra IX, 26--27; Iov. XLII, 7; Ps. II, 12; Rom. I, 18, II, 5--6... Astfel ispitele pe care Iov le atribuia mâniei dumnezeiești îi erau trimise ca să cerce și să dovedească virtutea sa. Iov. XIV, 13; XIX, 11, etc. David căindu-se, cerea lui Dumnezeu să nu mai exercite mânia sa împotriva lui, ale cărei asprimi le-a suferit din pricina păcatelor sale. Ps. VI, 2. Semnele mâniei dumnezeiești sunt împrumutate dela manifestările mâniei omenești. Ele sunt încă mai înfricoșate Is. LI, 17; LXIII, 6; Iov. XXV, 15; Iez. XXIII, 32-34; Apoc. XIV, 8-10; XVI, 19“.

Acelaș lucru îl face și la tâlcuirea cuvântului „răzbunător“. Articolul aici însă este rezumat mai mult. Și cu referințe asupra paginei 2410, în loc de 2390.

La pag. 41--42, face tâlcuire la cuvântul „Carmel“. Și la sfârșit spune: „În timpul profetului Ilie, Dumnezeu și-a manifestat supărarea sa asupra poporului ebru, oprind ploaia trei ani și șase luni. Cf. Deut XI, 14; Iob. V, 10; Ps. 134, 7; 146, 8; Ier. V, 24“.

Să examinăm citațiunile de mai sus. Deut. XI, 14: „Și voui vărsa ploaie peste pământul tău la vreme, ploaie timpurie și târzie, iar tu vei aduna, grâul, vinul și untdelemnul tău“. În Iov. V, 10 se vorbește despre ploaie. Ps. 134, 7 nu există, căci are numai 3 versete. Ps. 146, 8. „Domnul deschide ochii celor orbi, Domnul ridică pe cei căzuți, Domnul iubește pe cei drepți“. Ier. V, 24: „Și nu zic în inima lor: Să ne temem de Domnul Dumnezeuul nostru, cel ce ne dă la vreme ploaie timpurie și târzie și care ne păstrează săptămânile hotărâte pentru seceriș“.

1) Și aici sare din textul francez.

2) De aici lasă textul francez și trece să culegă citații mai jos.

3) Aici culege citațiuni dela începutul articolului.

Aceste citațiuni n'au nici un rost, căci nu este vorba să facem o concordanță verbală, ci trimiterea la citațiuni se face tocmai pentru potrivirea ideilor cu ceea ce noi explicăm. Pentru cuvinte numai, este o pierdere de vreme.

Această comparație și examinare s'ar putea lungi la infinit. Cine vrea să mai controleze, să vadă pag. 48, 66, 69, 102 și 117. Și va mai găsi și altele 1).

n) La pag. 109, tratând chestiunea cetății No-Amon spune: „In concluzie, profetul desemnează prin No-Amon, Theba din Egiptul de sus, a cărei descriere corespunde cu realitatea. In sprijinul acestei teze, sunt și tabletele cuneiforme. (Cil. A. 61—72 în G. Smith, History of Assurbanipal, p. 52—53). Iată ce ne spune Assurbanipal: „In a doua campanie, mersei către Egipt și Etiopia. Tanutamanu, află de marșul trupelor mele și că eu călcam în picioare pământul Egiptului. El părăsi atunci Memfis și ca să-și scape viața, se închise în Ni'a. Regii, prefectii și guvernatorii pe care îi pusese, îmi eșiră înainte și-mi sărutară picioarele. Eu îmi continuai drumul și sosii în Ni'a cetatea cea puternică. Tanutamanu fugi. Armatele mele trecură peste cetate ca un uragan....“.

Toată această demonstrație n'a fost luată din Smith, ci din Knabenbauer, Prophetas Minores, pag. 56—57, de unde extragem:

„Mulți socotesc că No-Amon este cetatea Tebei din Egiptul de sus. In inscripțiunile cuneiforme (vezi G. Smith, History of Assurbanipal 1871, pag. 47—55. . . . și de Smith l. c. se traduce pag. 52: „In a doua expedițiune a mea, m'am îndreptat către Egipt și Etiopia; Urdamani află de progresul expedițiunii mele și că eu am călcat ținutul Egiptului. El părăsi Memfisul și ca să-și scape viața se refugie în Ni (Teba).... După fuga lui Urdamani eu sosii în Ni, puternica cetate. El află de apropierea armatei mele puternice și părăsind Ni, fugi la Kikipi“.

Sfârșitul traducerii, vedem că este schimbat: „Armatele mele trecură peste cetate ca un uragan“. Această frază nu există în inscripțiunile cuneiforme, adică în Analele lui Asurbanipal, col. II, rândul 28—38, unde se tratează această chestiune a cuceririi Tebei. Se află însă sub o formă deosebită în Knabenbauer, pag. 56: „urbem illam totam ceperunt et instar turbinis prostaverunt“=au cuprins întreagă cetatea aceia și ca o vijelie au dărâmat-o.

Se poate însă să obiecteze cineva. In textul tâlcuitorului pe

1) Pentru a avea o idee exactă de aspectul general al cărții, vezi celelalte capitole: Critica literară, traducerea și comentarul propriu zis, p. 22, 29 și 32.

care îl critici cu atâta asprime se află Tanutamaniu, iar d-ta citezi după Knabenbauer: Urdamani. Cum se împacă acest lucru? Iată cum. Tâlcuitorul nostru citează Tanutamaniu în cartea sa, pag. 12. Citează acest nume de trei ori ca Tanut-Amon și în parantează (Tanutamaniu sau Tandamanie). Sigur, că aci a făcut o schimbare. Dar Urdamani se mai citește în inscripțiile cuneiforme și Tandamanie. Tanut-Amon este numele egiptean a lui Tandamanie. Deci nu încapă nici o confuziune!

Și dacă s'ar mai putea încă obiecta că nu este luat pasagiul în chestiune, din locul arătat, atunci să se vadă: „*Dictionnaire de la Bible*, art. *No-Amon*“, unde există citațiunea: „Cette ville ils la prirent dans sa totalité et passèrent sur elle comme un ouragan“, luată din tableta K. 2675, combinată cu *Analele*.

Tot acolo se mai află referința: „*Cyl. A. ligne 61-72*, dans G. Smith, *op. cit.*, pag. 52—53.

Deci nu mai rămâne nicio îndoială că autorul nostru, n'a văzut nici una din cărțile citate, ci și-a alcătuit demonstrația după dicționar. Și nici raportorul principal al tezei, se vede că n'a fost destul de bine orientat în această chestiune!

Ar fi fost însă interesant dacă ar fi dat tot textul *Analelor* lui Asurbanipal, ca să se vadă în ce a constat distrugerea Tebei, ca atunci când ar fi fost vorba de comentarul la Cap. III, 8—10, s'ar fi înțeles mult mai bine. Și după dărîmarea Tebei, Asurbanipal s'a întors în Asiria la Ninive, după cum citim în *Anale*, rândul 47—48, iar nu a plecat împotriva Elamiților și Maneilor, cum spune d-l Negoită¹⁾.

După dărîmarea Tebei (expediția a doua), vine războiul împotriva Tirului (expediția a treia), apoi războiul împotriva Maneilor (expediția a patra) și împotriva Elamului (expedițiunea cincea). Acesta este șirul bătăliilor lui, așa cum le citim în *Anale*, col. II și col. III-a.

Dat fiind însă importanța distrugerii Tebei, dăm mai jos textul cuneiform în transcriere și traducerea alături:

Col. II, 28—48²⁾: Ina șane e girria ana mātu musur u matu kuusi ušteeșșera haranu tandamanie alak giria ișmema șa akbusu mișir matu musur alu meimpi umașșirma ana șuzuub napıştîmșu innabit ana kirib alu ni'. șarani meș amelu pahati meș amelu kipaani șa kirib matu musur așkunu ina irtiia illikuumimma unaașșiku șepea. arki tandamanie haranu așbat alik adi alu ni' al danuțișu. tiib tahaziia danni emurma alu n'i ummașșir. innabit ana alu kîipki alu șuatu ana sihirtișu ina tukulti

1) Pag. 13 din comentar.

2) Pentru ușurința tiparului nu mai punem rândurile.

ti ilu așșur u ilu iștar ikșuda kataaaa. Kaspu hurasu nisikti abnê meș bușu ekallîșu mala bașuu. lubulti birmê kite meș sise meș rabuti meș nișe meș zikru u ŝinniș. II ișudimme sirute meș pitiki zahalie ibbi ŝa 2 M 5 C biltu ŝukultușunu manzaaz bab ekuri ultu manzaaltișunu assuhma alkaa matu alu așșurki. ŝal-latu kabbitu ina la meni așlula ultu kîrib alu ni'. eli matu musur u matu kuusi isu kakke meș ia ușamriirma aștakan liitu. itti kati maliti ŝalmeș atura ana nînua ki al belutia.

— In a doua expedițiune a mea m'am îndreptat spre Egipt și spre Etiopia. Tandamanie a auzit de pornirea expedițiunii mele și că am năvălit în țara Egiptului. El părăsi cetatea Memfis și ca să-și scape viața se refugie înlăuntrul cetății Ni'. Regii, satrapii și cârmuitorii de cetăți pe care îi așezasem în Egipt veniră întru întâmpinarea mea și îmi sârutară picioarele. Eu luai drumul după Tandamanie și ajunsei la Ni' cetatea sa întărită. El văzu vijelia bătăliei și părăsi cetatea Ni'. El își află scăparea în cetatea Kipkipi. Am cucerit toată cetatea aceia cu ajutorul lui Așur și Iștar. Aur, argint și pietre scumpe, bogăția palatului său, atât cât se afla, haine de culori deosebite, pânzeturi de m, cai mari, bărbați și femei, două obeliscuri înalte, făcute din piatră zahalu strălucitoare, în greutate de 2.500 talanți, ușorii porților templului, i-am ridicat din locul lor și i-am dus în țara Asiriei. Pradă bogată fără de număr luat-am din cetatea Ni'. Impotriva Egiptului și Etiopiei mi-am îndreptat vijelios armeele mele și mi-am arătat puterea mea. Cu mâna plină și sănătos m'am întors eu la Ninive, cetatea mea împărătească 1).

o) Fiindcă ne aflăm în domeniul istoriei asiro-babiloniene, trebuie ca măcar în treacă să lămurim unele chestiuni și anume:

La pag. 13 autorul comentariului spune: „Asurbanipal lăasă guvernator al Babilonului pe un anume Kandalanu și plecă să restabilească pacea în Elam“. Nu este fără importanță să știm dacă acest Kandalanu a fost un oarecare, sau dacă este Asurbanipal sub acest nume, mai ales că precedase unui eveniment important: cuprinderea Babilonului și moartea fratelui său care se revoltase: Șamașșumukin. Chestiunea a fost discutată și se va mai discuta probabil, dar soluțiunea nu poate fi decât una.

Se știe din istoria asiro-babiloniană că regii Asiriei, câteodată au luat ca stăpânitori ai Babiloniei nume diferite, astfel: Tiglatfalasar III (745—727), a luat numele de Pûlû, Salmanasar V (727—722), a luat numele babilonian de Ululai.

M. Streck, în lucrarea sa 2), discută dovezile pro și contra

1) Cetatea de reședință.

2) M. Streck. *Assurbanipal und die letzten assyrischen Könige bis zum Untergange Niniveh's*, Leipzig, 1916, I, pag. 168.

identificării lui Asurbanipal cu Kandalanu, iar la finele demonstrațiunii se mărginește să constate, că odată cu moartea lui Asurbanipal, se sfârșește și domnia lui Kandalanu și că deocamdată chestiunea până la găsirea de noi documente, rămâne neclarificată ¹⁾. Dhorme este și el împotriva identificării lui Asurbanipal cu Kandalanu, pe baza unei liste cronologice a regilor din Babilonia publicată de Weidner și Schroeder ²⁾. În Siria există Asurbanipal și în Babilonia Kandalanu. Deci doi regi deosebiți. După moartea lui Asurbanipal ocupă tronul Asuretililani și după Kandalanu, Nabopolasar, fondatorul dinastiei caldeene ³⁾. Dar în colecțiunea lui Gressmann, este o listă a regilor Babiloniei ⁴⁾, publicată altădată de Winckler, iar acum de Ebeling, în care Kandalanu este adnotat ca=Asurbanipal. Pe de altă parte Streck în vol. III, pag. 703, spune: Kandalanu este numele babilonian al lui Asurbbanipal = Kineladanus. Acesta este numele grecesc, din Canonul lui Ptolomeu, al lui Kandalanu. Chestiunea deci, este că se înclină la identificarea acestor două persoane.

Pentru mine problema este clară: Asurbanipal și Kandalanu sunt una și aceeași persoană pentru următoarele motive:

1. Au mai existat regi ai Asiriei, cari în Babilonia au luat nume diferite, nume babiloniene.
2. Părintele său și bunicul său fuseseră regi în Babilon.
3. Revolta lui Șamașsumukin și războiul împotriva Babilonului cu supunerea lui, nu-i permitea să aducă un alt vice-rege, care la un moment dat, ar fi pus la cale o nouă revoltă.
4. Domnia lui Asurbanipal se sfârșește în 626, când Kandalanu dispăre și el din istorie.

* * *

Pentru clarificarea evenimentelor principale din epoca lui Asurbanipal, dăm aici o listă:

680—669 Asarhadon.

668 Asurbanipal se urcă pe tron (Șamașsumukin în Babilon).

664 moartea lui Tirhaka.

662 Expediția în Egipt. Fuga lui Tandamanie. Dărâmarea Tebei.

1) *Ibid*, pag. 170.

2) Vezi referințe la Gressmann, *op. cit.*, pag. 332.

3) Dhorme, *Revue Biblique*, 1924, pag. 224—225.

4) Lista A, a regilor Babiloniei.

- ca. 660 Ambasada lui Gyges regele Lidiei. Exp. împotriva Maneilor.
 657 Invazia Cimerienilor în Lidia. Moartea lui Gyges.
 652 Revolta lui Şamaşsumukin în Babilon.
 648 Cucerirea Babilonului. Moartea lui Şamaşsumukin.
 626 Moartea lui Asurbanipal.

Listă sincronistică a regilor Asiriei și Babiloniei dela Sargon:

<i>Asiria:</i>		<i>Babilonia:</i>	
Şarukin II (Sargon)	721—705	Şarukin II	710—706
Sanherib	705—681	Sanherib	{ 705—704 688—681
Asarhadon	680—669	Asarhadon	681—669
Asurbanipal	668—626	Şamaşsumukin	668—648
Asuretililani	626—621 ¹⁾	Kandalanu	647—626
Sinşarişkun	620—612	Nabopolasar	625—605
Aşurubalit	612—606	Nabucodonosor	604—562 ²⁾

Capitole însemnate din istoria asiro-babiloniană, cum este acesta de față: evenimentele cari au premers căderea Ninivei, nu se scriu fără un studiu prealabil al asiriologiei. Nu este destul să iei pe Vandervorst și să prescurtezi în 6 pag. ce află acolo dela 112—133. E foarte comod dar nu este științific și aceasta denotă o preparație superficială. Sunt destule subiecte în Vechiul Testament cari pot fi tratate cu mai puțin efort și cu mai mult succes. Se putea alege unul din ele!

a) Critica literară.

La pag. 17 se află paragraful „Când a profetit Nahum“. Desvoltarea materiei, autorul o dă ca ceva original. Expresiunile ab quo (corect a quo) și ad quem sunt luate după Sellin: Das Zwölfprophetenbuch, p. 354. Noi cităm edițiunea cea nouă 1930 ³⁾. Autorul comentariului nu citează pe nimeni. Mai departe la aceeași pagină, Sellin spune că data compunerii cărții este între 663—612. D-l Negoită spune mai pe înconjur, ca să nu se prea cunoască împrumutul fără citațiuni:

1) Intre Asuretililani și Sinşarişkun se intercalează Sinşumlişir, care ajută pe Asuretililani să vină la tron, deoarece acesta era un copil la moartea lui Asurbanipal.

2) După Meissner, *Babylonien und Assyrien*. Heidelberg, 1925, volumul II, tablă.

3) Sau dacă autorul cu drept cuvânt n'a citit pe Sellin, atunci a consultat: Vigouroux, *Dictionnaire de la Bible*, art. Nahum, col. 1466.

„Avem deci un interval de 50 de ani, în care trebuie să fixăm profetia lui Naum Elcoșitul“. Apoi: „Din cuprinsul cărții vedem că *memoria* căderii cetății No Amon este încă vie în mintea profetului, încât poate să descrie elementele de fortificațiune, ajutoare și distrugere cu foarte multă limpezime“. Fraza aceasta din urmă tot fără citare, este luată din A. Van Hoonacker, *Les douze petits prophètes*, Paris, 1908, pag. 417, unde citim: „Schrader, prétendant que le souvenir de l'évènement devait encore être frais dans la memoire du prophète, en a inféré que celui-ci aura composé son discours vers 660“. Și dintr'o frază luată fără citațiune, scoate cu totul altăceva.

Tâlcuitorul nostru face la pag. 18 două afirmațiuni, cari trebuiesc discutate: 1) „Pe de altă parte căderea cetății Ninive, ne este dată ca ceva hotărât, care trebuie să se întâmple neapărat, deoarece invaziunea Assiriei a început deja III. 13“, și 2) Noi fixăm data profetiei între 619—614.

Comentatorul judecă lucrurile ca și când cartea lui Naum ar fi fost scrisă de un martor ocular al evenimentelor. Dacă se consideră din punctul acesta de vedere, atunci nu este nimic de zis. Inșă fiind o proorocie, afirmațiunea are aerul de a fi influențată de ceva raționalism. Căci: dacă primul atac asupra Ninivei, are loc la 615 după Cronica babiloniană a lui Nabopolassar, ce fel de proorocie mai poate fi aceia, când ea se pronunță în cursul evenimentelor și în vremea dezorganizării imperiului asirian?

Dela această afirmațiune și până la afirmațiunea lui Sellin sau a lui Humbert, că proorocia a fost pronunțată după căderea Asiriei, în August 612¹⁾, este numai un pas.

Această falsă apreciere provine din faptul că d. Negoită, a înțeles rău și a tradus rău textul francez din „*Dictionnaire de Théologie Catholique*, art. *Nahum*, col. 7:

„D'autre part le souvenir de la chute de Thèbe est si vivant que l'évènement lui-même doit être assez récent; d'autre part la chute de Ninive apparaît si imminente qu'elle a dû suivre de près l'oracle qui l'annonçait; l'invasion de l'Assyrie, semble déjà chose faite. Nahum III. 13“.

a) *Stilul*. Acest paragraf (p. 19—21), este o prelucrare după Sellin și cu datele găsite acolo, în plus Hoonacker, exeget catolic și Smith. Sellin începe § 2. Die Schrift des Nahum, astfel: „Majoritatea capitolului întâi, formează un imn pentru Iahve, care după cum mai întâi a recunoscut Frohnmeyer (cf. Delitzsch, Psalmen⁴ 1883, de sigur numai pentru vers: 1—7),

1) Sellin, *op. cit.*, p. 355 și 357.

și mai târziu încă mai temeinic a fost dovedit de Bickell, Gunkel și Happel, este un imn alfabetic“.

Autorul nostru preface astfel fraza: „Încă din secolul trecut, pastorul G. Frohnmeyer din Württemberg, a observat că în cap. I se observă trăsăturile unui alfabet acrostih. Cel ce a menționat părerea pastorului protestant fu Delitzsch, în comentarul său asupra psalmilor. Și în nota 87, citează: Fr. Delitzsch: *Commentar über die Psalmen*, 1873 (în loc de 1883), fără pagină. Și mai departe: „Sugestiunii lui Delitzsch nu i s'a dat nici o atențiune, până în 1880, când Bickell a încercat o reconstituire a alfabetului ¹⁾. Și dacă exegetul nostru ar fi citat pe Sellin, cum citează de multe ori autorii, unii din alții, i-ar fi stat mai bine. Dacă cercetăm „Bibliografia“ nu găsim citat nici pe Frohnmeyer și nici pe Delitzsch.

Și continuă să dezvolte, utilizând cărțile lui Bickell și ale lui Gunkel ²⁾, care de fapt este o compilație după Hoonacker. Cât despre Happel: *Der Psalm des Nahum kritisch untersucht* 1900, citată de Sellin, nici un cuvânt. Și cu câteva amplificări, continuă să citeze pe Arnold, pe Marti, pe Humbert, luați după Sellin, op. cit. pag. 356. Ca să dea și mai multă importanță de originalitate necontrolată, spune despre Hoonacker, că încercarea de a reface acrostihul, constituie un exercițiu academic. De fapt exegetul catolic face o simplă ipoteză, fără pretențiuni. Iată și textul în traducere: „Dăm mai jos, în traducere și cu note justificative, textul (ipotetic) al psalmului acrostih, așa precum credem să-l restabilim cu cea mai mare probabilitate, după ce am controlat și am îndreptat rezultatul cercetării noastre, mai ales utilizând restituțiunile lui Bickell și ale lui Gunkel. Este delă sinte înțeles că această încercare nu are pretențiune să se impună. Este o simplă ipoteză... ³⁾.

3) „Autenticitatea“ este un capitol slab tratat și cu argumente orientale, de ex.: „Nu este adevărat, că în cap. I nu se întrevede nici o legătură cu cele două capitole. Și mai departe: „Afirmațiunile lor (=ale criticilor), sunt simple presupuneri ⁴⁾. Noi vedem că aceste versete figurează în toate versiunile biblice și socotim că au existat și în textul original (p. 28). Sau:

1) Cf. Hoonacker, op. cit., pag. 419.

2) Cf. Hoonacker, op. cit., p. 420.

3) Hoonacker, op. cit., pag. 422.

4) Cf. Aprecieri diferite, pag. 25.

„Faptul că fiecare din aceste trei capitole au un autor deosebit, este de domeniul fanteziei“ (pag. 29).

Cu asemenea argumente și fraze nu se combat raționaliștii și nu se conving nici ortodocșii ¹⁾.

b) Aprecieri diferite.

În întrebuintărea expresiunilor și termenilor tehnici pentru aprobarea sau respingerea unei păreri, sau clasificarea unui critic potrivit școalei din care face parte, nu este de loc orientat. Culegem aici o sumă de expresiuni pe care le credem caracteristice, arătând în dreptul fiecăreia pagina din cartea d-lui Negoită.

După Gunkel au mai urmat și alții (pag. 27) ²⁾. Dar din nefericire acest text se contrazice, ceea ce probează că a fost corupt (pag. 9). Acestei păreri i s'a obiectat (pag. 18). Toate aceste posibilități sunt ipoteze și au nevoie să fie aprobate. Până atunci noi rămânem la tradițiunea Sf. Părinți. Și în notă: Toți sfinții Părinți și scriitorii bisericesti arătați în primul paragraf al introducerii, privesc cartea profeției, ca opera lui Nahum în întregime (pag. 22).

Părerea lui Vellas, că aici avem un psalm unde se preamărește puterea lui Iahve și care a fost întocmit intenționat de autor spre a servi de introducere celorlalte două capitole, este cea mai aproape de adevăr (pag. 23). Nu este însă adevărat, că în cap. I nu se întrevede nici o legătură cu restul de două capitole. Apoi: Afirmațiunile lor însă sunt simple presupuneri. Noi vedem că aceste versete figurează în toate versiunile biblice și socotim că au existat și în textul original.

Textul este foarte obscur, dar acest fapt nu ne dă nici un drept să spunem de cap. I, că nu este opera lui Nahum, ci a unui alt autor posterior (pag. 28). În ce privește teoria lui Happel, care socotește cap. I compus din 2 secțiuni (I.2—10 și 12—15), precum și faptul că fiecare din cele trei capitole au un caracter deosebit, este de domeniul fantaziei (p. 28 și 29).

Toți au privit această teorie ca ceva extravagant și au menționat-o ca curiozitate. Cronicele asiriene—cele mai vechi—nu vorbesc de Ninive, ci de restaurațiunile ei (p. 34). Luminat de Dumnezeu, el prevede (?) cu ani înainte distrugerea definitivă a cetății Ninive.

1) Din pricină că autorul nu este informat asupra criticei în general, îl trimitem la Dictionnaire de la Bible, Supplément, art. *Critique biblique*, col. 175—240.

2) Sunt fraze izolate.

Profețiile tuturor proorocilor nu sunt decât viziuni (p. 35). Aceste vedenii, s'au bucurat totdeauna de respect, prin faptul, că erau spuse cu mult timp înainte de petrecerea evenimentelor și nu s'au constatat a fi vaticinium post eventum, cum le-au clasificat raționaliștii secolelor trecute (cari? p. 35). Din textul ebraic nu putem spune că Elcoș era nume de familie, ci mai de grabă un nomen gentilis (p. 36 cf. p. 7).

Curios este, că acest lucru îl face și un ortodox, profesorul de Exegeza Vechiului Testament dela Facultatea de Teologie din Atena, d-l V. Vellas, care influențat peste măsură de protestanți, devine foarte liberal.... Mai multă nesocotire a tradiționalismului ortodox nici nu se putea, căci cum putem clasifica această manieră care leapădă mai mult de jumătate din text, fără să aibă la bază nici un motiv serios?... Mulți privesc (cari?)... alții socotesc (cari? pag. 36). Nu putem bine defini, dacă stâncile se prăbușesc în fața lui Dumnezeu din pricina căldurii focului din stihul precedent sau din alte cauze (p. 46). Din această pricină criticii liberali au făcut conjecturi (p. 48). Avem de înregistrat aici o mare dificultate (p. 48). Vellas schimbă în zadar cuvintele din singular în plural, substantivele în verbe ¹⁾profetul îl întrebuințează gândindu-se la Nive cum va face și în alte versete (cari? p. 49). Pentru noi, aceste supozițiuni rămân simple curiozități.

Câțiva comentatori (cari?) au văzut... (p. 49). De această părere sunt și părinții și scriitorii bisericești și ne-o însușim și noi. Cât despre părerea că ar fi caracteristica generală a distrugerii pe care Domnul o va aplica celor ce nesocotesc divinitatea sa, rămâne simplă părere... Fără nici o bază și fără nici un înțeles Vellas traduce... (p. 51). Unii zic, în frunte cu Fer. Ieronim... A doua părere este că acest verset... (p. 53). Recunoaștem că acest verset, mai ales în primele două stihuri (?), este foarte obscur, dar nici presupuneri bizare nu putem face (p. 53). Pentru noi toate aceste schimbări rămân simple conjecturi (p. 54). Pe baza acestor doctori ai Bisericii creștine... (pag. 55).

Noi recunoaștem că textul ebraic, este corupt, mai ales că cele două versiuni, făcute după texte ebraice vechi, ne indică în mod evident acest lucru, totuși noi nu putem purcede la supozițiuni bizare, ci căutăm pe cât e posibil să menținem textul actual (p. 57). Templul sfânt a fost ars, obiectele sfinte profa-

1) Se vede că autorul nu știe ce va să zică traducere. Numai Aquila traducea, făcând juxtă la V. Test. Și dacă pe vremea aceea traducerea era bună, acum când textul sacru este fixat și imprimat, traducerea se face altfel.

nate și *rechiziționate* de către cotropitori (pag. 60). Suprimarea lui waw de către acești comentatori ne rămâne indiferentă (p. 61) dar aceasta este o absurditate, fiindcă prin singular în toate limbile pământului (?) se poate exprima pluralul (p. 61). Nu putem să spunem ce text a avut în față G. și S. (p. 62). Dar o religie nu piere, decât dacă *piere* credințele și idelile ce-i sunt la temelie, deci a unei lumi întregi (p. 62).

Din timp în timp are și expresiuni care arată că afirmațiunile pe care le face le-a luat de unde-va fără să fi citit în original: Cilindrii lui Sennacherib descoperit de Taylor, col. 59¹). Scrisoarea Iudeilor din Elefantina adresată către Bagoas, pașă de Ierusalim (guvernator persan), ne atestă acelaș lucru din partea Persilor și Egiptenilor²). LXX traduce la o formă morală, pe când toate celelalte versiuni au tradus adverbial (p. 64). Profetul vede prin imaginațiune (p. 65). În acest fel se anunța luna nouă și alte prescripțiuni religioase și politice (p. 65). Intr'adevăr cuvântul vie și glorie în limba ebraică sunt aproape omonime (p. 70). Vorbind despre traducerea lui מן prin τὸ ὄπλον, autorul se întreabă: De ce întrebuințează forma plurală nu știm (pag. 71)³).

În ziua pregătirii ei, pare a fi o propozițiune complimentară, care însă putea foarte bine lipsi, căci în forma în care se află textul ebru, e foarte greu de tradus (p. 73). Până și Vellas îl omite și schimbă atât de mult textul, mai rău decât cei mai liberali comentatori (p. 75). Comentatorii liberali nu sunt mulțumiți cu ceea ce furnizează T. M. (p. 76).

Iată și descrierea unei mașini de războiu: „Pe lângă berbec, o grindă cu cap de fier suspendată pe lanțuri și înforțată spre zid, erau mașini de războiu alergătoare, așezate pe roate și prevăzute cu două spărgătoare de zid, care aveau la capete câte un fier solid în formă de lance. Cu acestea se serveau mai ales la dărâmarea zidurilor în dreptul turnurilor spre a le doborî și a le procura prin dărâmarea lor un atac mai în voie asupra zidurilor (p. 77). Nu știm Vellas de unde traduce...⁴) (p. 78). Acest stih e unul dintre cele mai obscure întâlnite până aci. Alți *commentatori* în cap cu Sf. Cyril de Alex. (p. 80). Noi socotim ca și doctorii Bisericii noastre, că acest stih se adresează Ninivei. Profetul în răpirea sa vede totul pierdut (p.

1) Ce edițiune și în ce an a fost tipărită?

2) Autorul putea spune unde este publicat textul, de cine și ce titlu are, și mai ales dacă a citit cartea.

3) De unde ai să știi dacă nu ai învățat!

4) Aici lipsește cuvântul grecesc, așa că noi nu știm, fiindcă nici autorul nu știe.

81). În starea în care se află textul ebraic de astăzi, e greu să spunem precis, care ar fi adevăratul gând al profetului (p. 81). T. M. are o expresiune indefinită (p. 82). Aci (Vellas) se arată a fi mai liberal decât cei mai liberali comentatori (p. 83). Poezia este cât se poate de strălucită în acest verset. În trei cuvinte profetul a descris admirabil situația Ninivei, dar cu o putere de expresiune ce te face să te înviorezi (p. 85).

Și acest verset este unul dintre cele cari sunt foarte obscure, din pricina corupției textului (p. 88). Acest stih se referă la cetatea Ninive. E puțin însă cam obscur (p. 88). Cuvântul ipocrizie (?) ne indică o stare de corupție morală a poporului assyrian¹⁾, p. 95). Și vai și amar pe unde călca această armată. Praful și cenușa rămânea în urma lor (p. 96). Raportându-ne însă la firea biciului care este neînsuflețit, nu putem spune că are glas, ci zgomot, pocnet (p. 96). În pasagiul de față nu trebuie să înțelegem un cutremur de pământ datorită cauzelor interioare ale soartei²⁾ pământești, ci cutremurul pământului cauzat de mersul iute al carelor încărcate. Se știe că atunci când trece un *autocamion*³⁾ încărcat, pământul peste care trece se cutremură, casele se mișcă și ferestrele tremură și fac zgomot (p. 96). Autorul are predilecție pentru acest gen de interpretare cu autocamionul, căci la pag. 97 revine: „În zilele noastre când trece prin fața casei un camion încărcat, ferestrele casei încep să tremure. Stihul de față ne dă aceeași idee și anume de cutremul pământului călcat de roate. Nu putem preciza dacă aceste roate erau ale carelor de războiu sau ale altor vehicule pe care le întrebuițau Assyrienii. În orice caz ele trebuiau să fi fost de o greutate considerabilă, de îndată ce putea să producă un sgomot, o sguuditură. Din context reese că erau foarte mari și solide (?)”.

Pentru că versetul are un sens indeterminat (p. 98). Poporul assyrian își răspândise forma⁴⁾ în lume că este cel mai tare popor (p. 100).

Desvelirea ei este însă în mod figurat (p. 102). Nu știm care să fie adevărata interpretare a acestui stih (p. 103). Textul ebraic ne vorbește de fortificație furnizată de apele Nilului (p. 107). În aceste condiții a-i cere să facă o descriere cu centimetru este o absurditate (p. 109).

Autorul tâlcuirii n'a auzit de colectiv în l. ebraică și de a-

1) Transcriem cu ortografia autorului.

2) Poate a avut să spună: scoarței.

3) Ce va fi căutând autocamionul ca explicație în proorocia lui Naum!

4) Faima.

ceia se miră cum מאריך este tradus de LXX cu: ἐξ ἐχθρῶν asemenea și de S. (dar nu ne dă cuvântul, p. 110). Conjectura lor e fără motiv (p. 116). Sunt unii comentatori (cari? p. 118). Toate aceste conjecturi le dăm numai spre informație (p. 121).

Acest stih este o simplă comparație, dar greu de înțeles. Nu putem desprinde bine gândul autorului. E o sentință prea scurtă pe care nu știm de cine s'o alăturăm (p. 124). Nu putem ști în ce sens vorbește aici profetul și anume dacă prin culcare înțelege că toți comandanții sunt morți sau dacă toți acești comandanți vestiți în războaie, acum stau nepăsători și nu se interesează de pericolul ce a trecut peste Ninive (p. 127).

Cu asemenea concepțiune despre interpretare și despre tratarea diferitelor probleme din proorocia lui Naum, de sigur că interpretarea ajunge a fi o confuziune și un gen de neștiință. Căci e foarte ușor când ajungi într'un loc încurcat să zici: Nu știm!

CAP. II.

A. Comentarul în general.

a) Traducerea textului.

Textul este tradus într'un fel într'o parte și într'un fel într'alta, ba chiar mai mult: sus traducerea este una, iar dedesupt, la interpretare, este alta.

La pag. 23: Norul este praful picioarelor lui; iar la pag. 39:

Și norul este pulberea picioarelor lui.

La pag. 23: Și se clatină dealurile și la pag. 42: Și înălțimile se năruie. De fața lui fuge pământul; iar la pag. 43:

De fața lui se ridică pământul.

La pag. 24: Cine stă înaintea mâniei sale?

Cine se ține în aprinderea supărării lui?

Căci mânia lui se varsă ca focul,

Și stâncile se prăbușesc în fața lui.

La pag. 44: Înaintea mâniei sale cine stă?

Și cine se ține în aprinderea mâniei Sale?

Furia sa se varsă ca focul,

Iar stâncile se prăbușesc în fața lui.

La pag. 24: Bun este Domnul,

Adăpost în ziua durerii.

La pag. 46: Bun este Domnul.

Scăpare (Adăpost) în ziua distrugerii.

- La pag. 24: Și cu potop ce trece
Va distruge locul ei.
- La pag. 48—49: Și cu potop ce trece
Distruge cu totul locul ei.
- La pag. 24: Vai! cetate a sângelui!
Plină de minciună, strâmbătate,
Ce nu se mai lasă de pradă.
- La pag. 94—95: Vai! cetate a sângelui!
Toată plină de minciună și cruzime!
Ce nu se mai depărtează de jaf.
- La pag. 24: Scutul vitejilor săi e roșu,
Imbrăcămintea luptătorilor este ca purpura;
Ca focul lucește oțelul carelor
Și călăreții sunt agitați.
- La pag. 71: Scutul vitejilor săi înroșit;
Luptători îmbrăcați în roșu;
Ca focul oțelul carelor în ziua pregătirii;
Și sunt agitați.
- La pag. 25: Pocnet de biciu....
Huruitul zguduitor de roate.
Calul ce galopează,
Și care ce huruesc.
- La pag. 96—97: Pocnet de biciu!
Duruit zguduitor de roate!
Cal ce aleargă,
Și căruță ce huruește.
- La pag. 25: Ca fulgerul străpunge.
- La pag. 74: Ca fulgerele străpunge.
- La pag. 25: Călărețul ce încalecă,
- La pag. 98: Călăreț ce încalecă,
- La pag. 25: S'a terminat! Ea e golită; e ridicată
Servitorii ei gem guruind ca porumbeii
Bătându-se în piepturi.
- La pag. 79: Și este hotărît; E descoperită; ridicată.
Servitoarele ei gem, guruind ca porumbeii.
Bătându-se în piepturile lor.
- La pag. 25: Am făcut să înceteze prada ta de pe pământ;
Nu se va mai auzi vocea trimișilor tăi.
Și de ce toate acestea?
- La pag. 92—93: Și nimicesc, de pe pământ prada ta;
Și nu se va mai auzi glasul trimișilor tăi.
- La pag. 25: Pentru mulțimea destrăbălării celei desfrânate.
Cea plăcută la înfățișare,
Meșteră în magie.

La pag. 99—100: Pentru mărirea destrăbălării celei desfrânate
Cea plăcută la înfățișare; meșteră în vrăjitorii;

Deosebiri de traducere chiar în corpul interpretării:

- La pag. 38 sus: Dar nu lasă nici de cum nepedepsit.
 La pag. 39 jos: Dar nu iartă la infinit.
 La pag. 40 sus: Cel ce ceartă marea și o usucă.
 La pag. 41: El face marea și râurile să se usuce.
 La pag. 61 sus: Domnul a orânduit asupra ta:
 La pag. 62: Domnul a decretat distrugerea Ninivei.
 La pag. 69 sus: Căci Domnul a restabilit mândria lui Iacob.
 La pag. 70: Domnul va restabili mândria lui Iacob.
 La pag. 69 sus: Și măreția lui Israil.
 La pag. 70: Ca și mărirea lui Israil.
 La pag. 70: Căci tâlharii au jefuit-o.
 La pag. 71: Pe care tâlharii....
 La pag. 74: Infățișarea lor ca flacărele:
 Ca fulgerile străpunge.
 La pag. 75: Infățișarea ei ca flacărele și ca fulgerul ce spintecă.
 La pag. 75: Iși amintește de slăviții săi.
 La pag. 76: Iși amintește de nobilii săi.
 La pag. 77: Porțile râurilor se deschid.
 La pag. 78: Porțile fluviilor se deschid.
 La pag. 87: Și pasiunea (corect pășunea) leilor tineri?
 La pag. 88: și pajiștea puilor de lei?
 La pag. 88: Unde merge leul, leoaica.
 La pag. 88: Unde mergea leul, leoaica.
 La pag. 89: Și sugrumă pentru leoaicele lui;
 Și umple de pradă vizuinele lui.
 Și de ceea ce este sfâșiat culcușurile lui.
 La pag. 89—90: Și sfâșie pentru leoaicele sale.
 Care umple de pradă cavernele sale.
 Și de hrană locuințele sale.
 La pag. 94—95: Toată plină de minciună și cruzime!
 Ce nu se mai depărtează de jaf.
 La pag. 95: Toată plină de minciună și de silnicie.
 Nu se mai lasă de jaf.
 La pag. 98: Călăreț ce încalecă,
 Schinteere de sabie
 Sclipire de sulită,
 Mulțime de răniți.
 Grămezi de cadavre!

- N'au sfârșit morții;
Se împiedică printre trupurile lor.
- La pag. 99: Călărețul care încalecă
Scânteere de sabie
Fulger de suliță.
Mulțime de răniți; grămezi de corpuri
Cadavrele n'au sfârșit; se împiedică printre ele.
- La pag. 99: Pentru mărimea destrăbălării celei desfrânate.
- La pag. 100: Pentru desfrâul cel mare al destrăbălăteii:
- La pag. 102: Și arăt neamurilor goliciunea ta.
Și împărățiilor rușinea ta.
- La pag. 102—103: Și se va vedea rușinea ta
Și arăt neamurilor și împărățiilor rușinea ta.
- La pag. 104: Și va zice: „Pustiită este Ninive!“
- La pag. 106: Și vor zice: Ninive este distrusă...
- La pag. 105: Cui îi va fi milă de tine?
- La pag. 106: Cine te va plânge pe tine?
- La pag. 112: Și pruncii ei au fost măcelăriți.
- La pag. 113: Și pruncii ei au fost zdrobiți.
- La pag. 116: Dacă le scutură și cad
În gura celui ce le mănâncă.
- La pag. 116: Dacă sunt scuturate ele cad în gura mâncătorului.
Mai departe comentează: cei cari mănâncă.
- La pag. 117—118: Iată poporul tău, femei, în mijlocul tău.
Dușmanilor tăi, deschide porțile tale.
Mistue focul zăvoarelor tale.
- La pag. 118: Iată poporul tău ca niște femei stă în mijlocul tău.
Dușmanilor tăi deschise porțile tale.
Și zăvoarele tale le-a mâncat focul.
- La pag. 128: Mortală este rana ta.
Toți cari aud de întâmplarea ta.
- La pag. 129: Nu există vindecare pentru rana ta.
Toți cari aud această veste despre tine.
- La pag. 129: Căci peste cine n'a trecut în orice vreme răuta-
tea ta.
- La pag. 130: Căci peste cine n'a trecut în orice vreme mânia ta.

b) Comentarul propriu zis.

Capitolele trebuie să aibă rezumate, ca să știm despre ce este vorba. Este o chestiune de tehnică pe care autorul o pierde din vedere ¹⁾.

Citind comentarul ai impresiunea, că tâlcuitorul a pus aici

1) A fost semnalat acest lucru și mai înainte, p. 11.

tot ceea ce știe, de ex: vorbind de Ninive, aduce vorba de exploratorii acestei cetăți (p. 34), fără să arate cari. Știe din auzite sau dela vreun curs oarecare, că au fost exploratori. Mai jos vorbește de cărămida asiriană, care era arsă în cuptoare, așa cum se face astăzi în multe părți ale țării noastre.

La pag. 35, „la vedenia lui Nahum“, intercalează de câte feluri erau viziunile, material ne la locul lui și care ar putea fi pus în interpretarea oricărui profet.

La pag. 37, toată interpretarea este o cârpitură făcută după „Dictionnaire de la Bible“, cu citațiuni, în majoritate necontrolate, precum s'a arătat la vreme.

La pag. 39 se avântă la comparațiuni: Acest atribut al lui Dumnezeu este mai mult dezvoltat în Noul Testament decât în Vechiul Testament. Schimbă traducerea: Dar nu iartă la infinit, ca să comenteze: „Dar nu lasă nici decum nepedepsit“.

La pag. 41 spune tot ce știe despre Basan, Liban și Carmel. Dar într'altă parte unde va fi vorba de așa ceva, ce va mai spune? Aceasta o face ca să umple o pagină și jumătate pag. 41—42).

La pag. 43 are interpretare eronată: Așa dar în acest verset, prin cutremurarea munților, nu înțelegem un cutremur de pământ, în adevăratul sens al cuvântului, ci mai ales sgomotul pe care-l produce pământul, atunci când trăsneste fulgerul. Și citează pe Micheia I, 3—4, unde nu este vorba nici de cutremur și nici de trăsnetul fulgerului.

La pag. 44 însă recunoaște că ar fi vorba de cutremur: De fața lui se ridică pământul. Aici pare că avem ideia de înălțare și coborîre a pământului, mai mult decât oscilațiunile produse de cutremur. Lasă necomentat: Globul pământului și cei ce locuiesc în el.

La pag. 46, aducând o citațiune din Fer. Ieronim, dă rezumat necomplet, ferindu-se să traducă textul. Aceasta este o regulă generală.

La pag. 50. „Cât despre părerea că ar fi caracteristica generală a distrugerii pe care Domnul o va aplica celor ce nesocotesc divinitatea sa, rămâne simplă părere“. Cine a emis această afirmațiune?

La pag. 51—52, face aprecieri și devieri în tâlcuire de ex.: El poate să distrugă omenirea în total sau în parte (afirmațiune banală). Sf. Scriptură și chiar istoria omenirii, ne dă destule exemple.

La pag. 54, lasă confuzie într'un text tradus inexact ca sens, ca comparație biblică. „Căci ca niște mă răcini împlețiți și

- îmbătați de băutura lor“. Și ca tâlcuire: E greu de afirmat la cine se referă.
- La pag. 58—59: „Pe baza acestor părinți și doctori ai bisericii noastre și acordând acest vers cu precedentele, vedem că se vorbește de Ninive și de poporul Asiriei care pe vremea profetului, era foarte puternic și numeros. Nimeni nu mai avea curajul să salte capul în fața leilor asirieni“.
- La pag. 62: „Nu putem spune ce text a avut în față G și S. Această expresiune este comună limbilor semite“. Cari? Exemple. Ce limbi semite știi?
- La pag. 65: *Iată pe munți*. „Această expresiune pare a fi mai bine explicată de un vechiu obicei oriental și mai cu seamă semit...“¹⁾. La ce popoare orientale sau semitice se mai află și de unde ai luat ideia, erai obligat să citezi.
- Dela 66—70: Se urmează cu interpretare banală și lipsită de sens, bazată pe comentatori protestanți: Nowack, Marti, etc. Părerile părinților și scriitorilor bisericești sunt puse fără nici o legătură și fără vreo obligațiune de a determina ceva în interpretare. Sunt pur și simplu înregistrate pentru a se vedea că a utilizat pe unii din ei, așa ca să fie utilizați.
- La pag. 71: *Pe care tâlharii au jefuit-o...* „Aceste cuvinte se referă la moartea lui Iacov și Israel“. Care moarte, în ce împrejurări. Iacob și Israil?!
- La pag. 72: *Scutul vitejilor săi înroșit*. „Nu putem preciza în ce fel era acel scut roș de care ne vorbește profetul“. Măcar să fi citit în Hoonacker, pag. 436 și lucrul era clarificat. Dacă citeai cu atențiune și versetul următor, vedeai că hainele și scutul aveau o culoare naturală roșie. Iată ce se spune de culoarea scuturilor de pildă în I, Mac. VI, 39: „Și când strălucea soarele peste scuturile cele de aur, sclipeau munții de ele și străluceau ca făcliile aprinse“. În cazul nostru scuturile erau de aramă, iar hainele în culoare de purpură.
- La pag. 74: *In piețe carele aleargă*. Aici fără îndoială câte trebură să înțelegem că atacul se dă afară din cetate și nu este vorba de interior. Chiar primul cuvânt al vers. 5: **בְּחֻצוֹת** ne arată că este ceva care se petrece afară, dar **בְּרַחְבוֹת** indică locurile largi unde lupta se putea desfășura în voie: câmpul deschis. Că aceste cuvinte, ar putea avea și alt înțeles în dicționar, este posibil, dar nu despre aceasta este vorba aici.

1) Luat din Knabenbauer, care citează pe Calmet.

La pag. 75: Citațiunea 49.º, nu există în felul citat de autor, ci: „Dacă culegătorii vor veni la tine, ei nu vor mai lăsa nici un ciorchin pe urmă; dacă vor veni furi ce pradă noaptea, jefui-vor din destul“. Vom găsi citațiunea însă în cap. 46.º, cu observațiunea că traducerea trebuiește făcută:

Porniți în galop cailor!

Și voi carelor izbiți-vă unul într'altul!

Porniți voi oameni de luptă:

Etiopieni și Libieni mânuitori de scuturi

Lidieni mânuitori de scut și trăgaci din arcuri.

(LXX traduce diferit).

La pag. 76: Autorul spune despre: *își amintește de nobilii săi*: „Starea acestui verset este nemulțumitoare. Cu greu se poate afirma, către cine se referă aceste cuvinte“. Ținând socoteala de textul așa cum se află, de adaosul LXX, ajungem la concluziunea sigură, că aci este vorba de retragerea armatei asiriene. Traducerea *își amintește de nobilii săi*, este luată dela Hoonacker p. 437 unde se pune semnul întrebării. Cf. diferența de traducere: *Își amintește de slăviții săi*.

La pag. 78—79: Se face descrierea cetății Ninive și între altele se zice: Referințele la o=bab nari ¹⁾ din inscripțiunile lui Senaherib, ne dau impresia... Cari inscripțiuni? Despre care bab nari este vorba și în ce legătură? Așa se întâmplă când traduci după altul, fără să înțelegi despre ceea ce este vorba.

La pag. 81: Autorul tâlcuirii spune: „Sellin și după el Vellas, caută să facă mai înțeles acest verset, schimbând ordinea stihurilor, începând cu stihul *c* și așezând pe *a* după *d*. Mai întâi, în mintea tâlcuitorului e confuzie între verset și stih, închipuindu-și că stih înseamnă partea componentă a unui verset. Această așezare însă trebuia să o arate cum este, întrucât din traducere nu se poate presupune. Și dacă deschidem comentarul lui Sellin (II, p. 365), vedem că acolo sunt alte îndreptări în schimbarea diferitelor părți componente ale versetului. V. 9: Astfel va fi Ninive, ca un iaz de apă, a cărui apă va fugi dela zid. „Stați! Opriți-vă! Dar nimeni nu se întoarce“. Controlând cu textul ebraic, vedem că nu este vorba de nici o intervertire a textului, ci numai de schimbări făcute de Sellin. Și ca întotdeauna enigmatic, adaugă: Unii traduc... Această frază: *apele ei sunt cele ce fug*“, este traducerea după Hoonacker (pag. 440),

1) Și lasă netradus: ana ramnișu, care trebuiește citit: ana ramanișu, dela ramanu: persoană, deci: ana ramanișu=dela sine.

a cuvintelor ebraice propuse וְהָמָה נָסִים care se raportă la ape: Ninive este asemenea unui rezervor de apă și ele fug—cari fug“. Deci nimic original, ascunzând subt *unii* pe Hoonacker, pe care îl copiază în taină. Și încă o dovadă că se ține aici de comentatorul catolic, fără să-l citeze, este că, la începutul vers. 9, Hoonacker spune: le texte este derangé, iar tâlcuitorul nostru spune prin perifrază în chip ascuns: „In starea în care se află textul ebraic de astăzi, e greu să spunem precis, care ar fi adevăratul gând al profetului“.

La pag. 82: Autorul spune: „Ewald și Orelli susțin că Ninive își înmulțise așa de mult populația, în cât devenise ca o cisternă plină de apă“. Controlez în Orelli pag. 134 și văd la vers. 9: „Citește de două ori נִינִי ca expresiune a unei mulțimi fără număr. Aici alergau laolaltă oameni din toate țările. Acum ei însă fug unul de altul. Nimeni dintre cei cari fug nu se întoarce (Ier. 46.5) la strigătul „opriți-vă!“ Iată toată tâlcuirea lui Orelli. Poate Ewald să aibă dreptate, dar nu-l am la îndemână. Asta nu înseamnă ca să punem în socoteala lui Orelli ceea ce ar putea afirma Ewald.

La pag. 84: D-l Negoită se delectează cu interpretarea în vag. „Profetul știe numai din Iudea (poate Iudeia), cât au cărat acești jefuitori. Bogăția strânsă de Asirieni, prădând pe învinșii lor, e fără de sfârșit. Acum i-a venit rândul să fie jefuită și Ninive. Intr'adevăr, în documentele ce s'au găsit în săpăturile ce s'au făcut pe locul unde a fost așezată Ninive, s'a dat peste numeroase mențiuni din averile imense ale Ninivei“. Deci, să fim cu atențiune! Unde a fost așezată Ninive? Ce săpături s'au făcut și unde? Ce mențiuni și ce averi numeroase? Așa fel de interpretare mai rar!

La pag. 86, se continuă cu acest gen de interpretare: *Dureri sunt în toate coapsele*. „Profetul este un iscusit cunoscător al psihologiei omului, pe lângă un poet desăvârșit. El continuă a ne descrie starea psihologică a omului adânc întristat. Coapsele slujesc la încingerea cu armele, care erau puterea unui luptător. De aceea, ca să ne dea ideia de slăbire, care stăpânește pe locuitorii Ninivei, el ne spune că șoldurile sunt pline de durere, adică fiecare om este așa de îndurerat, încât orice forță a fugit, dela el și abia se mai ține pe picioare, din pricina suferinții“. — Ce au de a face coapsele cu psihologia?

La pag. 88: „Bilerbeck vede aici o aluziune la grădinile zoologice dela palatul regal din Ninive“. Chiar dacă autorul mai

sus citat, ar susține așa ceva, nu ne este permis să întrebuițăm acest termen de proveniență modernă. Grădini zoologice pe vremea aceia!!

La pag. 92: Comentar confuz: Carele de războiu asiriene, erau renumite atât în luptele cu oameni, cât și în luptele cu lei. La vederea iuțimei carelor Ninivei, multe popoare s'au supus, fără să mai încerce nici cea mai mică opunere. Aceste care însă acum sunt distruse și arse de învingător“.

La pag. 93 se vorbește de perceptorii asirieni...

La pag. 95: Continuă sistemul de exegeză vagă. „Toată plină de minciună și de silnicie (după ce a tradus textul cu: cruzime). Cuvântul ipocrizie ne indică o stare de corupțiune a poporului assyrian. Din istoria ce s'a reconstituit după documentele găsite de cei ce fac săpături, precum și după citațiunile autorilor antici, nu putem preciza de ce anume acțiuni mincinoase putea fi acuzată Ninive“.

La pag. 97: *Auzi! troznetul biciului...* Par'că într'adevăr îl auzim și când ne imaginăm pentru ce se aude acest sgomot ne înfiorăm puțin. Până și în zilele noastre, tracțiunea, la războiu o făceau și o fac caii. Intotdeauna spre a fi excitați să meargă repede, s'a întrebuițat biciul, ce avea la vârful său o împletitură mică, de mătase, care la plesnitura celui ce-l purta, producea un pocnet ca detunătura de armă și se auzea la distanțe destul de considerabile. De acest sgomot se vorbește în stihul de față.

Pentru pasagiul aproape asemănător din pag. 96 și 97, vezi paragraful „Aprecieri diferite“.

Și mai departe vorbind despre carele de războiu spune: „Pe car erau doi sau mai mulți oameni. Unul dintre aceștia mâna caii, izbindu-i cu toată forța bicelor, iar alții atacau cu arcele sau cu lăncile“. — Autorul ar fi avut ocaziunea să ne spună dacă cunoaște vreun car de războiu, reprezentat pe vreunul din baso-reliefulurile descoperite până acum.

La pag. 99: „Precum nu este posibil, a face foc, fără să iasă fum, așa nu este posibil să fie războiu fără morți. Atacul contra Ninivei trebuie să fi fost dintre cele mai încarnate... Ne închipuim că dintr'un astfel de atac, răniții erau în mare număr, dar morții trebuie să fi fost cu grămezile, mai ales în cetatea Ninivitenilor“.

La pag. 100: „Așa cum o curtezană distruge pe oamenii pe care îi atrage, tot așa și Ninive, a distrus națiuni prin atracția sa. Această atracție nu poate să fie decât ipocrizia...“

La pag. 102: Vezi cele spuse la: „Aprecieri diferite“.

La pag. 104: „*Te fac de ocară*“. Ninive fiind umplută de scârbe ca cea mai ordinară depravată, se va umple și de mare rușine“. Celelalte pagini n'au nici o importanță.

La pag. 113, vorbind despre distrugerea Tebei spune: „Barbaria la care s'a dat armata lui *Asurbanibal*, în a doua expediție, când Teba a fost distrusă, a fost înfricoșătoare din pricina răscoalei lui Tanutamanu, regele Etiopiei“. Și imediat face digresiune ca să ne dezvolte ceva despre barbarie, într'un alineat de 9 rânduri, cu diferite citațiuni, enunțând principiul că „barbaria era comună tuturor popoarelor de neam semit“, ca și când celelalte popoare erau îndurătoare față de dușmani.

La pag. 115: Continuă cu exegeza banală și pedantă: „Armatele acestea au distrus totul în calea lor și în locul celebrei capitale, a fost acoperit de ruine și numele său uitat“.

La pag. 118: „Nu putem spune ce fel de porți avea Assyria pe care dușmanul le va ocupa. Commentatorii (?) sunt de acord în a concluda, că trebuie să fi fost anume pasuri sau trecători (defileie), prin care se trecea dintr'un ținut în altul“.

— Ca și cum comentatorii n'ar avea nume, iar cuvintele: pasuri, trecători, defilee, ar fi cuvinte cu înțeles deosebit. Ca și cum am spune: neatârnare, independență și libertate!! Și mai departe: „Aceste trecători acum nu mai aparțin ei, ci aparțin cutropitorilor ei, cari au gonit garda asiriană și a lăsat porțile larg deschise“. — Dacă mai sus tâlcuitorul nostru a spus că porțile sunt trecători, ne putem întreba cu drept cuvânt ce înțeles pot avea porțile pe cari acum le aduce în discuție? Aceasta va să zică tâlcuire, ca să ne aflăm în treabă.

La pag. 120: Tâlcuitorul nostru nu ne spune nici acum unde a fost așezată Ninive. Și această fereală este explicabilă. Nu știe cu cine corespunde astăzi locul vechiu al Ninivei. De aceea spune vag: „Intr'adevăr, în săpăturile ce s'au făcut pe locul unde a fost vechea așezare a Ninivei, s'a dat printre altele și peste bucăți din fostul zid de apărare, care este făcut din cărămida fabricată“.

Și tot pe aceeaș pagină, tâlcuitorul nostru dă explicațiunea că acea cărămidă era călcată cu picioarele, dar numai în timp de grabă se ardea în foc. Dar nu ne spune din ce fel de cărămidă era construită cetatea.

La pag. 122: Trage concluzia: „Săpăturile făcute peste ruinile Ninivei, au dovedit că într'adevăr o parte din zid a fost distrusă de foc“.

La pag. 127, traduce: „S'au culcat cei slăviți ai tăi“. In interpretare, însă vorbește de comandanți: „Noi nu putem ști

în ce sens vorbește profetul aici și anume, dacă prin culcare înțelege că toți comandanții vestiți în războaie, acum, stau nepăsători și nu se interesează de pericolul ce a trecut peste Ninive“.

La pag. 130: „Acest stih este motivarea bătăii palmelor, națiunilor cari se vor bucura de căderea cetății Ninive. Intr'adevăr toate țărișoarele Asiei Mici, Siriei, bazinului golfului Persic, Arabiei, Palestinei și Egiptului, trebuie să fi fost în culmea fericirii la auzul căderii Ninivei, fiindcă pe toate le mușcase leul assyrian“. — Autorul este confuz în enumerare. Din felul cum înșiră țările, reese că în Arabia erau mai multe țărișoare, de asemenea și în Egipt.

c) Relatările autorilor profani despre Ninive.

Să nu se creadă de prisos ceea ce spun autorii profani despre marea cetate a Ninivei. Capitală a unei puteri, cari își întinsese stăpânirea în timpul lui Asarhadon, tatăl lui Asurbani-pal din Egipt și până în Elam, ea merită să fie studiată din toate punctele de vedere, ca citind proorocia lui Naum, să ne dăm seamă de mărirea și de ruina ei. Nu sunt fără importanță în istoria omenirii cauzele cari au contribuit la o dispariție atât de rapidă a unei puteri formidabile ca aceea a Ninivei și deci a imperiului asirian.

Ninive nu este o cetate oarecare, așezată pe Tigru! Și dat fiind importanța ei, autorul comentariului lui Naum, trebuia să facă la începutul lucrării lui un studiu asupra acestei cetăți și a rolului pe care ea l-a jucat în istorie.

Pentru a junge acolo, trebuia să ne facă o expunere despre ceea ce au crezut autorii profani despre Ninive.

Și ca să se informeze avea deocamdată două izvoare:

1) Ferd. Hoefler, *Chaldée, Assyrie, Médie, Babylonie*, Paris 1862. Aici se face o trecere în revistă — cu scopul ca autorul să tragă alte concluzii — a materialului întreg și cu multe amănunte despre ceea ce socotea lumea greacă și romană despre Ninive. Și mai la urmă dă și călătoriile celor cari în secolul trecut s'au ostenit să meargă în părțile unde se bănuia că ar fi fost Ninive.

Și după ce citează pe Iona și pe Naum, ba și pe Sofonie II, 13, începe cu *Herodot*, cartea I, cap. 193, 185, 102, 193, 106; Cap. II, 150, discutând unde era așezată și câte expedițiuni s'au făcut împotriva ei.

Trece apoi la *Diodor*, care bazându-se pe spusele lui Ctesias, care a scris o istorie a Perșilor, pe baza documentelor din arhivele persane, vorbește în cartea II, cap. 3, despre zidirea cetă-

ții Ninive. In cartea II, cap. 7 dezvoltă: 1) Ruinarea cetății Ninive de către Mezi; 2) Ea este numită cetatea lui Sardanapal.

Xenofon.—După bătălia dela Cunaxa 401, Xenofon se retrage cu armatele grecești sfărâmate, dealungul Tigrului (A-nabasis II, 4). Acolo a dat peste o mare cetate ruinată — Larissa, care în vechime era locuită de Mezi. Zidul era de 25 de picioare lărgime, 100 picioare înălțime. Circonferența de 2 parasangi; construită din cărămidă arsă, iar temelia de piatră, până la înălțimea de 20 picioare.

Strabon arată (XVI, 1), că era situată pe malul de răsărit al Tigrului.

Pliniu în *Ist. Nat.* VI, 13, spune că era pe malul cel de apus.

Lucian din Samosata, *Filostrat*, *Tacit*, *Cedrenus*, *Berosus*, *Iosif Flaviu* etc., ne dau relațiuni despre Ninive ¹⁾.

2) M. Streck, *Assurbanipal und die letzten assyrischen Könige, bis zum Untergange Niniveh's*, Leipzig, 1916, formează al doilea principal izvor de informațiune cu privire la relatările scriitorilor vechi despre ceea ce a fost Ninive. Dela pag. 421—449, se află un bogat material, care în ceea ce privește data căderii Ninivei, va trebui pus de acord cu Gadd, *op. cit.*, London, 1923.

In concluziune va fi trebuit să facă o excursiune în săpăturile și inscripțiunile cuneiforme, ca să completeze și să cerceze opiniunile scriitorilor vechi, cari vor fi consemnat tradițiuni fără valoare și inexactități. Și va fi avut călăuză pe *Layard* ²⁾, *op. cit.* și alții.

d) Cronica lui Nabopolasar.

Cronica lui Nabopolasar se află în British Museum din Londra, subt Nr. 21,901. Subiectul acestui important document este războiul între Asiria aliată cu Egiptul împotriva forțelor aliate ale Babilonului, Mezilor și Kiaxare și Sciților. Această cronică cuprinde anii 616—609 în. de Chr., adică începând cu anul al 10—17 al domniei lui Nabopolasar, regele Babilonului, fondatorul noului imperiu, care a înflorit între sfârșitul imperiului asirian și cucerirea lui de Cirus cel Mare, împăratul Persilor.

Informațiunea dată de această cronică, este de foarte mare interes, căci ea schimbă data căderii Ninivei la 612 și menționarea ultimului rege asirian Așurubalit, care s'a mutat pentru apărarea imperiului, în Haran ³⁾.

1) Toate detaliile la Ferd. Hoefler, *op. cit.*, p. 245—302 și urm.

2) *Vezi*: Bibliografia, p. 82—83.

3) Din prefața la lucrarea: *The Fall of Nineveh*, by C. I. Gadd, London, 1923. Asistent la departamentul de antichități Egiptean și Asirian din British Museum.

TABLOUL EVENIMENTELOR DIN 616 — 609, CUPRINSE ÎN
CRONICA LUI NABOPOLASAR ¹⁾.

ANUL	LUNA	—
616 (Anul al 10-lea) al lui Nabopolasar	Iyar. Ab.	Supunerea lui Suhu și Hindanu. Armata asiriană se retrage în Kablinu în ziua 12-a. Bătălia dela Kablinu. Infrângerea Asirienilor și Maneilor. Cucerirea Kablinuului. Expedițiunea împotriva Maneilor, Sahiru și Balihu.
	Elul. Tişri.	Întoarcerea în Babilon. Hindanu luat în robie. Armata asiriană și egipteană ajung la Kablinu. O luptă evitată.
	Adar.	Bătălia dela Madanu. Infrângerea Asirienilor și urmărirea până la Zabul inferior. Nabopolasar traversează Tigrlul și se întoarce cu pradă în Babilon.
615 (anul al 11-lea)	Iyar. Sivan.	Babilonenii încep asediul lui Aşur, în ziua a... Atacul zădarnic al cetăţii. Armata asiriană dispresoară cetatea. Infrângerea lui Nabopolasar și fuga lui în josul Tigrlului. Concentrarea Babilonenilor la Takrit. Asirienii asediază fără folos Takritul vreme de zece zile. Asedierea este părăsită, iar Nabopolasar se retrage.
	Marcheswan	Mezii invadează în provincia asiriană Araphu.
614 (anul al 12-lea)	Ab.	Mezii încep asediul Ninivei. Cuprinderea lui Tarbisu. Mezii asediază Aşur.
	?	Aşur este cuprins și distrus de Mezi; masacrarea prizonierilor. Întâlnirea și alianţa lui Nabopolasar cu Kiaxare la Asur. Amândoi se întorc acasă.
613 (anul al 13-lea)	Iyar. Sivan.	Revolta lui Suhu cu ajutorul Asirienilor. Ziua 4-a. Nabopolasar cuprinde Rahilu, Asediul fără succes al cetăţii Anah. Armata asiriană se retrage fără să aibă vreo pierdere.

1) Luat în întregime după Gadd, *op. cit.*, p. 24—26.

ANUL	LUNA	
612 (anul al 14-lea)	?	Joncțiunea făcută între Babiloneni, Mezi și Sciții. Marșul împotriva Ninivei. Asediul Ninivei; trei lupte.
	Sivan-Ab. Ab.	Ziua... Cuprinderea Ninivei. Moartea lui Sinșar-ișkun și a câtorva comandanți. Cetatea jefuită și distrusă. Evadarea unui contingent de apărători.
	Elul.	În 20. Plecarea lui Kiaxare. Prada împărțită la Nisibis. Nabopolosar primește pradă la Ninive din provincia Rusapu.
	?. Tișri.	Așurubalit ocupă tronul Asiriei în Haran. ???.
611 (anul al 15-lea)	Tamuz.	Expediția babiloniană spre țărmul Eufratului. Cucerirea a două triburi sau cetăți.
	Marcheswan	Ziua 28-a, Cucerirea lui Ruguliti.
610 (anul al 16-lea)	Iyar.	Marșul spre Eufrat. Operațiuni nedecizive ale armatei babiloniene.
	Marcheswan	Unirea cu Sciții și marșul spre Haran. Așurubalit și armata asiriană evacuează cetatea și se retrag în Siria. Sciții și Babilonienii cuceresc Haranul. Nabopolosar lasă o garnizoană și se întoarce acasă. Sciții iau în stăpânire cetatea ¹⁾ .
609 (anul al 17-lea)	Tamuz.	Așurubalit și armata egipteană înaintează spre Haran. Garnizoana babiloniană măcelărită.
	Tamuz. Elul.	Asediul fără succes al Haranului de către Asirieni și Egipteni. Nabopolosar înaintează în ajutorul trupelor sale și devastează ținutul Izalla.
		Expediția împotriva Armeniei. Rezultat nesigur.

În afară de Gadd, traducerea acestui document se mai află reprodusă în: H. Gressman, *Altorientalische Texte zum Alten Testament*, Leipzig, 1926, pag. 362—365.

1) *Ummān-Manda*, sunt Mezii. cf. *Revue Biblique*, 1927, p. 152.

B. Critica textuală.

a) Textul Septuagintei.

Cea mai aridă parte dintr'un comentariu este tocmai critica textuală. Comparațiunea textelor trebuie făcută cu multă atențiune și aprofundat, ca să reiasă pe cât este posibil care a fost textul ebraic în originalul de altă dată și pe care noi îl posedăm aproximativ în diferite copii și traduceri.

Cea mai însemnată traducere cu care se compară textul ebraic este fără îndoială, în prima linie, textul Septuagintei. Vin la rând: al Vulgatei, Peșito, Targumii. Septuaginta este din când în când întregită de Aquila, Simah și Teodoțion, din care avem fragmente la Origen și în cele din urmă cu: Recenziunea lui Lucian. Vulgata se întrecește prin cercetarea manuscriselor încă nepublicate, iar Peșito prin cercetarea textelor citate în diferite părinți și scriitori siriaci, cari au citațiuni diferite de textele pe care le avem astăzi și din care putem să ne facem o idee despre ce va fi fost altădată traducerea Peșito.

Acestea sunt normele după care trebuie să se conducă un tâlcuitor al Sfințelor Cărți, mai ales când are de gând să facă o lucrare fundamentală — o lucrare academică.

Noi nu vom căuta să aprofundăm în această dare de seamă lucruri care se fac pe baza unui studiu îndelungat și cercetări în biblioteci, în colecțiuni și cărți rare, ci ne vom mărgini să constatăm, dacă ceea ce este, este studiat cum trebuie. Lacunele rămân în sarcina autorului, care singur este responsabil de ceea ce stă scris.

Critica noastră textuală se va mărgini la câteva exemple caracteristice ¹⁾.

În general, însă trebuie să observăm următoarele când facem critica textuală: înțelesul frazei și înțelesurile cuvintelor izolate.

În cazul dintâi, când fraza are un înțeles într'un text și alt înțeles într'altul, atunci se va cita în întregime. Și se va nota diferența dintr'un text de unde a provenit, stabilindu-se varianta — lectura cuvântului presupus, sau în cel mai rău caz, rădăcina cu care s'ar putea înrudi. Nu-i este permis interpretului să treacă ușor peste chestiuni de prima mână cu răspunsuri: Nu știm, sau text obscur sau citire dubioasă. Numai dacă ar avea a face cu manuscrise, a căror interpretare cu adevărat a-

¹⁾ Pentru detalii, autorul să citească în Dictionnaire de la Bible, Supplément, art.: *Critique textuelle de l'Ancien Testament*, col. 240—256.

ANUL	LUNA	
612 (anul al 14-lea)	?	Joncțiunea făcută între Babiloneni, Mezi și Sciți. Marșul împotriva Ninivei. Asediul Ninivei; trei lupte.
	Sivan-Ab. Ab.	Ziua... Cuprinderea Ninivei. Moartea lui Sinșar- iškun și a câtorva comandanți. Cetatea je- fuită și distrusă. Evadarea unui contingent de apărători.
	Elul.	În 20. Plecarea lui Kiaxare. Prada împărțită la Nisibis. Nabopolosar primește pradă la Ninive din provincia Rusapu.
	?. Tișri.	Așurubalit ocupă tronul Asiriei în Haran. ???
611 (anul al 15-lea)	Tamuz.	Expediția babiloniană spre țărmul Eufratului. Cucerirea a două triburi sau cetăți.
	Marcheswan	Ziua 28-a, Cucerirea lui Ruguliti.
610 (anul al 16-lea)	Iyar.	Marșul spre Eufrat. Operațiuni nedecizive ale armatei babiloniene.
	Marcheswan	Unirea cu Sciții și marșul spre Haran. Așuru- balit și armata asiriană evacuează cetatea și se retrag în Siria. Sciții și Babilonienii cuceresc Haranul. Nabopolosar lasă o garnizoană și se întoarce acasă. Sciții iau în stăpânire cetatea 1).
609 (anul al 17-lea)	Tamuz.	Așurubalit și armata egipteană înaintează spre Haran. Garnizoana babiloniană măcelărită.
	Tamuz. Elul.	Asediul fără succes al Haranului de către Asi- rieni și Egipteni. Nabopolosar înaintează în ajutorul trupelor sale și devastează ținutul Izalla.
		Expediția împotriva Armeniei. Rezultat nesigur.

În afară de Gadd, traducerea acestui document se mai află repro-
dusă în: H. Gressman, *Altorientalische Texte zum Alten Testament*,
Leipzig, 1926, pag. 362—365.

1) *Umman-Manda*, sunt Mezii. cf. *Revue Biblique*, 1927, p. 152.

B. Critica textuală.

a) Textul Septuagintei.

Cea mai aridă parte dintr'un comentariu este tocmai critica textuală. Comparățiunea textelor trebuie făcută cu multă atențiune și aprofundat, ca să reiasă pe cât este posibil care a fost textul ebraic în originalul de altă dată și pe care noi îl posedăm aproximativ în diferite copii și traduceri.

Cea mai însemnată traducere cu care se compară textul ebraic este fără îndoială, în prima linie, textul Septuagintei. Vin la rând: al Vulgatei, Peșito, Targumii. Septuaginta este din când în când întregită de Aquila, Simah și Teodoțion, din care avem fragmente la Origen și în cele din urmă cu: Recenziunea lui Lucian. Vulgata se întrecește prin cercetarea manuscriselor încă nepublicate, iar Peșito prin cercetarea textelor citate în diferite părinți și scriitori siriaci, cari au citațiuni diferite de textele pe care le avem astăzi și din care putem să ne facem o idee despre ce va fi fost altădată traducerea Peșito.

Acestea sunt normele după care trebuie să se conducă un tâlcuitor al Sfințelor Cărți, mai ales când are de gând să facă o lucrare fundamentală — o lucrare academică.

Noi nu vom căuta să aprofundăm în această dăre de seamă lucruri care se fac pe baza unui studiu îndelungat și cercetări în biblioteci, în colecțiuni și cărți rare, ci ne vom mărgini să constatăm, dacă ceea ce este, este studiat cum trebuie. Lacunele rămân în sarcina autorului, care singur este responsabil de ceea ce stă scris.

Critica noastră textuală se va mărgini la câteva exemple caracteristice ¹⁾.

În general, însă trebuie să observăm următoarele când facem critica textuală: înțelesul frazei și înțelesurile cuvintelor izolate.

În cazul dintâi, când fraza are un înțeles într'un text și alt înțeles într'altul, atunci se va cita în întregime. Și se va nota diferența dintr'un text de unde a provenit, stabilindu-se varianta — lectura cuvântului presupus, sau în cel mai rău caz, rădăcina cu care s'ar putea înrudi. Nu-i este permis interpretului să treacă ușor peste chestiuni de prima mână cu răspunsuri: Nu știm, sau text obscur sau citire dubioasă. Numai dacă ar avea a face cu manuscrise, a căror interpretare cu adevărat a-

1) Pentru detalii, autorul să citească în *Dictionnaire de la Bible, Supplément*, art.: *Critique textuelle de l'Ancien Testament*, col. 240—256.

junge dificilă din pricina manuscrisului uzat sau șters, atunci are această învoire.

În cazul al doilea, când se află numai un cuvânt sau două în frază, care nu schimbă înțelesul fundamental, atunci se va nota numai această diferență. În celelalte cazuri, când textul este asemănător, nu se va mai spune decât că în toate traduceriile textul este acelaș. Punerea în paralelă a textelor, asemenea este inutilă și pedantă. Lucrarea se mărește cu câteva pagini, și pe măsură ce cuprinde lucruri inutile își pierde din importanță.

Vom mai avea în vedere dacă textul original se pretează la o traducere mai liberă sau mai strânsă și mai ales geniul limbii în care se face traducerea. De multe ori observăm unele adăogiri față de original, adăogiri necesare limbii în care se traduce, căci altminteri traducerea și-ar pierde din farmecul ei. Se poate întâmpla adeseori, mai ales în Septuaginta ca traducerea să nu fie conformă cu originalul, adică un cuvânt sau o frază să dea alt înțeles decât îl avem astăzi. Atunci recurgem la anumite constatări: trebuie să ne convingem că traducătorul a dat alt înțeles unui cuvânt oarecare, înțeles pe care cuvântul ebraic îl are și atunci ne mulțumim să spunem că în textul original, cutare cuvânt a existat precum există și astăzi și, sau a fost citit greșit, sau i s'a dat un alt înțeles.

Toate aceste observațiuni trebuiesc luate în considerațiune.

Să venim la lucrarea care ne preocupă. Citațiuni de fraze în întregul lor, din care să reiasă înțelesul textului original față de celelalte traduceri nu există. Autorul se mărginește să pună în față textul ebraic cu LXX, Vulgata și Peșito. De cele mai multe ori ajunge la concluziuni nelogice și inutile. Cea mai mare parte din critica textuală se mărginește a pune față în față texte asemenea, sau aproape asemenea, când există numai o singură diferență. Mai ales are predilecție pentru crâmpie de texte.

Să luăm câteva exemple: Cap. I, vers. 3. אַרְךָ אַיִם, LXX μακρόθυμος, V. numai patiens, omite pe אַרְךָ S. Naghiro ruez (lungă este răbdarea lui). Toate versiunile afară de V. concordă cu textul mazoretic“. Demonstrație inutilă, întrucât patiens al Vulgatei redă înțelesul originalului אַיִם אַרְךָ Vers. 4. „T. M. גִּיעַר G. 'Απειλῶν, V. increpans, S. coé“.

„Toate versiunile au part. prezent“. Iarăși o demonstrațiune inutilă. V. 5. „T. M. יָרִיחַ, LXX τὰ ὄρη, V. montes, S. = ture = munți“. Ce rost are această înșirare, când în concluzie nu se poate spune nimic? — Că textul original este cel de azi? Doar

aceasta este o teză care nu trebuie demonstrată: Textul ebraic de azi, este cel care este foarte aproape de original și mai bun în totalitatea lui, decât traducerea. V. 8 are aceeași înșiruire. V. 9 תהשבוֹן, LXX λογίζεσθε V. cogitatis S. methahşevin (ci-teşte *methaşbin*). V. 13. וענתהּ לא ענתהּ עוד LXX καὶ ἡ ἀκοή σου οὐκ ἐγκαουσθήσεται, V. afflixi te et non affligam te ultram S.—T. M., verbul anno are sensul de a chinui, a pedepsi. Septuaginta, de sigur din lipsa vocalizării textului, în timpul său a citit pe ענה ca substantiv, cu sensul de a umili“. Demonstrație încâlcită, provenită din cine știe ce confuzii. Un lucru este sigur verbul ענה aici înseamnă a pedepsi; Septuaginta l-a tradus cu a auzi. Textul siriatic corectat după LXX, are verbul *eno* = a auzi ¹⁾. Că autorul nu este sigur pe cecece spune, este ceva dovedit.

Aceiaș sistem îl întrebuințează și în celelalte capitole.

Cap. II. v. 2. על-פניהּ, LXX εἰς πρόσωπόν σου, V. coram te, S. kedomaik, cf. v. 3, 5, 6, 10, 12, 13, 14.

Cap. III. v. 1, 2, 3, 4, 6, 10, 11 (în parte), 14, 15, 18.

Pentru v. 17, vezi comparațiunea mai jos.

* * *

În critica textuală autorul merge mai departe. La pag. 30, are o serie de considerațiuni din care vom examina numai pe unele, și anume:

a) „Omite cuvinte ale textului ebraic, îngreuiind traducerea“. Și citează: I, 5, 13. — Din comparațiunea pe care o facem se va vedea că nu se omite nimic: הרים רעשו ממנו והגבעות LXX ὄρη ἐσεισθήσαν ἀπ' αὐτοῦ καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν καὶ ἀνεστάλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ἢ σύμπασα, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.

Aceiaș lucru se întâmplă și la vers. 13.

II. 9, nu se omite nici un cuvânt. Traducerea LXX este diferită, însă analizând textul, vedem că există toate cuvintele, însă cu altă traducere. οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων, corespunde ca ideia lui אין מפנהּ, adică nimeni nu se mai întoarce să privească (la cei ce strigă: stați, opriți-vă!).

13. Nu se omite niciun cuvânt, ci avem a face cu o traducere diferită. — Căutând la interpretarea versetului în chestiune, autorul nostru, în loc să aprecieze frumusețea stilului prin jocul de cuvinte și prin rima oarecum artificială, care se observă în diferite părți componente ale lui, lucru foarte între-

1) Vezi: Textul siriatic și observațiunile la versetul 13, p. 52.

buintat în limba arabă vulgară, face reflexiunea, că întrebuintarea mai multor cuvinte de aceeași rădăcină verbală, este din pricina sărăciei limbii ebraice. Se pierde din vedere un fapt: limba ebraică a Vechiului Testament este o limbă populară și un fragment din literatura ebraică existentă în trecut.

15. Este singurul loc unde autorul are dreptate, căci textul ebraic are în plus: **ההכבדי כארכה**.

b) „Aadogă cuvinte din care nu putem reconstitui textul primitiv“.

Cap. I. 9.— Să nu se confunde, cum am arătat mai sus, adăogarea de cuvinte cerute de geniul limbii în care se face traducerea, ca explicative, cu adăogarea de cuvinte în scopul vădit de a schimba înțelesul. De această ultimă chestiune nici nu poate fi vorba. Ce se întâmplă însă în cazul nostru? Din punctul nostru de vedere, traducerea Septuagintei este defectuoasă și dacă analizăm cuvânt cu cuvânt, constatăm existența cuvintelor din textul mazoretic, însă traducerea este diferită. Adaosul: **ἐπισταυτὸ** este cerut de geniul limbii grecești. Și ca o complectare a demonstrațiunii, tâlcuitorul nostru trece la traducerea Sf. Sinod despre care spune: că nu înțelege sensul contextului (?). Și vrea să ne convingă că: **ἐκδικῶ** însemnează a răzbuna, nu: a izbândi. De fapt este unul și acelaș sens, cu deosebire că a izbândi este în limba veche, iar a răzbuna este mai nou. (cf. Comentarul, pag. 51) ¹⁾.

Cap. II. 5.— Aici este iarăși vorba de o traducere deosebită și depărtată în unele părți numai în chip aparent de textul ebraic. Să analizăm: **בחיזיו** = **ἐν ὁδοῖς**; **יהחללו** hitpolel dela **הלל** = a fi nebun, a face zgomot, a se năpusti, a fugi în goana cailor, are corespondent pe: **συγχύω** = a răsturna, a cădea unul peste altul, a amesteca, a confunda. Ideia deci există în textul grecesc. **הרכב** = **τά ἄρματα**, tradus cu pluralul în limba greacă, fiindcă în limba ebraică este colectiv. **ישתקשרון** = **συμπλακῆσονται** = se izbesc unele de altele, **ברכהבות** = **ἐν ταῖς πλατείαις**; **מראהו** = **ἡ ὄρασις αὐτῶν**; **כלפידים** = **ὡς λαμπάδες πυρὸς**; **כברקים ירוצו** = **καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι**.

Deci iată că nu poate fi vorba de nici un cuvânt adăogat.— În aprecierea gramaticală, autorul găsește că rădăcina formei

1) Dar singur se contrazice, căci traduce cap. I, v. 2 cu: „*Un Dumnezeu plin de râvnă și izbândă este Domnul (Iahve)*“. Oare izbândă nu însemnează răzbunare? Și atunci cum se poate spune că nu este bună traducerea verbului cu a izbândi? Și dacă citim la pag. 39, vedem că spune de Dumnezeu: „*că e râvnitor și doritor de izbândă*“.

Această contrazicere denotă că este vorba de o corectare care aparține raporturii tezei, corectură, pe care tâlcuitorul nostru n'a îndreptat-o pretutindeni unde era vorba de ea.

verbale **ישתקשקוּר** este dela **שקשק** ceeace este inexact, iar pe **ירצו** îl derivă dela **רצין** ceeace este de asemenea inexact, căci este polelul dela **רין** = a alerga ¹⁾. (Comentarul pag. 74).

V. 6. Aici s'ar părea că este singurul loc unde autorul ar putea avea dreptate. Să examinăm! Adaosul de cuvinte **καὶ φεύγονται ἡμέρας** este tradus supt impresiunea lui: **ירוצו בכקרים**. Incolo versetul are toate cuvintele, citirea este diferită și traducerea. — Căci în definitiv toată această critică textuală are un singur scop: constatarea dacă textul ebraic actual este un text original.

II. 9. Cu privire la acest verset s'a discutat mai sus când a fost propus la rubrica de: „Omite cuvinte“. Și s'a văzut că nici nu omite, dar nici nu adogă, ci traducerea este făcută diferit. Să punem textul față în față: **וַיִּנְוּהוּ כְּכַרְכְּמִים** = **καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήτρα ὕδατος; ἡיא מִימִי** = **τὰ ὕδατα αὐτῆς**, dar LXX a avut înainte, sau a citit **והמה נסים עמדו עמדו ואין**; **מִים** = **καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων**. Pe **οὐκ** din prima parte l-au citit sub impresiunea unui **לא** sau a lui **אין** din partea finală.

III. 10. Și în acest verset constatăm existența tuturor cuvintelor ebraice căci: **וְגַם הִיא לְגִלְהָה הַלְכָה בְּשָׂבִי** = **καὶ αὐτὴ εἰς μεσοκεσίαν πορεύεται αἰγμάλωτος**, **גַּם עָלְיָהּ יִרְטָשׁוּ בְּרֹאשׁ כָּל־** = **καὶ τὰ νήπια αὐτῆς ἔδαφιοῦσιν ἐπ' ἄρχαῖς πασσῶν τῶν ὁδῶν αὐτῆς**. **אὐτῆς** care este în plus, este explicativ. **וְעַל־ נַכְכְּרִיהָ יָדוּ גִּוְרָל** = **καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς βαλοῦσι κλήρους**. **Πάντα** care corespunde lui **כָּל** din partea anterioară, nu este esențial și nu împiedică restabilirea textului care este cel actual.

Că **נַכְכְּרִיהָ** a fost tradus cu lucruri de preț, este foarte posibil ca în mintea traducătorilor să fi încolțit ideia că numai asupra scumpeturilor se aruncă sorți. Mai departe: **כָּל־גִּוְרִיָּהּ** = **καὶ πάντες οἱ μεριστᾶνες αὐτῆς δεθήσονται χειροπέδαις**

V. 17. Asupra acestui verset avem de făcut următoarele observații:

La prima vedere s'ar părea că este foarte încâlcit din care pricină și autorul comentariului se miră: „Curios este că toate versiunile au citit verbul **נָזַר**, dar i-au dat însemnări deosebite.“ (Comentarul pag. 124). Critica textuală pe care o face, lasă mult de dorit, căci întrebuițează apropieri de cuvinte care nu sunt cu cale. Așa de ex. arată că: **מְנוֹרָתָהּ** corespunde cu LXX

1) Fr. Buhl, *Handwörterbuch über das Alte Testament*, pag. 768. Și după ce afirmă o inexactitate, mai adogă și alta: „Cum îl indică la unison toate celelalte trei traduceri vechi“. Traducerile vechi însă traduc cu: a alerga, iar nu cu a străpunge.

ἐξήλατο și V. custodes tui. Pentru Vulgata este exact, însă nu și pentru Septuaginta. Verbul Septuagintei este mai degrabă repetarea lui ויעף din vers. 16 iar: מנזרין=συμμικτός σου, care corespunde mai exact cu: ממוזרין. Traducerea însă este diferită. כנארבה=ὡς ἀττέλεβρος=un fel de lăcustă. Insemnarea este tot atât de puțin precisă ca și cuvântul ebraic. Substantivul grecesc corespunzător lui מפסרין lipsește sau se subînțelege primul. Din citirea cu atenție a textului grecesc se constată că lipsește ceva. Și aici tâlcuitorul nostru face o apropiere inexactă: מפסרין, LXX ὁ σύμμικτός σου. Incolo fraza ebraică este tradusă exact până la sfârșit.

În toată această critică textuală trebuia să facă apel și la considerațiunile de ordin filologic — ca să zicem așa — ale Fericitului Ieronim, din comentarul său asupra lui Naum. În afară de aceasta ar fi fost cu cale să se facă o comparație între diferite urme din textul traducerii lui Aquila, Simah și Teodotion, care se găsesc în lucrarea lui Bernardus de Montfaucon, *Hexaplorum Origenis que supersunt*, Parisiis 1713, vol. II, p. 368—369, care se află la Academia Română, și în lipsă: *Migne*, vol. 16³, *Origenis opera omnia*, col. 2981-2984. Dar cea mai bună lucrare deși veche, dar care n'a fost până acum întrecută este: Field, *Origenis Hexaplorum fragmenta*, II, 1000-1034, Oxonii 1875.

Negreșit nu trebuie să lipsească: *Middeldorph H*, Codex Syriaco-Hexaplaris, Berolini, 1835¹⁾.

Ar fi inutil să reconstituiesc ceea ce trebuia autorul tâlcuirii să facă la vreme și pe îndelete în lucrarea sa. Dar să dăm numai un exemplu-două: Cap. I. v. 11: רעה יעין בליעל. A. κακίαν βουλευόμενος ἀποστασία. O. πονηρά βουλευόμενος ἐναντία. Vulg. malitiam: mente pertractans praevaricationem.

Cap. III. 1. פרק מלאה. A. ἐξουχενισμοῦ πλήρης. Σ. 1: ἀποτομίας πλήρης 2. μελοκοπίας πλήρης. O. ἀδικίας πλήρης. Vedem aici o serie întreagă de nuanțe. Și apoi Vulg.: dilaceratione plena.

În felul acesta dacă se adăoga Peșito și Targumii cu traducerea Syro-hexaplară și Recenziunea lui Lucian, lucrarea ar fi fost meritorie. Și mai ales dacă ar fi fost lucrată cu atențiune!

* * *

La pag. 30 autorul după ce arată că „este versiunea cea mai îndepărtată de originalul ebraic“, susține că „foarte multe sunt locurile unde traducerea Septuagintei luminează textul e-

1) Să se vadă bibliografia dela sfârșit, p. 78.

braic și ne ajută să dăm adevărata interpretare“. Și enumără: I, 13. II, 4, 10, 11; III, 7, 9, 10.

Deocamdată facem observațiunea preliminară că pentru cele trei capitole ale lui Naum, locurile citate nu sunt foarte multe. Să vedem însă cum sunt interpretate.

I. 13. Se mărginește la o corectare de text pentru care până acum criticii încă nu sunt de acord. „מטרה LXX την βλάβον. V. virgam. S. nireh“. Propune corectarea textului după LXX, ca raportându-se la Ninive. Aici însă este cazul să ne sprijinim pe traducerea siriacă. Dar nici aceasta nu este necesară din moment ce textul ebraic este clar. Siriaca ne atestă numai, că citirea cea bună este în textul ebraic.

II, 4, corectare bună.

II, 10 și 11, nu se vede nimic serios.

III, 7, nu se vede nimic.

III, 9, citează verbul נגך pe care-l ia în sensul de „a suspina și a plânge, sens care îl întrebuițăm și noi“, — spune autorul — dar când este vorba de traducere nu-l întrebuițează. נגך = a da din cap; a compătimi, a mângâia ¹⁾. Când este vorba de בעור הך spune: „mergem cu LXX și cu siriaca“. Aici este o greșală de copist, făcută la transcrierea unui sufix, care se putea observa și fără consultarea traducerilor.

III. 10. Spune: „Pentru חיצות, LXX = ὁδὸν ἀστυς V. viarum. S. şukich—străzile ei: LXX și S. se deosebesc de celelalte versiuni prin adăogirea sufixului fem. de pers. III. Citirea lor deși pare clară, este însă de prisos. T. M. nu poate fi înțeles altfel de cum au înțeles versiunile chiar fără articol (?)“. Facem două observațiuni: 1) că Septuaginta nu este admisă, ca normativă, iar 2) potrivirea textului siriac cu LXX, înseamnă că a fost corectat după LXX.

Și mai departe: „Versiunile sunt de acord“, arată că nu s'a făcut și nu s'a admis nici o corectare după Septuaginta. Deci: Septuaginta (și siriaca), este admisă fără nici un principiu. Și mai ales că se arată anticipat că sunt foarte multe locurile după care textul ebraic se corectează!

b) Textul Vulgatei.

Autorul afirmă (la pag. 31), despre textul latin al cărții lui Naum în traducerea Fericitului Ieronim: „Cu timpul însă, cei cari au transmis textul bibliei latine, au contopit textul traducerii lui Ieronim, cu traducerea mai veche numită Itala, care era făcută după Septuaginta și din această cauză și în tradu-

1) Fr. Buhl, *op. cit.*, pag. 513.

cerea Vulgatei de azi, înregistrăm deosebiri, atât față de textul ebraic, cât și față de celelalte versiuni. Are și ea ca și Septuaginta: Omiteri...“.

Autorul face aici o confuziune și anume: Pentru psaltire, Ieronim are trei traduceri: Revizuirea (386), după Itala, care este psaltirea romană, în uz până la Piu V (1566), în liturghia română, de unde își luă și numele.

Nefiind mulțumit cu această revizuire făcu o alta (la 387), după Exaptele lui Origen și cu mai multă apropiere de textul ebraic. Aceasta este psaltirea galicană, fiindcă s'a răspândit repede în bisericile Galiei. Ea se află în breviarul roman și în textul actual al Vulgatei, ed. clementină, afară de Ps. 94, care este luat din psaltirea romană.

Psaltirea apare în a treia edițiune, ca să zicem așa, după textul ebraic. Cât pentru traducerea cărților Vechiului și Noului Testament, textul Vulgatei de azi, în edițiunea lui Clement VIII este:

După Itala nerevizuită: Înțelepciunea, Ecclesiasticul, Macabei (două cărți), Baruh, Epistola lui Ieremia (Baruh VI).

După Itala revizuită: Noul Testament și Psaltirea galicană.

După textul ebraic: Toate cărțile canonice ale Vechiului Testament. *Pe text arameian:* Tobie și Iudit.

Pe textul grecesc al lui Teodoțion: Fragmentele devterocanonice la Daniil.

Că în decursul timpului s'au strecurat variante și alterațiuni din pricina copiștilor, este adevărat, dar niciodată nu s'a mers atât de departe să se amestece textul Italei cu traducerea lui Ieronim după textul ebraic, deși autori protestanți ca Steurnagel¹⁾, afirmă în chip deghizat acest lucru.

Comparațiunea cu textul ebraic nu o facem, căci suferă de aceleași defecte ca și comparația cu LXX.

c) Textul siriac.

Comparațiunea textului ebraic cu textul siriac, este foarte dificilă. Autorul înțelege să dea numai ici și colo, — așa cum face cu Septuaginta și cu Vulgata, — cuvintele care îi convin, de multe ori lăsând la o parte înțelesul fundamental al frazei, care în definitiv este cel care importă și mai mult. Nu vom urmări pas cu pas această comparațiune, căci ar însemna ca să refacem tot ceea ce e de refăcut, ci observațiunile noastre vor fi făcute din două puncte de vedere: 1) cu privire la cuvintele izolate și omise și la greșelele ce eventual le vom scoate în evidență, și 2) cu privire la sensul frazei.

1) Lehrbuch der Einleitung in das A. Testament. Tübingen 1912, pag. 68—71.

I.

Nu dă întotdeauna corespondentul siriac, din această pricină lectura este grea. Ex. pag. 36 unde נקם este pus în legătură cu LXX, dar nu și cu Peșito.

Citirea cuvintelor siriace lasă de dorit. Are: umzakoiu la mǎzakke, în loc de: *uamezakoiu lo mezaké*. Și ca să scoată în evidență principiul că textul siriac este cel care ne scoate din foarte multe dificultăți¹, (pag. 31), spune: Traducerea LXX și V. nu redau sensul exact al frazei semite. Singura care a înțeles bine această expresiune este versiunea siriacă a cărei traducere o adoptăm și noi². Comparând textul ebraic cu Peșito, avem: נקם = zeko, amândouă—a fi curat și au corespondent în limba arabă: zaka, cu aceiași însemnare. Aceasta la conjugarea qal. Dacă cercetăm pielul vedem că însemnează: a lăsa nepedepsit¹). Peșito deci traduce după textul ebraic. LXX nu este mai pre jos, căci verbul ἀθώω-ωω = a lăsa nepedepsit, după cum reiese și din afirmațiunea dela pag. 39, când vorbește despre acest verb. Vulgata traduce exact textul ebraic. Deci care este superioritatea textului Peșito și care este citirea pe care o adoptăm ca mai bună? Se vede însă din traducerea pe care o dă textului Vulgatei: Et mundans non faciet innocentem—nu face inocent și pur. De sigur că cu o asemenea traducere a textului latin, este nevoie să spunem că textul siriac ne scoate din încurcătură. Dar deocamdată încurcătura nu există.

La pag. 40, *eloth* este lăsat singur. Dar alături este: Mathnin. Ce este acesta? Nu este oare o diferență? Biblia Poligotă îl traduce cu nume propriu: ingemiscat Mathnin. De unde a răsarit? Vezi însă Targumii.

La comparația cu vers. 5, față de textul ebraic : מונני הרים רעשו LXX și Vulg. traduc bine. Peșito are: thùre etferăș menóh—munții se desfac din pricina lui. Ar fi fost cu cale să le facă asemenea comparațiuni de frază, ca să poată ieși în evidență ideia versetului, iar nu crâmpoie din care să nu se poată înțelege nimic.

La vers. 7, în loc de: lamsiu, trebuie: *lamesaiou*.

La vers. 9, în loc de: methâhşvin, trebuie citit: *methaşbin*; în loc de nekun, trebuie: *nekum*.

La vers. 10 deosebirea între cele 3 traduceri fiind esențială, trebuia făcută comparația la fraza întreagă. Iată ce are Peșito: *metul d'adamo leşalitonaihun morudin uaberauoiuthhun roiên*

1) Fr. Buhl, *Handwörterbuch*, pag. 542.

uekál^u ueetmeli^u habto iabišto—căci, chiar mai marii lor sunt răsvrătiți și beți întru beția lor: mânca-vor și se vor umple de paie uscate. Asemenea comparațiuni însă sunt grele și iau vreme multă, din această pricină tâlcuitorul nostru le trece subt tăcere.

La vers. 12, trebuia făcut acelaș lucru. Iată ce are Peșito: *hocanó omár mório al riša máio saghie degáru^u uabáru^u*—așa zice Domnul despre izvoarele cele de ape multe care au curs și au trecut.

La vers. 13 spune că Peșito are acelaș sens ca și textul ebraic.

Iată cum sună Peșito: *uedaniteki tub lo eneki*—Și dacă pentru altele te-am auzit, oare acum nu te voi auzi?

Tâlcuitorul nostru confundă sensurile verbelor. Dacă în limba ebraică avem נָחַם care înseamnă a umili, a cânta, a auzi, deci 3 verbe, în limba siriacă avem *eno*—a auzi, a cânta. Deci în cazul nostru aprecierea nu este dreaptă și deci trebuie revizuită. În afară de aceasta și aici avem o greșală de citire: *anno*—a chinui, a pedepsi. Aici se vede influența Septuagintei asupra textului siriac. Vulgata traduce exact textul ebraic.

La vers. 14, în loc de: *unefku*, să se citească *uenefkud*, și în loc de: *ulo nezdra thuv men smeh*, trebuie citit: *ulo nezdera thub men șemekⁱ*. Aici însă comparația trebuie făcută tot pentru versetul întreg. Iată ce are Peșito: *ueló nezderá thub men șemekⁱ bet Allohékⁱ uaabéd ghelife uanesike ueabdiúu kabrékⁱ bagal*—Și tu nu vei mai avea urmași. Din casa Dumnezeuului tău, pierde-voiu idolii cei sculptați și cei turnați și o voiu găti degrabă mormânt al tău.

La pag. 61 jos, autorul spune că textul siriac citește pentru ebraicul אֲשִׁימ pluralul. Dar unde este?

Sfârșitul versetului în traducere siriacă, arată influența Septuagintei: *bagal*—*ὅτι ταχέως*

II.

La vers. 1. Spune că: *בליעל* este tradus de Peșito prin *aulo*, ca mai jos cu un rând, să afirme că „S. ne dă numele de Beliar, de unde deducem că așa se pronunța cuvântul pe vremea când s'a tradus Peșito, deoarece în Noul Testament îl găsim tot subt această formă“. Lucru inexact!

La vers. 3: Doșu donușe, trebuie citit: *Doș^u enun doiușe*. Sau după cum are obiceiul, anunță traducerea fără să dea corespondentul siriac: S: vlăstari. Trebuia adăogat: *șabuqaihun*—vlăstarii lor.

La vers. 4 (pag. 72) are: *clomfide dmuro*, în loc de: *belamfide denuro*. Uproșe trebuiește citit: *ueparoșe*.

La vers. 5. Mestashin, trebuiește citit: *meștabhin*, iar măș-tacrin, citit: *meștabherin*. Sau lasă cuvinte neșemnalate: *hezuhē*—înfățișarea lor, corespondentul ebraicului: מְשַׁבְּחִין

La vers. 6—7 avem de corectat greșeli de citire: *unetaklun* bâlvothun, trebuiește citit: *uenettaklun behalkothun*, și: *unetaivun*, citit: *uanetaibun*. Dar versetul trebuiește luat în totalitatea lui: *nehdun leșalithonaihun uenettaklun behalkothun uenestarhebun leșuro uanetaibum oșoto. tare dihudo etfetah uehikelo zo.*—Căpitanii lor sunt prinși și merg greoi în mersul lor. Ei fug grăbiți la zid și pregătesc întărituri. Porțile Iudei se deschid și palatul tremură. Comparația acum se poate face cu LXX și cu Vulgata tot în întregul versetului.

Mai avem de semnalat încă o greșală de citire: *Oarotho*, pentru *oșoto*.

La vers. 8: *Uakimat paroșeh ueselkat*—căci ea atâță pe călăreții ei și se avântă ¹⁾). Faptul că din însemnarea verbului *selek*—a se urca, deduce pe a distruge și încă cu exemple date din limba română, nu este lucru nou: „LXX și S. sunt de acord pentru sensul de a ridica, pe baza căroră noi traducem: *distrusă*, deoarece, când se mută un obiect din locul lui, acest loc e distrus fiindcă nu se mai cunoaște. Noi Românii obișnuim să spunem: „s'a ridicat după fața pământului sau mai adesea s'a șters după fața pământului“, înțelegând o distrugere“ (pag. 80).

La vers. 10, afirmă că textul siriac este ca și cel ebraic. Intr'adevăr, verbul *baz* la Peal, are aceeași însemnare ca și ebraicul בָּז, numai că în textul ebraic este la imperativ בֹּזֵז = jefuiți, pe câtă vreme în siriacă este la Peal pers. III plural: *baz^u*, iar la imperativ face *boz^u*, ca și în limba ebraică. Deci îndoială nu poate fi că tâlcuitorul plutește în confuziune. Faptul că LXX are διήρπασαν sau διήρπασον „această schimbare de timpuri nu are importanță“, zice tâlcuitorul. Pentru noi însă are, căci încă odată mai mult se dovedește că Peșito este corectată după LXX. Și adogă: „fiindcă profetul poate vorbi și la timpul prezent, arătând însă fapte care se vor petrece în viitor“. Aceasta însemnează o completă ignorare a sintaxei ebraice cu privire specială la întrebuintarea timpurilor. Omite siriacul *tebtoh*, deși îl traduce: ornamentelor ei.

La vers. 11, în loc de: *diștho nashiftlo*, trebuie citit: *dișto uasehifto*. Omite: *șuhóre deqédro*—negreala oalei.

La vers. 14, nu dă corespondentul siriac al lui מְבַאֵר, care

1) De aici încolo nu vom mai face comparații amănunțite, ci vom urmări pe autor numai în ceea ce afirmă.

este: morio hailetono. Iată corespondentul exact al textului ebraic! Dar aceasta stă în legătură și cu afirmațiunea tâlcuitorului nostru și anume că παντοκράτωρ, nu redă exact textul ebraic. Este numai o simplă afirmațiune care nu se bazează pe nimic. Dacă cercetăm care sunt corespondenții lui παντοκράτωρ în limba ebraică, vedem că sunt 4 și anume: 1) אלהי 2) יהיה 3) צבאות și 4) שרי. Este de observat însă că צבאות este tradus în majoritatea cazurilor cu παντοκράτωρ care are în al doilea rând corespondent pe שרי (de 16 ori), o singură dată pe אלהי. La această lămurire se poate adăoga o alta: צבאות este tradus cu Σαβαώθ, mai ales în Isaia și Ieremia¹⁾. Deci având în vedere diversitatea traducerilor cuvântului צבאות și mai ales cărțile în care traducerea este deosebită, nu putem cu atâta ușurință să afirmăm că παντοκράτωρ nu este traducerea exactă a lui צבאות. — Mai departe autorul face constatarea că textul ebraic și Vulgata sunt de acord. רכבה =quadrigas tuas, pe când LXX πληθος σου=kensaik¹⁾ (în loc de chensaic, cum se citește de tâlcuitor). Nagaraic trebuie citit: *nagheraikⁱ*. Omitte pe: *dabodaikⁱ* corespondentul LXX: τὰ ἔργα σου.

III.

Trebuie citit la vers. 1: *Cadobuto*, în loc de cadobulthe.

La vers. 2: *Dezauo* în loc de dizano; *damenadio*, în loc de mandio.

La vers. 3, afirmă: S=călăreții ce aleargă, dar în textul pe care nu l-a transcris este singular: *uefaroșo derokad*. Că se poate traduce cu pluralul, aceasta este altă socoteală. Dar textul ebraic de ce nu l-a tradus cu pluralul? Trebuie citit *ketile* în loc de katile. *Ușno*, în loc de ușne. *Nettaqlun*, în loc de neththkalu.

La vers. 4, *hezo*, în loc de hezoo; *uemorat*, în loc de: umroth, *bearșeh*, în loc de: bâharseh.

La vers. 5, trebuie citit: *Uehaue*, în loc de Oehane; *pursoieki*, în loc de usarec.

La vers. 6, spune că, textul siriatic este ca și cel ebraic, dar nu-l vedem pe cel dintâi. Trebuie citit: *lehezo*, în loc de lâkeoz.

La vers. 8, trebuie citit: *Dalmo tobo atî men ioon d'Amun*=Oare ești tu mai bună decât Iavan al Amoniților; în loc de: „Dalme tovs athimen ioon d'Amun=Oare ești mai bună decât

1) Hatch and Redpath, *A Concordance to the Septuagint*, Oxford, 1897, pag. 1053 și 1256. cf. și cap. III, v. 5, unde se pune aproape aceeași chestiune în discuție.

Iauon de Amon“? Traducere și citire imposibilă. Mai departe, afirmă că textul siriatic a înțeles că este vorba de vreun zeu grec, cu numele de Amon (pag. 107). Pe ce bază însă?

Trebue citit: *Deioto benahraoto*, în loc de: Dâiothvo b'naharotho.

La vers. 9. Ca să demonstreze că citirea textului siriatic este bună spune: „In limbile semite *Aethiopia* (?), totdeauna s'a numit Cuș. Proba ne face versiunea siriatică, care ¹⁾ are o limbă semită, apărută la câteva secole după era noastră și care citește tot Cuș“.—Aci avem a face cu o confuziune în ceea ce privește timpul traducerii Peșito. „Mărturia cea mai veche despre Peșito pare să fie a lui Meliton, episcopul Sardesului către 170, care într'o scolie la Geneza XXII, 13 ar fi spus cu privire la berbecul substituit lui Isaac pentru jertfă: *κατεχόμενος τῶν κεράτων, ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος κρεμάμενός φατιν* ²⁾).

Deci în sec. II exista. Probabil că a fost făcută în sec. I, de evrei creștinați, după cum se dovedește din traducerea unor locuri profetice. Is. VII, 14 ³⁾, sau și mai înainte ⁴⁾. Ceea ce s'a întâmplat mai târziu cu această traducere este chestiune care nu intră pentru moment în preocupările noastre.

La vers. 10. Trebuie citit: *kulhun raureboneh*—toți mai marii ei, în loc de: culhun renerbdneh; *etesaru*—au fost legat, în loc de: et sar=s'au legat.

La vers. 11. Trebuie citit: *of at*, în loc de: of uanti; *uetehuen*, în loc de: uthauen.

La vers. 12, lipsește textul siriatic: aik tené, dar există traducerea. Trebuie citit: *bacoroto*, în loc de: cabrotho.

La vers. 13, lipsește textul siriatic *begaueki*, și mai departe: *tare dareki*—porțile țării tale.

La vers. 14, lipsește corespondentul siriatic al lui *שׂאב לך*.

Mai jos, trebuie citit: *betino*, în loc de ctino.

La vers. 15, trebuie citit: *uetekleki aik zohlo*, în loc de: ut-haclec aih noilo.

La vers. 16, *tagoraiki*—neguțătorii tăi, în loc de tagoraih; *șelah*, în loc de șlah; *uaferah*, în loc de: uafrai.

La vers. 17, *neziraiki*, în loc de: niziraic.

La vers. 18, afirmă că textul siriatic este la fel cu cel ebraic. Noi constatăm contrariul: *habraiki*—aliații tăi, spre deosebire de textul ebraic, LXX și Vulgata care au: păstorii tăi.

1) Fraza este a tălcuitorului și eu o transcriu întocmai cu ortografia și cacofoniile existente.

2) Rubens Duval, *La littérature syriaque*, Paris, 1907, pag. 26 seq.

3) *Ibid.*, pag. 31.

4) A. Brassac, *Manuel Biblique*. Tom. I, Paris, 1917, pag. 196.

Mai departe: „S. traduce cu verbul șov“. Trebuie citit: *șar. Etbadar*, în loc de Athâvdar.

La vers. 19. „S. îl traduce cu part. prezent dela verbul calav“. Este o eroare. Este dela *Kev*. Apoi mai trebuie citit: *aminoit*, în loc de aminuit.

La sfârșitul capitolului Peșito are: *șalmat nebiuto de Nahum*—sfârșitul proorociei lui Naum.

* * *

La pag. 31, se spune despre traducerea siriacă: „După cum am afirmat la început, ea ne desleagă multe dificultăți ale celorlalte texte: I. 3. II. 13, III, 1, 3, 6, 8, 9 și 10“.

Să le examinăm!

I. 3. „*יִנְקָה לֵא יִנְקָה*, LXX και ἀθῶον οὐκ ἀθωώται = V. et mundans non faciet innocentem. S. umezakóiu la mezzaké“. Din cele ce traduc versiunile, nu rezultă nicio discordanță. Verbul *יִנְקָה* la piel=a fi nepedepsit; ἀθωώω, ὠώ=a lăsa nepedpsit, a ierta. Vulgata și Siriaca exprimă aceeași idee. Verbul *zeko* la Pael=a ierta, a justifica.

Deci textul ebraic și LXX sunt suficiente. Siriaca ar scoate din încurcătură când celelate două texte ar fi încurcate. Dar aici nu este cazul, iar autorul spune degeaba: „Traducerea LXX și V, nu redau sensul exact al frazei semite. Singura care a înțeles bine această expresiune este versiunea siriacă a cărei traducere o adoptăm și noi“.

II. 13. Nu se vede de unde Siriaca l-ar scoate din încurcătură.

III. 1. Traduce: „Toată plină de minciună și *cruzime*!“ Autorul insistă asupra cuvântului din urmă și conchide: „Pentru că S. ne dă sensul de violență care se apropie de T. M. și de LXX, noi îl întrebuițăm în traducerea noastră“. פֶּרַדָּ = pradă

adusă la loc sigur (Buhl); silnicie, răpire (Leopold), deci sensul este clar. Sir: *aulo*—nedreptate, LXX = ἀδικία = nedreptate A=ἐξ αυθενισμοῦ πλήρης = plină de răzvrătire. S. 1 ἀποτομία πλήρης = plină de cruzime. 2 μελοκοπίας πλήρης = plină de cruzime. Vulgata = dilaceratione plena = plină de răpire. Arab modern: malenatun hatfan=plină de răpire. Deci cuvântul ebraic este destul de clar: răpire, silnicie, pradă. Siriaca=LXX.

III. 3. כְּכַר פְּגָר = mulțime de cadavre. LXX βαρείας πτώσεως = al greii căderi. Vulg. et multitudinis interfectae =și a mulțimei de uciși. S=ušno dașelade=mulțime de cadavre. Unde-i noutatea?

III. 6. Autorul spune: „Versiunile sunt de acord“.

III. 8. Aici face o confuziune: „Fiindcă S. ne dă o idee care convine bine textului, noi ne-o însușim și schimbăm punctuația T. M“.

Există însă două substantive: Unul : קַיִל st. constr. קַיִל =putere, forță; sir. hailo și hail=forță, tărie, putere; arab =hailun, halun și al doilea: קַיִל (קַל) = zid mic proeminent înaintea zidului propriu zis al fortăreții; LXX $\text{περιτειχοςμα, περιτειχος}$. Vulg. antemurale, sir. bar šuro ¹⁾. Căutând și în alte dicționare aflăm: $\text{קַיִל}=\text{קַל}$ =armată; întăritură ²⁾. Deci este clar că nu poate fi vorba de primul substantiv, ci de cel de al doilea. Așa înțelege și Buhl, deoarece Naum, III, 8 este citat acolo. Textul siriac are hailoh care traduce pe cel dintâi substantiv ebraic: קַיִל . Lucrul este clar, că aici siriaca nu ne scoate din nici o încurcătură.

III. 9. Aici autorul face o observație: „Singură siriaca este fidelă textului ebraic și citirea ei o întrebuițăm“ sau... mergem cu LXX și cu siriaca“.

La prima afirmare observăm că textul ebraic are: פוט care este suficient. Că și siriaca are, este un indiciu că aici corespunde cu textul ebraic și atâta. Această demonstrație este ad libitum, căci în alte părți unde siriaca corespunde cu textul ebraic, atunci merge după LXX. Ex. cap. I, vers. 13. „T. M. מטרו LXX: την ῥάβδον , V. virgam. S. nireh“. Și deși siriaca este conformă cu textul ebraic, aici merge cu LXX. Dece?

La a doua afirmare: corectează textul ebraic בעזרתך cu LXX = βοηθοὶ ἀβρης și cu siriaca: budronoh. Dece nu după LXX? care este mai veche decât siriaca?

III. 10. Autorul face observațiunea: „Versiunile sunt de acord“. Deci nici noi nu mai avem nimic de spus.

Deci iată la ce se reduc după tâlcuitorul nostru, scoaterile din încurcătură cu textul siriac.

Textul siriac actual nu mai este textul original al traducerii, ci este un text revizuit, din această pricină se impune ca să fim cu atențiune la utilizarea lui.

„Deși Peșito este o traducere din ebraică și reflectă tradiția targumică, influența Septuagintei este mai mică sau mai mare, după cărțile biblice. Această influență este sensibilă în Pentateuh și Iosua, mai sensibilă încă în psaltire și profeți. Cum

1) Fr. Buhl, *op. cit.*, pag. 247.

2) E. F. Leopold, *Lexicon hebraicum et chaldaicum*, Lipsiae, 1910.

se poate explica influența Septuagintei asupra lui Peșito? Unii critici au făcut o dublă conjectură fără să se pronunțe într'un sens mai mult decât în celălalt: sau că autorii lui Peșito erau versați în cunoașterea limbei ebraice, aramaice și grecești și se serveau pentru traducerea lor de Targumi și de Septuaginta, sau că o revizuire a Peșitei, bazată pe Septuaginta a avut loc mai târziu. Această din urmă ipoteză este singura posibilă“.

Această revizuire trebuie să fie posterioară lui Origen și părinților Bisericii, cari citează cuvinte din versiunea siriacă, pe care nu le găsim în textul actual. Ea trebuie să fi fost sfârșită la începutul secolului al IV-lea, căci Afraate și Efrem aveau sub ochi o traducere siriacă foarte aproape de aceea pe care o reproduc manuscrisele⁽¹⁾.

In concluzie.—Textul siriac este fărâmițat în comparațiunea lui cu celelalte traduceri. Greșeli de tot felul abundă. Este sigur că autorul nu stăpânește bine această limbă, deoarece una citește și alta traduce. O mână străină a lucrat la aranjarea materialului, dar tot cu stângăcie și cu nepricepere. Pe de altă parte autorul este străin de valoarea textului siriac, de data traducerii lui, cum și de toate peripețiile prin care a trecut pentru a ajunge la noi. Din această pricină orice variantă, care nu concordă cu vreuna din traduceri, îl încântă și este gata să-i cedeze locul înaintea Septuagintei și Vulgatei.

Dar toate acestea, fac parte din metoda istorică pe care, după cum se vede, nu o stăpânește.

d) Traducerea Sf. Sinod.

Am fi vrut în această critică să vedem o traducere bună pusă alături de traducerea cea rea, iar nu o critică a cuvintelor, care este mult mai ușor de făcut. A semnala într'o teză de doctorat numai în chip sporadic traduceri greșite este o scădere importantă. Și după cât se vede criticul nostru, așa sumar cum face critica traducerii, nu cunoaște destul de bine limba vechei traduceri, căci, la pag. 14, crede că a deșerta nu poate însemna a usca. Își închipue că sensul cel de azi al cuvântului este acolo și nu cel vechiu. Apoi ia cuvintele izolat și zice: „De asemenea redă rău pe ἀνιστήσεται prin a sta“, și conchide că mai clar era

1) Rubens Duval, *La littérature syriaque*, Paris, 1907, pag. 31—33. Cf. P. Hildebrando Höpfl, *Introductionis in sacros utriusque Testamenti libros, compendium*, vol. I, pag. 233, Roma 1926, spune:

Mai aproape de textul original este traducerea cărților profetice. În Isaia și cei 12 profeți mici sunt adăogate multe lucruri din trad. LXX, dar chiar și în celelalte se simte influența acestei versiuni.

înțelesul de a rezista, a se împotrivi indicat de prepozițiune“. Dar a sta înainte, precum avem în textul românesc al traducerii și care corespunde exact cu textul grecesc, este o expresiune frumoasă și chiar căutată și numai cine nu cunoaște limba, poate spune altfel (pag. 45). Însă aceasta este o critică de ocazie, căci v. 6 îl traduce: „Înainte mâniai sale cine stă?“ Cum rămâne cu critica? Și continuă tot cu fragmente. Vorbind de vers. 8 spune: „T. S. S. are în a acest verset o traducere școlărească“. Și în loc de cei ce se scoală asupra mea, trebuie tradus cu „*dușmani, potrivnici*“, ca și când n'ar fi una și aceeași idee. Credem că s'ar fi putut traduce și așa, dar într'o traducere, trebuie să conservăm pe cât este cu putință toate cuvintele vechi și cari ar mai putea-o duce în vocabularul românesc. Altfel am ajunge ca noi să-l sărăcim prin scoaterea lor din uz, când nevoia nu cere.

Cât privește sensul verbului *διώξομαι* (pe care criticul nostru îl scrie *διώκνομαι*) este de precizat că a goni este aici un moldovenism, pentru a prigoni, a urmări. Atât! (pag. 49). Tot așa de rău înțelege cuvintele vechi românești, zicând că a izbândi, nu este tot una cu a răzbuna (pag. 51)¹⁾. Sau se mulțumește cu o simplă notă. „T. S. S. a urmat în acest verset versiunea Alexandrină“ (pag. 59). Și tot așa fuge de observațiuni, făcute minuțios și se mulțumește numai cu note: „*ετι* nu se traduce cu mai mult, ci cu mai; *εξολοθρεύω*, nu cu a pierde, ci cu a rupe în bucăți“. A pierde în textul românesc, este egal cu: a extermina. A cui este vina, dacă limba cărților bisericești este neînțeleasă pentru cine n'a învățat-o?

La vers 15 din cap. I (după LXX și Vulg), vorbind de *προσθήσωσιν* spune că este „primul sens care se găsește în dicționar“. Ne întrebăm de dicționarul cui este vorba și pe vremea cui? În nici un caz cei 70 nu s'au uitat în dicționar! Și mai ales la primul înțeles. Mai departe sunt două verbe cu înțelesul: „sfârșit-au, pierit-au“, al căror înțeles nu-i convine și propune: este exterminat, distrus (pag. 64 și 65). Și tot așa suntem obsedați de observațiuni fără rost, de ex.: *σκοπέω* este tradus cu a strejui, dar propune a observa, și pentru *τη ισχυι* propune putere în loc de: vârtute (pag. 67).

Pentru vers. 3 și 4 are aceleași observațiuni superficiale, legându-se de două-trei cuvinte și lăsând la o parte aspectul general și înțelesul versetelor. Din această pricină lucrarea este

1) Cap. I, vers. 2, traduce: Un Dumnezeu plin de râvnă și de izbândă, este Domnul (Iahve). Și în textul ebraic avem pentru izbândă *noqem*—răzbunător, în traducere mai înțeleasă.

greoaie și ca să citești critica, trebuie să ai textele în față (pag. 70 și 72). Căci: „T. S. S. concordă în totul Septuagintei“ (pag. 89), sau: „T. S. S., respectă pe LXX și îi moștenește toate defecțele. T. S. S., cum era și natural ne dă o traducere fără nici un sens, moștenită din textul LXX (pag. 108). T. S. S. e fidelă textului LXX“ (pag. 112). Care text și mai ales care ediție? Din critica făcută nu vedem decât crâmpnee și lipsă de legătură. „T. S. S. nu traduce exact pe *σάσις*“ (pag. 115). Dar nu spune cum trebuie tradus. „T. S. S. redă întocmai textul grecesc al celor 70“ (pag. 118). „Foarte rău traduce pe *ἐκδεχόμενος* cu: să-i sprijinească“ (pag. 128). Dar nu spune cum trebuie tradus.

Cu astfel de aprecieri nu se face critica unei traduceri!

C) Consultarea părinților bisericești.

a) Fericitul Ieronim.

Astăzi este un lucru stabilit, că un comentariu nu poate trece cu vederea consultarea amănunțită a părinților. Și mai este încă dovedit că: „Sfinții părinți au fost instrumentele prin care Dumnezeu ne-a comunicat adevăratul sens al cuvântului său. Cât de bine posedă acești savanți și învățători sensul Scripturilor, și cât de dibaci sunt a-l comunica cititorilor! Dacă unele locuri au rămas obscure pentru ei și n'au fost explicate suficient, decât după multă vreme în urma lor, numai mulțumită unei cunoașteri mai aprofundate a limbilor orientale și a arheologiei, ei rămân totuși învățătorii noștri și cei mai buni dintre toți interpreții. În tratatele lor biblice se găsesc asociate în chip minunat, temeinicia doctrinei, vivacitatea credinței și adâncă pietate. Într'înșii a fost Spiritul sfânt, pentru interpretarea Scripturilor, din această pricină ei ne-au transmis atât de fidel adevăratul sens. Supt acest aspect, exegeza lor nu lasă nimic de dorit“¹⁾.

Dacă așa de mare este importanța unui comentariu patristic, să vedem în ce măsură a întrebuițat d-l Negoită comentariile scriitorilor bisericești și al Fericitului Ieronim. Firește că a le cerceta pe toate cu deamănuntul, este ceva care ar trece de cadrul unei critici restrânse. Să luăm însă pe cel mai însemnat dintre comentariile făcute la profetul Naum și anume pe acela al Fericitului Ieronim.

În prolog se spune care este subiectul profeției²⁾. „Această

1) L. Cl. Fillion, *Etude de la Bible*, Paris 1922, pag. 147. În cazul nostru este vorba numai de scriitorii bisericești respectivi și de Fericitul Ieronim, cari au o deosebită importanță.

2) Citațiunile le vom face în traducere.

profeție are ca subiect în sens spiritual sfârșitul lumii spre mângâierea sfinților, pentru ca tot ceea ce văd ei în lume să disprețuiască ca trecător și fără folos și să se pregătească pentru ziua judecării, când Domnul va fi răzbunătorul lor împotriva adevăraților asirieni“. Deci pe lângă sensul literal, această proorocie mai are și sensul alegoric: venirea Domnului și sfârșitul lumii. Altcum n'ar avea nici un înțeles pentru noi ortodoșii, dacă am explica numai în sens literal această carte a lui Naum.

Din cuprinsul tâlcuirii Fericitului Ieronim, rees două lucruri: 1) tâlcuirea o face atât după traducerea sa cât și după Septuaginta, acolo unde are alt sens și 2) ia în considerațiune și traducerile lui Aquila, Simah și Teodoțion, când vrea să documenteze o traducere.

Deci iată norma după care trebuia să se facă tâlcuirea cărții lui Naum: sens literal și alegoric și consultarea traducerilor în primul rând Septuaginta, în al doilea Vulgata, apoi variantele din hexaplele lui Origen, atâtea câte au rămas, Aquila, Simah, Teodoțion, iar la urmă traducerea siriacă pentru motivele arătate mai sus 2).

Pentru a ne face o idee lămurită să luăm câteva exemple din interpretarea Fericitului Ieronim. Să începem cu Cap. I.

10. „Domnul este un Dumnezeu râvnitor și răzbunător“. *Naum*, I, 1. Acesta este strigătul profetului laudând pe Dumnezeu fiindcă el a răzbunat ocara poporului său împotriva Asirienilor; sau mai bine într'un sens mai înalt, fiindcă el aude gemetele sfinților săi și la sfârșitul lumii el va face ca provinciile săi să simtă chinurile. Este o râvnă care se înțelege în bună parte. Și Apostolul Pavel o arată prin acești termeni: „Fiți râvnitori ca să agonisiți mai bune daruri“. I Cor. XII, 31 și în altă parte: „Am pentru voi o dragoste râvnitoare și cu râvnă a lui Dumnezeu“, II Cor., XI, 2; și Domnul spune în psalm: „Râvna casei tale m'a mâncat pe mine“, Ps. XXVIII, 10; și proorocul Ilie: „Sunt râvnitor peste măsură pentru Domnul cel Atotputernic, Dumnezeul lui Israil“. III Regi XIX, 10. Istoria ne vorbește despre râvna lui Fineas și Matias, Num XXV, 11; I Mac. II, 7 seq. și despre a apostolului lui Iisus Christos, Simon Zilotul, pe care Evanghelistul Marcu îl numește Simon Canaanitul, Fapte I, 13; Marc. III, 18. Domnul este râvnitor pentru mântuirea celor pe care el îi iubește, așa că această râvnă îi mântuiește, fiindcă bunătatea sa n'a putut să facă aceasta. De aci, în Iezechil găsim aceste cuvinte adresate de Dumnezeu Ierusalimului, care nu merita din pricina prea mul-

1) Vezi: Textul siriac, p. 56.

telor sale păcate să fie cercetat de râvna și de întărâtarea lui: „Râvna mea s'a depărtat de voi și de aici înainte nu mă voi mai întărâta împotriva voastră“. Iez., XVI, 42. Prin urmare, atâta vreme cât lumea se pocăia, ea nu se sfârșia; însă fiindcă nedreptatea s'a înmulțit și dragostea s'a răcit, iar proorocii mincinoși au mers până într'atât, încât au vrut să înșele chiar pe aleșii lui Dumnezeu, Mat. XXIV, Domnul râvnitor vine atunci să-și arate răzbunarea sa. Nu pentru că ar fi un dușman lacom de răzbunare, așa precum Scriptura zugrăvește pe diavolul; însă răzbunarea lui seamănă a dușmănie, fiindcă ea ca focul mistue lemnul, iarba și paele, așa ca să nu rămână decât aurul curat și argintul“.

„Domnul face să izbucnească răzbunarea lui și încă cu furie: Domnul se răzbună pe vrăjmașii săi și se întărită împotriva celor protivnici ai săi“. Naum I, 1. LXX: „Domnul se răzbună cu furie: Domnul se răzbună împotriva dușmanilor săi și nimiceste pe vrajmașii săi“. Și într'un sens și în celălalt mânia lui Dumnezeu vine că el muștră pe cel pe care îl iubește, Prov. III, și pedepsește pe oricine îl primește în numărul fiilor săi, ca să depărteze din inima lor orice împotrivire și orice dușmănie contra voinței sale și după ce el a sfârâmat planurile lor protivnice și a redus la tăcere cuvintele lor de răzvrătire, să se întoarcă la starea lor cea dintâi“.

„De altfel profetia spune apoi: „Domnul este răbdător și Atotputernic și nu lasă nepedepsit“; însă după cum ne-am propus să înfățișăm în acelaș timp și istoria, prin protivnicii lui Dumnezeu, înțelegem pe Asirieni, împotriva cărora el se va răzbuna cu furie și cu întărâtare, după ce se va fi arătat multă vreme răbdător față de ei“.

„Domnul este răbdător și atotputernic, dar întru iertarea lui, nu lasă pe nimeni nepedepsit“. Naum I, 2. Textul grecesc este încă și mai semnificativ: pedepsind, el nu lasă nepedepsit“. Iată sensul: răbdarea lui a fost mare față de Asirienii criminali, și întru puterea mărinimiei sale el a răbdat multă vreme fără-delegile lor, sfătuindu-i spre pocăință; însă disprețuind bună-tatea dumnezeiască, întru cerbicia inimii lor și-au strâns un tezaur de mânie pentru ziua mâniei. Rom. II. Și după ce el a fost atât de răbdător, el nu va îngădui ca ei să rămână nepedepsiți, ca și cum ar fi curați și fără prihană. Sau mai de grabă iată explicațiunea: (fiindcă noi vrem să înțelegem în bună parte ceea ce se spune). El este răbdător, el care susține pe cei cari cad și care îi ridică după căderea lor: Ps. 144; el care tămăduiește pe cei turburați cu inima și care leagă rănile. Puterea lui este mare fiindcă el distruge dușmăniile în timp și nu lasă nici o

greșală nepedepsită, învățând prin îndreptări, pe cei cari se încred prea mult în puterea lor, că nu prin meritul lor propriu, ci prin milostivirea lui Dumnezeu au fost mântuiți. Deși ei spun: „Iată de atâția ani că eu îți slujesc și întotdeauna am ascultat de ceea ce mi-ai poruncit“, Luca XV, 29; dar fiindcă Dumnezeu este bun și milele lui se revarsă peste toate înfăptuirile lui, Ps. 111, 6, că toți au păcătuit și toți au trebuință de slava lui, Rom. III, 23, justificați prin el, vor auzi această vorbă: „Ochiul vostru este rău fiindcă eu sunt bun? Mat. XX, 15. Astfel în tot ceea ce el învinuște și iartă, nu lasă pe nici un om nepedepsit“.

2°. „El amenință marea și o seacă și preface toate fluviile în deșert. *Naum I, 4*. În sensul literal este o descriere a puterii lui Dumnezeu, care răzbună pe Israil de vrăjmașii lui. Nu-i este greu să stârpească pe Asirieni, fiindcă poate după voia lui să schimbe evenimentele. Și într'alt chip, fiindcă am spus că această proorocie se referă la sfârșitul lumii, trebuie să se înțeleagă simplu astfel: „Când va veni sfârșitul lumii și cerul și pământul vor trece, marea și fluviile vor fi așijderea seci. Pe dealtă parte, deoarece citesc în paslmi: „În marea aceasta mare și largă se află pești nenumărați, vietăți mari și mici. Acolo corăbiile plutesc și acolo este balaurul pe care l-ai făcut ca să zburde într'însa“, Ps. 103, 25—26, îmi pare demn de bunătatea și de milostivirea lui Dumnezeu să distrugă prin amenințarea sa orice amărăciune sărată a acestei mări, să umilească dragonul care stăpânește peste aceste ape și să sece întinderile de apă ale răutății în care înoată târâtoare fără număr, fără să mai țină socoteală de vietățile cele ce sunt la un loc cu dragonul. Asemenea el preface în deșert toate fluviile, orice doctrină care usurpă numele științei și care răzvrătindu-se împotriva lui Dumnezeu a recurs la fluviile elocvenței, la volubilitatea cuvântului și rostogolind din adânc valurile umflate aluneacă pe povârniș spre marea mirare a privitorilor. Iată pe Platon, pe Demostene, pe Cicero, orator și filozof, căpeteniile ereticilor: Valentin, Marcion, Bardezane, Tațian; iată fluviile pe care Dumnezeu le usucă. Pe toate acestea, Domnul Nostru Iisus Christos le va pierde cu suflul gurei sale și le va distruge cu lumina venirii sale: II Tess. II. Pe toate aceste fluvii le va preface în deșert. Se vede deci că potrivit titlului: „Luarea Ninivei; cartea vedeniei lui Naum Elcoșitul“, pe drept Ninive este considerată ca figură a lumii, a cărei mare și fluvii de elocvență sunt secate la sfârșitul lumii“.

3°. „El va distruge acest loc printr'un potop, care va trece și întunerecul va urmări pe vrăjmașii săi“. *Naum I, 8*. LXX: „Și va grăbi sfârșitul printr'un potop, care va trece și întunere-

cul va urmări pe vrăjmașii cari se vor ridica“. Domnul este răbdător și plin de milostivire. El nu se întărită până în sfârșit și nu rămâne pururea mândros. Când răutatea va fi crescut pe pământ și că orice om își va fi stricat calea sa, el va trimite un potop, un potop trecător care nu va ține pe veci. El va sfârși locul acesta, și va pune capăt locului acestuia, adică potopului, pentru că precum este scris despre cel nelegiuit: „Numai ce am trecut și n'am mai aflat locul său, Ps. 36, 36; calea păcătoșilor va pieri, Ps. 1, 6, tot așa calea potopului va fi distrusă după mânia lui Dumnezeu, ca să se arate singură bunătatea lui“.

„Iată cum poate să se înțeleagă sensul istoric al acestui loc: Când Domnul va fi nimicit Israilul și va fi revărsat cu potop peste țara făgăduinței, el va pune sfârșit robiei, chemându-l la locuințele sale de altă dată, în vreme ce, pe de altă parte, întunerecul va urmări pe Asirieni, vrăjmașii săi, care duseseră poporul în robie. Ceea ce noi am spus despre Israil și despre Asirieni, se poate înțelege despre sfârșitul lumii, despre sfinți și despre prigonitori, sau despre puterile protivnice, în sensul că Dumnezeu după mânia sa îi va fi milă de sfinți, pe când persecutorii și dușmanii cari au ales întunerecul cel mai dinafară, acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților“. Mat. VIII și XXII.

„Cuvântul MACOMA, pe care l-am tradus prin „locul acesta“ toți l-au despărțit în două cuvinte, traducând pe MA prin pozițiune, adică από și COMA prin ridicându-se; în Aquila am citit: από ἀνισταμένων, dintre cei cari se ridică, în LXX, cari se ridică, în Teodoțion, cari se ridică împotriva lui“. Simah de acord cu tâlcuirea mea, zice: „El va pune capăt locului acestuia printr'un potop care trece“. Unii dintre scriitorii, noștri înțeleg prin acești răzvrătiți și dușmani pe Marcion și pe toți vechii eretici, cari dispută împotriva Creatorului“.

40. La cap. II, 1—2, citim: „Necesitatea mă obligă să îndrept cursul tâlcuirii mele între *istorie și alegorie*, precum se conduce o corabie printre stânci sub amenințarea scufundării și pentru aceasta trebuie să-mi îndrept atențiunea mea ca să nu mă sfârâm de stânci, așa precum se spune în fabulele poezilor: „Scila mă amenință la dreapta și neîmblânzita Caribda la stânga“, așa că dacă vreau să fug de stânci sunt târat în adânc și dacă vreau să scap de vârtejul mării, sunt în primejdie să mă lovesc de stânci“.

50. „Unde este vizuina leilor, unde este pășunea puilor de lei, în care leul se retrăgea din puii săi, fără ca cineva să-i turbure? Leul aducea pradă din destul pentru puii săi, sugruma

pentru leoaicele sale și umplea vizuinile sale de pradă și lăcașurile sale de lucruri furate“. *Naum, II, 11—12.*

„Aici este vorba iar de Ninive. Ea era reședința regilor și curtea nobililor. Leul, regele Babilonului, Nabucodonosor¹⁾ cu puii de leu sau regii din suita sa a înaintat spre ea, dar nimeni nu s'a împotrivit. Leul a luat o mare pradă pentru puii săi și a sugrumat animale fără număr pentru leoaicele sale. De bună seamă, Nabucodonosor, posedea totul prin dreptul de cucerire: el dădea captivii copiilor săi, cetăților sale, sau femeilor sale. El umplu — după textul evreesc — de pradă vizuinele și lăcașurile sale și ascunzișurile sale de lucruri furate, îmbogățind tezaurul său și cetățile sale, de aur, de argint, de hainuri, de toate bogățiile pe care le avusese înainte Ninive, dar pe care biruința le dădea în stăpânirea Babilonului“.

„Fiindcă, la figurat (secundum ἀναγωγῆν) și în Iona și în acest prooroc, noi am văzut în Ninive figura lumii și după Sf. Ioan: „Lumea întreagă este supusă celui rău“, I Ioan, v. 19, când lumea va fi trecut, această vizuină de animale în care leii răpiau prada lor, noi vom striga plini de admirație și de bucurie:

„Unde este acum această vizuină a leilor unde se dosia leul Satan despre care Sf. Petru zice: „Diavolul, vrăjmașul nostru, dă târcoale împrejurul nostru ca un leu răcnind, căutând să înghită pe cine va putea“, I. Petru, V, 8; și puiul de leu, Antihrist, orice învățătură perversă, orice cuvânt vrăjmaș al lui Dumnezeu? „Voi ați auzit spunându-se, zice Ioan, că Antihrist trebuie să vină, dar de pe acum sunt antihriști, fără de număr“. I. Ioan II. Sunt atâția, câte dogme mincinoase. Inaintea venirii Mântuitorul, nimeni nu turbura pe acești răpitori; dar, după venirea sa în această lume și după intrarea sa în Ninive, el văzu pe Satan căzând din cer ca un fulger, Luca X și Lucifer, care răsărea de dimineață, căzând din înaltul cerului“. Is. XIV...

„In timpul zilei se întâlnește leul cu greutate, căci el umblă noaptea, ca să-și găsească prada în Biserica lui Christos și după cum spune proorocul Avacum, să se sature de cărnuri a-lese“. Avacum I.

6°. Făcând tâlcuirea capitolului III, chiar în vers 1, vorbind despre descrierea din textul ebraic spune: „In textul ebraic, descrierea unei armate care se prepară pentru luptă este așa de frumoasă și seamănă atât de bine cu o pictură, încât descrierea mea îmi pare mai mult decât defectuoasă... Astfel pocnetul bicelor se aude în lume, fiindcă fără de număr sunt necazurile

1) Confuzie istorică.

dreptilor subt greutatea cărora strigă cei ce sunt atinși de ele, mărturisind prin strigătele lor plângătoare mărimea suferinței lor. Când unul este luat de diavolul, altul de mânie care este asemenea furiei, altul de plăceri, ură, invidie, mândrie, acesta este pocnetul biciului care răsună în ei.... Ninive este ca un cal de cursă al cărui nechezat, bătutul cu picioarele în pământ și pieptul arzător aspiră neconținut la războiu. Domnul spune acestea despre diavolul: „El miroasă de departe războiul. Din săriturile lui, strigătele lui, el nu cruță pe fugari, și nu lasă să-i scape cei ce se dosesc“, ci el urmărește ca să calce, să omoare, să ia în picioare și să sfărâme. Și în Ninive se află huritul carului navalnic. Așa au fost fără îndoială carele lui Faraon pe care Domnul le-a înghițit în valuri. Ex., 16. La acest car sunt înhâmați patru cai, adică patru pasiuni, despre care discută filozofii și pe care Virgiliu le semnalează când zice:

„Ei doresc și se tem, se întristează și se bucură“ (Virg. *Eneida*, VI). Prin acești cai și acest car, Ninive aruncă pretutindeni turburarea. In acealș timp se aude glasul călărețului care înaintează, care, cu deosebire fiind dibaciu și pregătit de război, înaintează, dar nu fără primejdie pentru cel care se luptă împotriva lui“.

„Intr'adevăr că acest călăreț poartă sabia cuvântului ascuțită pe piatra dialecticeii și subțiată cu untdelemnul retoriceii iscusite. Satan are arme scânteietoare, transformat fiind în Inger al luminii, iar armele sale sunt protivnice armelor apostolice. II, Cor. XI. Nu este de loc de mirat că în Ninive sunt atât de mulți răniți, când se află un număr atât de mare de săgeți. Și ca să ne acoperim și să ne luptăm avem cele patru scuturi ale virtuților: prudența, dreptatea, temperanța și tăria, împotriva celor patru viții: nebunia, nedreptatea, desfrânarea și frica, cu cari noi suntem loviți de protivnic. Dar fiecare poartă în sine săgeți în atât de mare număr și de feluri atât de deosebite, încât dacă leacul nu este de îndată găsit, ruina ajunge mare și Doamne ferește că atât de puțini și ușor atinși sunt în Ninive, gata să se pogoare în iad, atât de profund este răul“.

70. La cap. III, 7, face următoarea tâlcuire: „Cine te va plânge, cine-ți va putea fi mângâietor, căci atât cât ai fost puternică, stăpânitoare crudă, tu n'aveai milă de bătrâni, nici grijă de cei mici și nu ți-ai păstrat nici un prieten pentru zilele de jale, când tu nu socoteai să-ți alături pe cineva la stăpânirea ta. — Cel care disprețuiește lucrurile pământești, privește de sus fărădelegile Ninivei și nu se va lăsa prins prin mincinoasa frumusețe, când va fi văzut într'înșă toată rușinea și va fi urât tot ceea ce alții iubesc, acesta va fugi și va râde de ea, sau după

expresiunea LXX^{ei} se va coborî dela ea. Atât cât noi ținem în cînte, ceea ce este pămîntesc și-i dăm însemnătate, noi suntem pe o culme trufașă, admirînd frumusețea Ninivei. Când, dimpotrivă, avem în vedere natura și bunurile corporale și le socotim mai pre jos supunându-ne puterii dumnezeiești, atunci noi vom avea milă de Ninive și socotind orice lucruri vremelnice, demne de plîns, vom zice: „Nenorocită Ninive! Pe câți nu-i ții tu prinși în lațurile tale, pe câți nu-i ții legați în lanțurile tale!?!“.

8°. La III, 8, face următoarea tâlcuire alegorică:

„...noi știm că Amon însemnează „popoare“, astfel că iată sensul după legile alegoriei: „Priviți popoarele Bisericii cari locuiesc pe fluviile proorocilor, care este înconjurată de pîrîniți din sânul cărora țâșnesc fluvii și are ca început marea. Dar din citirea legii amară ca și Mara, atîta vreme cât nu se aruncă lemnul lui Isus Christos, ajungem noi la acest Amon mistic a cărui tărie este Etiopia, căci este scris că Etiopia va tinde mâinile sale către Domnul, Ps. 67, și găsește ajutor în Egipt, unde Domnul vine pe un nor ușor și la Libieni aliații săi, după ce a locuit multă vreme în nisipurile cele uscate. Prin urmare, Biserica, dacă nu va fi cu luare aminte și cu pricepere pentru inima sa, va fi dusă în captivitate și își va plînge pe fiii săi. Chiar și fiii ei cari sunt acum la începutul căilor lor, nici nu vor ajunge pe la mijloc, ci vor fi uciși la plecarea lor. Și dușmanii ei cei mai nemiloși, se vor zori să împartă la sorți lucrurile sale cele mai de preț și vor duce în captivitate în lanțuri și subt greutatea fiarelor de robi, mai marii poporului, adică pe principii și pe cei de neam ales“.

„Așijderea și tu Ninive, vreau să înțeleg prin aceasta, oamenii cei necredincioși, oameni cu totul în slujba lumii, voi veți simți pedepsele și veți bea din paharul (mîniei mele) ca și aceea cari au băut și au căzut prin greșala lor, deși au fost dintre ai mei“.

9°. III. 13 „...„După această privire generală a contextului, care ne îngăduie să înțelegem sensul, să ne întoarcem la început și să explicăm fiecare punct atît cât puterile ne vor ajuta“.

„Putem oare admite că sufletul, frumos prin natura lui, — când nu are decît o strălucire la suprafață ca Ninive, din pricina ticăloșiei și plăcerilor lumești, — și-a pierdut tăria și nu este decît o femeie care tânjește din pricina plăcerilor? Fiindcă sufletul celui drept ajunge la desăvârșirea omului ceresc, păstrînd tăria chipului dela început și ajungînd strîns lipit de Dumnezeu și în acelaș spirit cu el, de ce n'am admite că sufletul care iubeste lumea se face una cu ea și căzînd în

moliciunea cea femeiască își pierde tăria bărbătească? Pentru aceasta, după părerea mea, Faraon dă poruncă să se arunce în Nil toți copiii cari se vor naște dintre evrei, și să nu păstreze decât fetele. Ex. I. Faraonul Egiptului care a zis: „Ale mele sunt fluviile și eu le-am făcut“, Ex. 29, 9, nu putea să dea altă poruncă decât aceia de a arunca în apă tot ceea ce este tare și bărbătesc la evrei, adică cei care trec numai prin această lume, și dimpotrivă, să păstreze cu viață, să lase să crească și să se înmulțească, tot ceea ce este femeesc și moale, tot ceea ce este frumos în înțelesul lumii acesteia...“.

„Porțile pământului vostru vor fi deschise dușmanilor voștri“, se explică prin acest loc din Ieremia: „Moartea intră prin ferestrele voastre, IX, 21; căci ferestrele de care vorbește Ieremia nu sunt altăceva decât porțile despre care vorbește aici Naum, adică simțurile. Cuvântul lui Dumnezeu, are două înțelesuri; pentru a distinge de cel rău, se zice în Proverbe: „Vei afla înțelesul cel dumnezeesc“. Cuvântul nu înseamnă aici spirit și gândire, în grecește νοῦς, ci facultate de a simți αἰσθησις, la care se adogă cele cinci simțuri: vederea, mirosul, gustul, pipăitul și auzul. Prin urmare, prin porțile Ninivei, trebuie să înțelegem simțurile trupești, iar prin porțile Ierusalimului ceresc, orice sens dumnezeesc, care vine de sus. — Aceste porți ale Ninivei, le deschide poporul ei prin vedere, auz și alte simțuri, ca și prin larga și marea cale care duce la moarte, Mat. VII, plăcerile trupești, cărora oamenii lui Dumnezeu închid porțile, astupându-și urechile, ca să nu asculte îmboldirea sângelui, închizând ochii ca să nu vadă nedreptatea, astupându-și narile ca mirosul cel plăcut să nu-l simtă și să ajungă la suflet și să-l afemeiască; își pun la gură o barieră, peste care nu se poate trece împotriva lăcomiei și plăcerilor pântecelui, își depărtează mâinile de orice atingere plăcută, pe unde trupul răzvrătit duce sufletul la rătăcirii vinovate. Dar acești oameni ai lui Dumnezeu deschid simțurile, adică porțile Ierusalimului ceresc, ca să lase să ajungă până la ei cuvântul lui Dumnezeu. Iată un exemplu de porți rele: „Scoate-mă vei din porțile morții“ și unul de porți bune: Ca să vestesc laudele tale în porțile ficei Sionului, Ps. IX, 15. Când vei vedea un om iubitor mai mult de plăceri decât al lui Dumnezeu, și stăpânit de desfrânare, vei zice:

„El a deschis dușmanilor porțile pământului său, căci locuitorii Ninivei deschid porțile țării lor dușmanilor sufletului lor și nu prietenilor“.

10°. La III, 18 seq., dă următoarele explicațiuni mai însemnate: „Până aici am parafrazat sensul istoric. Înainte însă de a analiza sensul Septuagintei care este cu totul altul, trebuie

să mă ridic puțin deasupra literii textului ebraic și să arăt că ultima profetie a lui Naum este o apostrofă îndreptată împotriva diavolului, acest duh trufaș, acest principe al Asirienilor, care după ce a zis cu trufie lăudându-se: „Prin tăria brațului meu am făcut aceste lucruri mari, prin înțelepciunea mea care m'a luminat. Dat-am la o parte vechile hotare ale noroadelor, hrănit-m'am cu vlaga lor și cetăți pline de locuitori le-am dărâmat“, Is. X, 13, aude acest răspun: „O! Lucifer, care răsăreai așa de strălucitor dimineața și care revărsai focul tău peste neamuri, cum ai căzut pe pământ și cum te-ai sfărâmat“!? Is. XIV, 12—13.

„Ninive cetatea ta puternică și frumoasă a fost distrusă, cetate în care ți-ai întemeiat împărăția, încât îndrăzneai să zici Fiului lui Dumnezeu: „Toate aceste lucruri cari mi-au fost date, ți le voi da, dacă te vei închina mie“. Mat. IV, 9. Păstorii tăi și regii tăi vasali au adormit, în loc să pască oamenii în vederea mântuirii, îi hrăneau ca să fie jertfiți și tu să mânânci bucățile cele mai grase. Tot poporul și mulțimea de popoare care te proslăveau altădată, te-au părăsit pe tine și cetățile tale. Ele au fugit în munte și s'au ascuns în ascunzișurile apostolilor și ale învățăceilor lui Iisus Christos, și nici unul din conducătorii tăi n'a dus către el mulțimea care altă dată era a ta. În toată lumea s'a răspândit vestea de lovitura și de rana ta (de moarte). Toți cei pe cari i-ai doborât, te-au defăimat, căci aproape nu este nici unul pe care să nu-l fi înșelat și peste care să nu se fi abătut fărădelegea ta. Este de observat că cei peste care s'a abătut răutatea diavolului, nu pot să defaima ruina și rana ei, ei fiind din numărul principilor și regilor Asiriei. Dar cel peste care a trecut, acela o defaimă și bate din palme mulțumită faptelor bune și drepte. Astfel în textul ebraic, sensul figurat al profetiei se aplică la ruina lumii și în cele din urmă ea prezice căderea diavolului, care a fost principele lumii, căci „lumea este supusă celui rău“. I Ioan V, 19.

„După Septuaginta se spune celor de alt neam, cari au ales lumea ca sălaş al lor, că păstorii au adormit și că însuș regele Asiriei i-a cufundat în acest somn. De acolo reiese că (Septuaginta), descriind acțiunea Asiriei asupra altora, nu spune nimic de căderea și rana diavolului. Vai de aceia cari sunt în cetatea Ninive căpetenii ale învățăturilor perverse! Pe drept se spune: „Păstorii voștri au adormit“. Lăsat-au ochii lor spre somn și genele lor ațipirei. Ps. CXXIX. Pentru aceasta ei nu au aflat loc pentru Domnul și casă pentru Dumnezeuul lui Iacob. Ei n'au auzit vorbindu-se despre Efrata, adică Biserica încărcată de roduri și că nu au putut să o afle printre copacii fără

de rod ai pădurii. Nu numai păstorii acestor străini, cari locuesc în lume, ai acestor lăcuste care pe vreme răcoroasă stau în mijlocul spinilor, nu numai ei au adormit, ci regele Asiriei i-a adâncit în somnul lor. Acest rege al Asiriei știe că nu poate înșela oile decât după ce el a adormit păstorii. Strădania cea deapururi a diavolului, este să adoarmă sufletele cele ce priveghiază. La patima Domnului el adâncește ochii apostolilor într'o toropeală fără sfârșit, iar Mântuitorul îi deșteaptă, zicând: „Priveghiați și vă rugați ca să nu cădeți în ispită, Marcu XIV, 38. Ceea ce vă zic vouă, spun tuturor: Priveghiați!“ Marcu, XIII, 27.

„Și fiindcă el nu încetează să adoarmă luarea noastră aminte, cuvântul dumnezeesc deșteaptă pe cei pe care diavolul i-a înșelat și i-a legănat să doarmă cu cântec de Sirenă, și spune: „Deșteaptă-te cela ce dormi și te va lumina Christos“. Ef. V, 14. Când va veni deci Iisus Christos pentru biruința cuvântului lui Dumnezeu și a învățaturii sale, în vremea ruinii Ninivei, aceea fermecătoare așa de înșelătoare, atunci se va deștepta poporul pe care conducătorii ei l-au adâncit în somn, și el va alerga la muntele Scripturilor și acolo va afla munții Moise și Iisus fiul lui Navi, munții proorocilor și la munții Noului Testament: apostolii și evangheliștii. Și fugind la munți, el se va pune să citească și dacă nu va afla pe nimeni care să-l învețe: Căci secerișul este mult, dar lucrători sunt puțini“, (Mat. IX, 37), atunci va fi lăudat pentru râvna cu care a fugit la munți, iar lenea mai marilor va fi certată, căci se adoagă: „Și nu va fi nimeni care să-l primească“.

Am citat unele din locurile cari mi s'au părut mai frumoase și mai interesante. Comentarul în toată întinderea lui este nespus de frumos și ar merita să fie reprodus în întregime, dar aceasta trece peste ceea ce noi urmărim aici. D-l Negoită a citat câteva locuri din Fer. Ieronim, fără ca din citarea lor să reiasă firul proorociei și mai ales al învățaturii Bisericii, căci în definitiv într'un comentariu, pe lângă partea pur științifică, ceea ce vine în planul întâi, urmărim doctrina fără de care alcătuirea unui comentariu rămâne o chestiune inutilă și o pierdere de vreme.

Comentariile grecești le lăsăm în sarcina d-lui Negoită să le consulte, dacă vre-odată își va reface lucrarea.

CAP. III.

A. Metoda interpretării.

a) Considerațiuni generale.

Sfânta Scriptură cuprinde în sine istoria Mântuitorului Christos și cuvântul lui Dumnezeu. Ea are dela un capăt până la celălalt acest dublu caracter. Centru ei nu poate fi decât Mântuitorul, iar ea cuprinde în totalitatea ei și învățătura care s'a păstrat și se păstrează mereu în Biserică. Deci Sf. Scriptură este cartea Bisericii.

Și nu este nevoie de lungă demonstrațiune ca să dovedim aceasta. Sfinții Părinți au dovedit-o cu prisosință în meditațiunile și tâlcuirile lor, așa că sarcina noastră este ușurată. Când însă este vorba ca să explicăm cuvântul lui Dumnezeu, nu putem să trecem cu vederea ceea ce ne-a conservat Biserica și chipul cum au explicat Sfinții Părinți ¹⁾, rămâne și până astăzi un tezaur inepuizabil, din care putem scoate în orice moment adevărata învățătură privitoare la fiecare carte din Vechiul și Noul Testament.

Fără îndoială că în Biblie sunt dificultăți fără număr, și fiecare carte își are obscuritățile ei, obscurități de cari s'au lovit și Sf. Părinți și scriitori de seamă ai Bisericii. Ereziile, schizmele și discuțiunile dogmatice, au ajutat la lămurirea succesivă a diferitelor locuri și Biserica a trebuit să țină piept tuturor acestor atacuri.

E dela sine înțeles, deci că explicarea unei cărți și mai cu seamă din Vechiul Testament, e cu deosebire de grea, pentru că aici locurile dificile și alunecarea sunt cu mult mai numeroase.

Origen, care poate fi socotit ca primul cercetător pentru stabilirea critică a textelor sfinte, a întâmpinat serioase dificultăți privitoare la interpretare. El spune: „Mă tem că din pricina neglijenței și a împietririi inimii noastre, Cărțile Sfinte să rămână nu numai acoperite de un văl, dar chiar pecetluite pentru noi. Să nu ne mărginim deci numai la studiul Sfintei Scripturi, ci să rugăm pe Domnul zi și noapte, ca să ne trimită Mielul cel din tribul lui Iuda, ca el singur să ia cartea și să-i ridice pecetile. Căci acest dumnezeesc Miel, este cel care descoperind ucenicilor săi înțelesul Scripturilor, într'atâta încălzea inimile lor, cât spuneau unul către altul: Oare nu este

1) Este vorba de consensul unanim.

adevărat că inima noastră ardea întru noi, când El ne tâlcuia Scripturile?" (In Ex. Omilia XII, citație după Fillion, *Etude de la Bible*, pag. 288).

Dificultățile fără număr, s'au înmulțit și se înmulțesc pe fiecare zi din pricină că cercetarea Bibliei a ajuns un obiect de specialitate pentru unii, și de indiferență pentru alții. Și cu adevărat atunci obscuritățile se înmulțesc, dar de fapt numai pentru mintea noastră refractară și îndărătnică, care se sprijină numai pe lucruri pământești și pe argumente ale veacului.

Când și vieța omului tâlcuitor al Sfințelor Cărți, e mai conformă cu învățătura dumnezească și mai aproape de Mielul care ține în a sa mână pecețile, atunci cuvântul lui Dumnezeu este plin de lumină și de claritate, iar obscuritățile se risipesc în măsura în care facem ca inimile noastre să fie pătrunse de căldura de care erau pătrunși Apostolii când era cu Domnul pe cale spre Emaus. Această calitate a interpretului creștin este esențială. Celelalte se pot dobândi mai ușor și în virtutea calităților psihice, care se desvoltă prin învățatură și studiu îndelungat.

* * *

Nu este indiferent pentru interpret pregătirea lui în domeniul științelor cari se cer în chip neapărat. Și acestea sunt:

1) Științi fundamentale, și 2) auxiliare.

1. Științele fundamentale sunt: limbile în care s'au scris cărțile sfinte. Pentru Vechiul Testament în special: limba ebraică și limba arameniană, studiate în cadrul limbilor semitice și a gramaticii comparate a limbilor semitice.

Cunoașterea filologiei nu este de disprețuit întrucât ea ne poate fi de mult folos în stabilirea diferitelor texte. În al doilea rând Biblia fiind o carte scrisă în Orient, ea este și rămâne o carte a Orientului, cu caracteristicile ei și cu dificultățile ei, dacă nu ne dăm osteneala să studiem mediul în care s'a dezvoltat și influențele umane pe care le-a suferit cu privire la îmbrăcăminte și exterioră. Nu se poate deci să lăsăm la o parte: influența pur omenească asupra ei, așa cum s'a transmis în decursul veacurilor și până astăzi.

În al treilea rând este cunoașterea tâlcuirilor sfinților Părinți și învățătura Bisericii, în diferitele cărți ale Vechiul Testament.

2. Științi auxiliare sunt celelalte limbi semitice și descoperirile din Orient, cari aruncă lumini noi în tâlcuirea Sf. Cărți.

Limba ebraică ca literatură, s'a păstrat numai în Vechiul

Testament. Cu ajutorul ei singur, nu se poate interpreta Sf. Scriptură, sau să luăm cazul nostru: o carte separată. Deci va trebui să cunoaştem limba siriacă, în care s'a tradus Vechiul Testament, limba asiro-babiloniană, care este în deaproape înrudită cu limba ebraică şi antichităţile respective. Descoperirile făcute în ultimul timp în Palestina 1), aruncă lumini nouă în privinţa vieţii şi obiceiurilor poporului evreu. La urmă şi limba arabă, care ca limbă vie şi mai ales în cea populară s'a păstrat fraza semitică, identică celei din Biblie.

Descoperirile făcute în Asiria şi Babilonia sunt documente externe, cari întăresc credinţa noastră asupra diferitelor probleme puse de Sf. Scriptură şi mai ales asupra istoricităţii unor persoane şi evenimente puse la îndoială de critica raţionalistă 2). Aceste descoperiri au fixat până la un punct şi cronologia biblică, foarte confuză şi susceptibilă de confuziuni şi nedumeriri până în ultima vreme 3).

Descoperirea şi studierea diferitelor cetăţi menţionate în Biblie ca: Ninive şi Babilonul, Teba, etc., prezintă pentru tâlcuitorul Biblic un folos nebănuît, căci se lămureşte istoria unei epoci, care pe calea Sfintei Scripturi nu putea fi văzută decât atât cât se găsea în cărţile sfinte.

De asemenea nu se va trece cu vederea cel puţin Istoria Egiptului şi a monumentelor celor mai de seamă.

Odată această pregătire făcută cu atenţiune şi în amănunţime va trebui ca interpretarea să se facă după ceea ce se cheamă în deobşte: metodă. Metoda nu se capătă la iuteală ci an de an şi zi de zi, prin muncă încordată şi am putea spune mai mult, că metoda şi spiritul critic al interpretului, ca şi înclinarea lui spre pietate şi meditaţiune, sunt ceva care se află în firea omului, fac parte cum am spune mai lămurit din pre-dispoziţiunile lui înnăscute, care se desvoltă, se completează şi se perfecţionează în decursul vremii şi în raport cu munca şi cu străduinţa. Altfel, dacă metoda şi spiritul critic ar fi ceva

1) Hugues Vincent, *Canaan d'après l'exploration récente*. Paris, 1914. Cf. Paul Karge, *Die Resultate der neueren Ausgrabungen und Forschungen in Palestina*, Münster in Westfalen, 1912.

Colecţiunea: *Revue Biblique*, care semnalează toate descoperirile făcute în Palestina.

2) Theophylus Witzel, *Ausgrabungen und Entdeckungen in Zweitrömland*, Münster in Westfalen, 1923. De atunci şi până azi se va urmări chestiunea descoperirilor în: Scheil, *Revue d'Assyriologie*. Paris, şi *Assyriologische Zeitschrift*, Giessen.

3) Cf. Franz, Xaver Kugler, *Von Moses bis Paulus, Forschungen zur Geschichte Israels nach biblischen und profangeschichtlichen insbesondere neue Keilinschriftlichen Quellen*. Münster in Westf. 1922.

Ioahannes Nickel, *Das Alte Testament im Lichte der altorientalischen Forschungen*, Münster in Westf., 2 vol. 1921.

care se capătă numai prin studiu și în universități, lumea ar fi plină de savanți și de oameni de știință cu metodă și rânduială în expunere. Dar lucrul se petrece invers.

Formarea metodei, când există și omul, depinde și de sistematizarea materialului pe care îl acumulăm. Nu ne este indiferent de ex.: cum citim o carte și controlul pe care îl facem izvoarelor de bază. Atențiunea cu care o citim și mai ales *ceace trebuie să luăm din ea, cât trebuie să luăm și câtă crezare să-i dăm*. Și cu toate acestea în ultima analiză, metoda constă tocmai în aceste principii. Acest lucru se cheamă în vorbirea tehnică: a fi informat. Cu cât este cineva mai mult informat și mai pătrunzător în citirea cărților, cu atât are o metodă mai bună.

La alcătuirea unei lucrări, tocmai aceasta se cere: informațiunea și utilizarea izvoarelor ¹⁾. Și nu este de ajuns numai să facem în chip teoretic exerciții de informațiune și utilizarea izvoarelor, ci mai ales să avem dela cine învăța, căci pe lângă profesor, practica este aceea care ne dă măsura până unde am ajuns cu însușirea metodei.

La exegeză și mai ales a Vechiului Testament, cunoașterea izvoarelor, deci informațiunea și utilizarea lor joacă un rol de căpetenie. De ce? Fiindcă avem a face cu diferite confesiuni și teorii pe care trebuie să le cunoaștem. Să cunoaștem de asemenea și autorii: dacă sunt catolici, dacă înclină spre modernism sau nu, dacă sunt protestanți din ramura raționalistă, ortodoxă, liber cugetătoare, etc. Dacă autorul este englez de asemenea, să știm dacă este catolic, ori protestant și din care școală, etc. Deci, iată o sumedenie de lucruri cari încurcă pe interpret și chiar îl compromit iremediabil, dacă nu le știe.

Toate aceste unelte de lucru, deși s'ar părea că sunt auxiliare, dar ele se transformă în principale după lucrarea pe care o facem, iar altele din principale se transformă în secundare.

O mare încurcătură la care sunt supuși cei mai mulți, este clasificarea cărților. Dacă o carte este veche, ce valoare are pentru exegeza Vechiului Testament. Dacă o carte este nouă, are ea o valoare mai mare sau mai mică? La aceasta ne răspund în bună măsură, dar nu definitiv criticele în revistele de specialitate — reviste străine, căci la noi așa ceva mai ales pentru Vechiul Testament, nici nu s'au pomenit. Criticele care se fac la noi, sunt superficiale. De multe ori, cel care face critica, nici nu-și dă osteneală să citească lucrarea în chestiune, ci se leagă de un cuvânt sau de o expresiune și în jurul ei scrie

1) Mai detaliat la: D. Russo. *Critica textelor și tehnica edițiilor*. București, 1912. Cf. Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, ed. VI-a, Leipzig, 1908. — Sau și edițiunea ultimă.

o pagină sau două de revistă și atâta tot. Din aceasta iese hula sau lauda autorului în chestiune.

În nici un caz nu va trebui în informațiunile noastre asupra izvoarelor să neglijăm sau să lăsăm ca neobservate edițiunile mai noi și cele completate și nici să disprețuim cu totul pe cele vechi, decât în cazuri precise și motivate. Și în cărțile mai vechi și în cele mai noi se află păreri eronate și rămase în urmă. Dar meritul cel mare îl are tocmai interpretul care știe ceea ce să aleagă.

Edițiunile fundamentale în care sunt editate textele sacre, joacă un rol de căpetenie, căci se întâmplă ca pe baza unui text a cărui valoare nu ne este prezentată exact, să facem demonstrațiuni și afirmațiuni, care ne duc la concluziuni false.

b) Bibliografie 1).

- Abarbanel Isaac*, Comentarii in prophetas posteriores, Pisauri, 1520; Amstelaedami, 1641.
- Aben Ezra*, Comentarii in XII prophetas minores, Dreux, 1155-1152 in Bibliis rabbinicis inde ab a. 1525.
- Adams I.*, The Minor Prophets, New-York, 1902.
- Albertus Magnus B.*, Ennarationes in XII prophetas minores, Opera omnia ed. Borgnet XIX, Parisiis, 1892.
- Andel I. van*, De kleine propheten, Kampen, 1905²
- Arias Montanus Benedictus*, Elucidationes in XII prophetas minores, Antwerpiae, 1571, 1582.
- Arndt Aug.*, Biblia sacra. Die heilige Schrift... mit erklärenden Anmerkungen versehen II⁵ 1152-1326, Regensburg, 1910.
- Barcellona Ant.*, Parafrași de'Proteti, Venezia, 1827.
- Barhebraeus Gregorius* († 1286). In XII prophetas minores scholia. Ad trium codicum fidem recensuit *B. Moritz*, Lipsiae, 1882.
- Bauer Georg Lorenz*, Die kleinen Propheten übersetzt und mit Kommentarien erläutert, Leipzig, 1790: II Nahum bis Malahia.
- Biblical Illustrator* (The): The Minor Prophets (2 vol.), London, 1905.
- Böttcher Friedrich*, Neue exegetisch-kritische Aehrenlese zum Alten Testament, Leipzig 1863-1865: II (1864), 207-219.
- Burkius Phil. David*, Gnomon in XII Prophetaas Minores, Heilbronn, 1753.

1) Aici nu se află cărțile citate de d-l Negoită în Bibliografia dela urma comentariului său.

- Calona Thom. de*, Commentaria moralia super XII, prophetas minores, Panormi 1644.
- Calvin Io*, Praelectiones in prophetas minores, Genevae, 1559. 1581, 1612.
- Castaneus Henr. Lud.*, Exercitationes in prophetas maiores et minores, Parisiis, 1630.
- Castro Christophorus de*, Commentarium in XII prophetas libri XII cum paraphrasi, Lugduni, 1615, Moguntiae, 1616, Antwerpiae, 1619.
- Cheyne T. K.*, Critica Biblica or Critical Notes on the text of the Old Testament Writings. II. Ezechiel and the Minor Prophets, London, 1903.
- Clericus Io.*, Commentarius in prophetas, Amst. 1731, Tübingen, 1733.
- Cocceius Io.*, Prophetæ XII minores versione latina et commentario illustrati, Lugduni Batavorum, 1652.
- Cornill C. H.*, Das Targum zu den Propheten: Zeitschrift für alttest. Wissenschaft VII (1887) 194-202.
- Coullardièrè Franc. Pean de la*, Commentarius lit. et moralis in prophetas (galice), Paris, 1680.
- Critici sacri sive clarissimorum virorum in sacrosancta utriusque foederis Biblia doctissimæ adnotationes atque tractatus theologico-philologici (Seb. Münster, Vatablus, S. Castilio, Is. Clarius, Fr. Forerius, S. Drusius, H. Grotius)*, London, 1660.
- Dathe Io. Aug.*, Prophetæ minores ex recensione textus Hebraei et versionum antiquarum latine versi notisque philologicis et criticis illustrati, Halac, 1773, 1779², 1790³.
- Deane W. S.*, Minor Prophets [The Pulpit Commentary], London, 1893.
- Dieu Ludov. de*, Critica sacra seu animadversiones in omnes V. T. libros, Lugduni Batav. 1648, Amstel. 1693.
- Dionysius Carthusianus*, Piae et eruditæ enarrationes in XII, prophetas minores, Coloniae, 1533 et saepius.
- Duhm B.*, Die Zwölf Propheten in den Versmassen der Ur-schrift übersetzt, Tübingen, 1910; — *idem*. Anmerkungen zu den Zwölf Propheten: Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft XXXI (1911) 1-43. 81-110. 161-204.
- Ehrlich Arnold B.*, Ezechiel und die kleinen Propheten [Randglossen zur hebr. Bibel V], Leipzig, 1912.
- Eichhorn I. G.*, Die hebr. Propheten (3 vol.), Göttingen, 1816 seqq.
- Eiselen Frederick Carl*, The Minor Prophets [Whedon's Commentary], New-York, 1907.

- Elzas A.*, The minor prophets translated and a commentary critical, philological and exegetical, London, 1880.
- Ephraem Syrus S.*, Scholia in Ionam, Nahum, Habacuc, Sophoniam, Aggaeum [*S. Ephraem Syri*, Hymni et sermones ed. Thomas Ios. Lamy, II, 229-310], Mechliniae, 1886.
- Ewald H.*, Die Propheten des Alten Bundes (3 vol.), Göttingen, 1867-1868.
- Farrar F. W.*, The Minor Prophetas, their lives and times, London, 1890.
- „ The Minor Prophets: Expositor, VI Series, vol. V, (1902), 81-92. 271-286.
- Field Frid.*, Origenis Hexaplorum... fragmenta II 1000-1034, Oxonii, 1875.
- Figueiro Petrus a.*, Commentarius in XII prophetas minores, Lugduni, 1615.
- Forerius Franc.*, Comm. in XII prophetas minores, Venetiis, 1563.
- Gebhard B. Heinrich*, Grundliche Einleitung in die Weissagung der 12 Kleinen Propheten, Braunschweig, 1737².
- Geiger Abraham*, Urschrift und Uebersetzungen der Bibel in ihrer Abhängigkeit von der inneren Entwicklung des Judenthums, Breslau, 1857.
- Gordon Iac.*, Commentarius in universa Biblia, Paris 1632.
- Griesbach P.*, Les prophètes, Lille, 1901.
- Haghebaert*, Die kleine Profeten vertaald en uitgelegt, Brugge, 1896.
- Haymo Halbertstatensis*, Ennaratio in XII prophetas Minores, (*Migne Patr. Lat.* 117, 9-294)
- Hemming Nicolaus*, Explanationes in prophetas minores, Lipsiae, 1568.
- Henderson E.*, Commentary on the Minor Prophets, London, 1858.
- Hesselberg H.*, Die 12 kleinen Propheten, Königsberg, 1838.
- Hirsch M.*, Die 12 Propheten übersetzt und erläutert, Frankfurt am Mein, 1900.
- Hitzig Ferd.*, Die 12 kleinen Propheten, Leipzig, 1838, 1863³, 1881⁴.
- Hudgeson David*, A brief exposition on the twelve small prophets, London, 1655, 1657.
- Kirpatrick A. F.*, The doctrine of the Prophets, London, 1901.
- Kuandus Andr.*, Commentarius exegetico-practicus in XII prophetas minores, Dresdae, 1677.
- Lambertus Franc.*, Commentarii in XII prophetas minores Argentorati, 1525-1526.

- Lapide Cornelius a*, Commentarii in XII prophetas minores, Antwerpiae, 1628, 1672, 1700, Venetiis, 1740.
- Leimbach Karl A.*, Die Weissagungen des Propheten Ioel, Aü-dias, Jonas, Nahum, Habakuk, Sophonias, Aggaeus, Zacharias und Malachias, übersetzt und kurz erklärt, Fulda, 1908.
- Lowth Rob.*, De sacra poesi hebraeorum. Praelectiones academicae Oxonii habitae, London, 1753. — cum notis et epimetris *Ioä. Dav. Michaelis*, suis animadversionibus adiectis, edit *E. F. C. Rosenmüller*, Lipsiae, 1815.
- Lyserus Polycarpus*, Praelectiones academicae in prophetas minores, Lipsiae et Goslar, 1709.
- Maclaren A.*, The Books of Ezekiel, Daniel and the Minor Prophets, London, 1908.
- Moldonatus Io.*, Commentarius in XII prophetas minores, Coloniae, 1611.
- Marck Io.*, In prophetas minores Commentarius (4 vol.). Amstelaedami, 1696-1701 (2 vol.), Tübingen, 1734.
- Mariana Juan*, Scholia in Vetus et Novum Test. Matriti, 1619, Paris, 1620.
- Maucorps P.*, Paraphrase de Baruch et des petits prophètes, Paris, 1644-1645.
- Maurer F. I. V. D.*, Commentarius gramaticus-historicus criticus in prophetas minores, Lipsiae, 1840.
- Menochius Steph.*, Brevis explicatio sensus literalis S. Scripturae, Coloniae, 1630.
- Messana Franc. a (Panarelli)*, Paraphrasis in XII prophetas minores cum lectura in Zahariam, Antwerpiae, 1579.
- Middeldorph H.*, Codex Syriaco-hexaplaris, Berolini, 1835.
- Moldenhauer Ioh. Heinr.*, Übersetzung und Erklärung des Weissagungen des Propheten Daniel und der zwölf kleinen Propheten, Quedlinburg, 1787.
- Münster Seb.*, Biblia Hebraica cum latina versione (2 vol. cum annotationibus ex commentariis rabbinicis), Basileae, 1534, 1546.
- Neteler B.*, Die Gliederung des Buches der 12 Propheten als Grundlage ihrer Erklärung, Münster, 1871.
- Newcome Will.*, An attempt towards an improvised version, a metrical arrangement and an explication of the twelve minor prophets, London, 1785, 1809².
- Oecolampadius I.*, Annotationes in prophetas minores, Basileae, 1535.
- Oesterley W. O. E.*, Old Latin text of the Minor Prophets: Journal of Theological Studies V (1904), 76-88. 242-253. 378-386. 570-579. — *idem*, Codex Taurinensis (Y). Transcribed

- and collated [exibet textum graecum 12 proph. minorum juxta recensionem Lucianeam], Oxford, 1908.
- Ort. H.*, Textus hebraici emendationes, Leiden, 1900.
- Palacios Michael de*, Explanationes in XII prophetas minores, Salmanticae, 1593.
- Palacios Paulus de Salazar*, In XII prophetas minores Commentaria, in Portugalia apud Villam Viridem 1581, Coloniae, 1583.
- Patrono Andr.*, Commentarius in prophetas minores (2 vol.), Neapoli, 1743.
- Paulutius Fabricius*, Commentarius in libros historicos et prophetas omnes et Machabaeos, Romae, 1625.
- Perles Felix*, Analekten zur Textkritik des Alten Testaments, München, 1895, Neue Folge, Leipzig, 1922.
- Petersen Io. Wilh.*, Erklärung der 12 kleinen Propheten, Frankfurt am Mein, 1723.
- Phelippaeus Io.*, Commentarius in XII prophetas minores, Parisiis, 1633.
- Qimkhi David ben Ioseph*, Comentarii in prophetas priores et posteriores, in Bibliis (*Buxtorf*), Basil. 1618 et in Bibliis Amstelaedamensibus, 1724.
- Raschi (Rabbi Salomo Yarkhi ben Isaak): Breithaupt Io. Fr.*, Rabi Salomonis Yarkhi, Raschi dicti, commentarius Hebraicus in prophetas minores et maiores ut et Iobum et Psalmos. Latine versus atque notis criticis et philologicis illustratus (3 vol.), Gotha, 1713-1714.
- Reus Ed.*, Die Geschichte der heiligen Schriften des Alten Testaments, Braunschweig, 1881, 1890²; *idem*, La Bible, traduction nouvelle avec introductions et commentaires, Paris, 1874-1881.
- Ribera=Ribeira Franc.*, In librum XII prophetarum commentarii sensus eorum historicum et moralem, persaepe etiam allegoricum complectentes, Antwerpiae, 1571, Romae 1590; *idem*, Comentarii historici selecti in XII prophetas minores ab ipso auctore conscripti, Salamanticae, 1598.
- Riesler Paul*, Die kleinen Propheten oder das Zwölf Prophetenbuch nach dem Urtext übersetzt und erklärt, Rottenburg, 1911.
- Rosenmüller E. F. C.*, Scholia in Vetus Testam. Pars VII, vol. I—IV: Prophetae minores, Lipsiae, 1812-1816. 1827-1828².
- Rupertus Tuitiensis*, Commentaria in XII prophetas (*Migne*, Patr. Lat. 168, 9-836).
- Sa Emmanuel*, Notationes in totam Scripturam S., Antwerpiae, Lugduni, 1609, Coloniae, 1610.

- Schets I.*, De kleine Profeten vertaald en met aantekeningen vorzien 's Hertogenbosch, 1894.
- Schlier I.*, Die zwölf kleinen Propheten, Stuttgart, 1861, 1876².
- Schmid Io.*, In prophetas minores commentarius, Lipsiae, 1685, 1687, 1689.
- Schulte A.*, Die koptische Übersetzung der kleinen Propheten : Theologische Quartalschrift LXXVI (1894), 605-642 et LXXVII (1895), 209-229.
- Schurmans Stekhoven J. Z.*, De Alexandrynsche vertaling van het Dodekapropheton, Leiden, 1887.
- Sebök Mark (Schönberger)*, Die syrische Übersetzung der zwölf Kleinen Propheten und ihr Verhältniss zu dem masoretische Text und zu älteren Uebersetzungen namentlich den LXX und den Targum, Leipzig, 1887.
- Sievers Ed.*, Studen zur hebräischen Metrik, Leipzig, 1901 (p. 486-500).
- Starck H. B.*, Notae sel... in Ies. Ier. Ez. Hos. Am. Mich. Nah. Hab. Zeph. Zach. Mal., Lipsiae, 1723.
- Strigelius Victorinus*, Argumenta et Scholia in XII prophetas minores, Lipsiae, 1561, 1570, 1571.
- Tarnovius Io.*, In prophetas minores commentarii (cum prefatione Io. Benedicti Carpzovii), Francofurti et Lipsiae, 1688, 1706.
- Tattam Henricus*, Duodecim prophetarum minorum libros in lingua aegyptiaca, vulgo coptica seu memphitica, ex manuscr. Parisiensi descriptos latine edidit, Oxonii, 1836.
- Theiner J. A.*, Die 12 kleinen Propheten, Leipzig, 1828.
- Theodorus Mopsuestenus*, Comm. in prophetas minores (*Migne*, Patr. Gr. 66, 123-632).
- Vatablus=Watebled Franc.*, Annotationes in Vetus Test., Paris, 1545, Salmanticae, 1584.
- Vaupel J. C.*, Die 12 kleienen Propheten, Dresden, 1798.
- Veiel Car. Maria de*, Expositio literalis XII proph. minorum, London, 1680.
- Volborth Jo. C.*, Die 12 kleinen propheten, Göttingen, 1883.
- Vollers K.*, Das Dodekapropheton der Alexandriner: Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft III (1883), 219-272. IV (1884) 1-20.
- White W. W.*, Inductive studies in the twelve minor prophets, Chicago, 1892.
- Wigand Jo.*, Explanationes in XII proph. minores, Francofurti, 1566. Lipsiae, 1568.
- Winkelmann Io.*, Comm. in XII proph. minores, Francofurti, 1603, 1620.
- Wolder Io.*, Dispositiones analyticae in proph. minores cum pa-

- raphrasibus brevibusque explicationibus, Vitembergae, 1617.
- Zorell Franc.*, De arte rythmica Hebraeorum [Apendix ad Comm. in Proverbia auctore Ios. Knabenbauer, Parisiis, 1910)—*idem*, Einführung in die Metrik und die Kunstformen der hebr. Psalmendichtung (mit 40 Textproben), Münster, 1914¹⁾.
- Adler M.*, A Specimen of a Commentary and Collated Text of the Targum to the Prophet Nahum: Jewish Quarterly Review VII (1895) 630-657.
- Beck J. C.*, Erklärung der Propheten Nahum und Zephanja, herausgegeben von J. Lindenmeyer, Gütersloh, 1899.
- Bibliander (Buchmann) Theod.*, Propheta Nahum, iuxta veritatem hebraicam latine redditus, cum exegesi, etc. Tiguri, 1534.
- Bickell Gustav*, Die hebräische Metrik (Nahum I 1-10): Zeitschrift der Deutschen Morgenländ. Gesellschaft XXXIV (1880), 559-560; — *idem*, Carmina Veteris Testamenti metrica, Oeniponte, 1882, p. 212. 213: Nah. I, 2-10;—*idem*, Exegetisch-kritische Nachlese zu den alttestamentlichen Dichtungen (Nah. I, 2-10): Zeitschrift für katholische Theologie X (1886) 550.
- Breiteneicher Michael*, Ninive und Nahum, mit Beziehung der Resultate der neuesten Entdeckungen historisch-exegetisch bearbeitet, München, 1861.
- Buhl Fr.*, Einige textkritische Bemerkungen zu den kleinen Propheten: Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft, V (1885), 179-184 (Nah. I, 4, 8, 12; II, 2, 11, 14).
- Cassuto U.*, Questioncelle bibliche: La patria del profeta Nahum: Giorn. d. Soc. as. ital. XXVI, 291-302.
- Chytareus David*, Explicatio Nahum prophetae, Vitebergae, 1565.
- Crocus Ludov.*, Commentarius in Nahum, Bremae, 1620, 1627.
- Döller Joh.*, „Ninive gleich einem Wasserteiche“ (Nah. II. 9): Biblische Zeitschrift VI (1908), 164-168.
- Gandell*, Nahum, introduction, commentary and critical notes (The Speaker's Commentary), London, 1876.
- Gray G. Buchanan*, The alphabetic poem in Nahum: The Expositor, V. Series, vol. VIII (1898), 207-220 (et cf. 304-305).
- Greve E. I.*, Vaticinia Nahumi et Hab., editio metrica, Amstel. 1793.

1) Luatè după comentarul lui Knabenbauer: *Martinus Hagen*, Commentarius in prophetas minores, Parisiis 1924. Aceasta este bibliografia generală. De aici în colo este bibliografie specială.

- Haffenreffer Mathias*, Commentarius in Nahum et Habacuc, Stutgardiae, 1663.
- Happel Otto*, Der Psalm Nahum (Nahum I) kritisch untersucht, Würzburg, 1900.
- Hoelemann A. G.*, Nahumi oraculum... versibus germanicis... illustravit, Lipsiae, 1842.
- Huerga Cypr. de la*, Commentarius in prophetam Nahum, Lugduni, 1558.
- Iusti C. W.*, Nahum neu übersetzt und erläutert, Leipzig, 1820.
- Kleinert P.*, Nahum und der Fall Ninives: Studien un Kritiken (1910), 501-534.
- Kolmodin A.*, Profeten Nahum, öfversättning och utläggning, 1898.
- Kreenen Ev.*, Nah. vaticinium philologicae et critice expositum, Hardervici, 1808.
- Larsen*, Profeterne Joel, Mika, Habakuk, Nahum, oversatte og forklarede, Köbenh. 1901.
- Lindgren J. A.*, Nahum's Profetia: Oefversättning med Anmerkningar, Stockholm, 1872.
- Löhr Max*, Nahum I, 2-8: Z. A. W. XXV (1905), 174-175.
- Mahler E.*, Untersuchung einer im Buche Nahum auf den Untergang Ninives bezogenen Finsternis, 1886.
- Middeldorppff H.*, Nahum aus dem hebräischen übersetzt, mit Vorwort und Anmerkungen von Gurlitt, Hamburg, 1808.
- Nestle E.*, Nahum II, 4: Z. A. W. XXIX (1909), 154.
- Quiros Aug. de*, Commentarii in prophetas Nahum et Malachiam, Hispali, 1622 et saepius.
- Reinke Laur.*, Zur Kritik der älteren Versionen des Propheten Nahum, Münster, 1867.
- Rosenthal L. A.*, Bibelwissenschaftliches I, Joel, Nahum, Habakuk mit einander verglichen (Aneinandergereihte Abreissblätter), Strassburg, 1905.
- Stäudlin C. F.*, Hosea, Nahum, Habakuk neu übersetzt und erläutert, Stuttgart, 1786.
- Strauss O.*, Nahumi de Nino vaticinium, Berol. 1853.
- Wahl Sam. Friedr. Günther*, Neue Übersetzung des Gesanges, der uns vom Propheten Nahum übrig ist, Halle, 1790.
- A. H. Layard* ¹⁾, Niniveh and its remains, a narative of the first expedition to Niniveh, London, 1848; *idem*, The Monuments of Niniveh. 2 Series, London, 1849-53; — *idem*, Inscriptions in the Coneiform character from Assyrians Monuments, London, 1851; — *idem*, A popular account on the excava-

1) De aici incolo sunt cărți adunate din diferite colecțiuni și necesare pentru interpretarea lui Naum.

- tions of Nineveh. London, 1851; *idem*, Discoveries of the ruin of Nineveh and Babylon, the result of a second expedition. London, 1853.
- M. Streeck*, Assurbanipal und die letzten assyrischen Könige bis zum Untergange Niniveh's (3 vol.), Leipzig, 1916.
- Alfred Jeremias*, Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients 1916, pag. 638-642 sau ediția II.
- Hessychius*, Comentarul la Profetul Naum (*Migne*, 93, 1357-58).
- Ioan Chrisostom*, Despre penitența Ninivitenilor. Predică făcută pe baza prof. Iona, (*Migne*, 64, 423-36).
- Vasile din Seleucia*, (*Migne*, 85, 157-172; 172-182), tot pe aceeași bază.
- S. Iulianus*, Commentarius in librum Nahum (*Migne*, 96, 705).
- S. Isidorus Hisp.*, Prooemia de libro Nahum (*Migne*, 80, 172).
- S. Paterius*, Liber de testimoniis (*Migne*, 79, 1008).
- Walafrius Strab.*, Glossa Ordinaria (*Migne*, 113, 19; 114, 64).
- Augustinus*, (*Migne*, 41, 587-588).
- Isidor Hisp.*, (*Migne*, 83, 145-172); *B. Alcuinus*, 101, 1123; Tot în *Migne* mai avem despre Naum următoarele: Nahum liber unus, *Sedulius*, 19, 791; De quibus tractat. *Hier.* XXII, 546; Quomodo interpretatur XXV, 1231; In Hebraico post Ionam, Michaeas ponitur, et Michaeam sequitur Nahum, etc.
- Augustinus*, 34, 41; *Leo Magnus*, 66, 721; *Vigelius Tap-sens episc.*, 62, 537; *Junilius*, 68; *Raban Maur* 111, 117; *Ivo Carnot*, 161, 275; *Hugo de Saint Victor*, 175, 15.
- În aceste locuri se află fie comentarii, fie cataloagele cărților canonice, fie câte ceva despre viața și origina proorocului Naum.
- A. Ceriani*, Codex Syrohexaplaris ambrosianus, photographice editus, Mediolani, 1875. Conține traducerea lui Paul de Tella din 617 în fragmente: Psalmii, Iov, Proverbele, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor, Cartea înțelepciunii, Iisus Sirah și Profeții.
- Pohlmann*, S. Ephraeni Syri Commentariorum in S. Scripturam, Textus. Brunsberg, 1863-1864. Acest text a fost imprimat în mare parte în ediția română: S. Ephraemi opera, vol. I și vol. II.
- Denis Barsalibi*, Comentar literar și simbolic la Vechiul Testament. Manuscris Biblioteca Națională, Paris Nr. 66 (siriatic)
- I. A. Petit*, La Sainte Bible avec commentaire. Les petits prophètes, vol. XI. Aras 1896. (Comentar după Vulgata).
- Charles John Ellicott*, An Old Testament Commentary for English Readers, London, 1897, vol. V. Nahum by A. C. Jennigs.

- H. B. Swete, *Old in Greek according to the Septuagint* (3 vol), Cambridge 1909. Este cea mai bună edițiune a Septuagintei până astăzi, din punct de vedere critic. Nici una din edițiunile în curs de publicare n'au ajuns până la profeții mici. O edițiune a Septuagintei s'a început la Oxford: A. E. Brooke and N. McLean, *The Old Testament in Greek* 1906, care a fost întreruptă în cursul războiului și în continuare a ajuns până la Regi. O altă edițiune este cea începută la Stuttgart de *Rhahfs*, care a publicat Geneza și din pricină că n'a fost bine întocmită a fost lăsată la o parte și s'a început publicațiunea cu Psalmii.
- Brown Driver, Briggs, *A hebrew and english Lexicon of the Old Testament*, Oxford, 1906.
- S. Mandelkern, *Veteris Testamenti Concordantiae hebraicae et Chaldaicae*, Leipzig, 1926, (Ed. II-a).
- N. Peters, *Der Text des Alten Testament und seine Geschichte*, Münster, 1913.
- A. Loisy, *Histoire du texte hebreu*, Amien, 1892. *Histoire critique du texte et des versions*, Amien, 1892.
- E. Gigot, *Special Introduction to the Old Testament III*, pag. 422-426. New-York.
- Bucuez, Vigouroux, Brassac, *Manuel Biblique*, 5 vol. Paris, 1917-22.
- R. Cornely, *Introductio specialis in singulos libros, V. Test.*, 2 vol., Parisii.
- H. Cornill, *Einleitung in das Alte Testament*, Ed. 7-a, Tübingen, 1913.
- Steuernagel, *Lehrbuch der Einleitung in das A. Test.* Tüb., 1912.
- P. Cheminant, *Precis d'Introduction à la lecture et à l'étude des Saintes Ecritures*, 2 vol. 1930.
- H. Lusseau, M. Collomb, *Manuel d'Etudes Bibliques* Paris, 1930. 5. vol.
- Verdunoy, *Manuel d'Ecriture Sainte*, Dijon 1929, ed. II-a.
- Meinhold I., *Einführung in das Alte Testament*, Giessen, 1926.
- Mac Fadyen, I. Edg., *Introduction to the Old Testament*, 1919.
- Hildebrand Höpfl, *Introductio in sacros U. T. libros compendium. Introductio specialis in libros V. T.* 1926.
- R. Cornely și A. Merk, *Manuel d'Introduction historique et critique à toutes les Saintes Ecritures* (2 vol.), Paris, 1928.
- I. Göttberger, *Einleitung in das Alte Testament*. Freiburg, 1928.
- L. Dennenfeld, *Historie des livres de l'Ancien Test.*, Paris, 1929.
- F. Fairbrother and D. R. Scott, *An Introduction to the Literature of the Old Testament*, London, 1929.

- Ioh. Nickel*, Grundriss der Einleitung in das Alte Testament, Münster, 1924.
- Friedr. Detitzsch*, Die Lese und Schreibfehler im A. Testament, Berlin, 1920.
- A. *Wilmart*, Le commentaire sur le prophète Nahum attribué à Julien de Tolède. Bull. litt. eccl. (1922).
- G. *Morin*, Le Commentaire du Ps. Julien, une oeuvre de Richard de S. Victor, Revue Bénédictine, 1925.
- Canon Sell*, The Minor Prophets, Madras, 1923.
- W. W. *Cannon*, Some notes on Nahum I-2, 3, Expository (1925¹), pag. 280-6; 433-444 (1925²), 102-110.
- C. J. *Gosslinga*, Nahum Godspraak tegen Nineve (Cuvântul divin al lui Naum împotriva Ninivei), Zutphen 1923, XII, 347 pag.
- G. L. *Robinson*, The twelve Minor Prophets, New-York 1926.
- Hatch and Readpath*, A Concordance to the Septuagint, Oxford 1897 (2 vol. și supliment).
- Fr. *Buhl*, Handwörterbuch über das Alte Testament.
- E. *Ben Iehuda*, Thesaurus totius hebraicitatis et veteris et recentioris. Berlin-Schönenberg 1930. Lucrarea este în curs de publicare la vol. 8-lea și va cuprinde cam 12 volume.
- Ed. *Meyer*, Geschichte des Altertums, ed. II, Stuttgart, 1930.
- Victor Place*, Ninive et Assyrie, Paris, 1867.
- Langdon, St.*, Die Neubabylonischen Königsinschriften, Leipzig, 1912.
- Jean Capart*, Thèbes, la gloire d'un grand passé, Bruxelles, 1925.
- Lyndon, E. J.*, Prophetic Spokesmen. Studies in the Twelve Minor Prophets, London, 1930.
- Pilcher, C. V.*, Three Hebrew Prophets (Nahum, Hebakkuk. Zephania) and the Passing of the Empires, London, 1931.
- I. *Chaine*, Introduction à la lectures des prophètes, Paris, 1932.

c) Cum se face o traducere din Sf. Scriptură.

Cred că este un lucru netăgăduit că traducerea în general, este o lucrare mai grea decât una originală, fiindcă trebuie să redăm exact adevărata cugetare a autorului. În autorii profani, însă avem un avantaj, anume acela de a nu lucra cu principii fixe, cari privesc credința: dogma, morala și proorociile. Acestea le întâlnim în Sf. Scriptură. De aceea traducătorul Cărții Sfinte, — admitând că are pregătirea necesară — trebuie să fie destul de atent și cu grijă ca să nu-i scape pe cât se poate, nimic.

La Vechiul Testament în special, avem a face cu o limbă populară: proză și poezie, dezvoltate în mediul Orientului, cu

felul de cugetare orientală, cu întreruperi în gândire, cu lacune, și cu răsturnarea gândirii, așa cum o socotim noi cei de azi, obișnuiți cu logica și cursivitatea ei. De aceea întâlnim, adeseori schimbări de persoane, acorduri ale propozițiunii: subiectul la plural și verbul la singular când precede subiectul, acordul cu colective, adică: subiectul nume colectiv, la singular și verbul la plural. Și construcțiuni cari trebuiesc traduse: înversând pasivul la activ. Toate aceste considerațiuni sunt îngreuiate de sintaxa timpurilor, care este deosebit de grea, căci posedarea ei este rezultatul unui studiu îndelungat, a citirei de mai multe ori a Bibliei în original și a studiului comparat al limbilor semitice și a limbei arabe vulgare, de un folos netăgăduit în aprecierea subtilităților în textul prozei și poeziei mai ales. Limba beduinilor deșertului ne oferă prin povestirile sale, o asemănare izbitoare cu stilul Vechiului Testament și el popular și mai curat altă dată decât acum.

Pe lângă aceasta, textele religioase din Asiria și Babilonia, ne arată înrudirea gramaticală și sintactică a acestor două limbi cu cea a Vechiului Testament. Și mare pagubă pentru un traducător al Bibliei este necunoașterea acestor chestiuni, cari la prima vedere se par de amănunt. Este destul să fac numai o apreciere și să dau numai un exemplu. Cred că cel mai mare cunoscător al Vechiului Testament și a subtilităților lui în veacul trecut, a fost Detitzsch, ale cărui comentarii și astăzi pot fi utilizate și citite cu folos, cu toate că vremea învechește și scoate din întrebuințare edițiunile. Cultura sa în domeniul asi-riologiei l-a făcut ca studiile sale să rămână, pentru că se bazuau pe concluziuni scoase din documente originale.

Limpezimea cugetării și logica în înlănțuire este opera de mai târziu a Grecilor, cari s'au îndeletnicit cu această mare artă a așezării în rânduială a materialului cugetării omenești. Dacă citim un autor grec clasic, un clasic arab — care nu scrie sub influența grecească — și o inscripțiune cuneiformă, un cilindru sau o tabletă, vedem numai decât izbitoarea diferență, care există între aceste două cugetări.

Din această pricină și traducerea Bibliei în general, și a profetilor și cărților poetice în special, este lucrare care se face cu multă trudă și nevoință. La noi, se mai adaogă și limba românească, încă nefixată ca vocabular și croită după alt tipar decât limba ebraică. Deci o îndoită dificultate. Și pedeeasupra tuturor este pretențiunea celor cari sunt obișnuiți cu un stil oarecare, vechiu și fără înțeles al Bibliei, și voesc ca nimic să nu se schimbe din ceea ce au auzit și au apucat. Căci tradițiunea stilului la noi a ajuns mai mult decât o dogmă. Poți să traduci orice, numai să fie în vechiul stil.

Însă puterea vremii este nebiruită, și ea va face ca lumea, care fără să se fi ocupat cu chestiunea aceasta și ține la ceea ce a apucat de demult — să cedeze încetul cu încetul din pricina nevoei de a citi un text sacru mai clar și mai literar. Cât privește vocabularul de întrebuintat, să fie cât se poate de bogat, și nu se va face nici o restricțiune cu privire la cuvintele în circulațiune, în afară de cele vulgare. Căci precum în trecut limba cărților bisericești și a Bibliei, izvorită dintr'o provincie oarecare și tâlmăcită de oameni, cari pentru vremea aceea se ocupau nu atât de bogăția cuvintelor și de subtilitatea textului, a fost limba care s'a încetățenit și a uniformizat limba românească; tot așa și acum va trebui ca în traducerea Bibliei să se pună un vocabular pe cât se poate de bogat, dar păstrându-se din cel vechiu ceea ce se mai poate păstra, ca nu cumva limba biblică să ajungă neînțeleasă și neîndestulătoare pentru cel ce citește în Cartea Sfântă.

Textul ebraic, în multe locuri, are un stil, care pentru vremea noastră poate fi considerat vulgar. Așa se vorbea atunci, când a fost scris. În traducere va trebui să găsim cuvinte decente, corespunzătoare — căci doar limba românească le posedă — și locurile cari ar putea scandaliza să fie redată într'un stil cuviincios, căci altfel va fi pagubă pentru sufletul creștin și pentru Biserică.

Traducerea va trebui să fie cursivă și cu frumoasă înlănțuire a frazelor, lucru care prezintă interes și imbold pentru cititor. Realizarea ei este chestiune de pregătire și de tehnică specială. Nimeni nu va putea face o traducere bună, dacă n'a fost obișnuit cu așa ceva niciodată. Traducerea astăzi a ajuns o specialitate.

Corectările după alte texte sacre: Septuaginta, Siriaca și Vulgata, să se facă numai acolo unde este neapărată nevoie, iar nu arbitrar și din spirit de a-și arăta cineva știința lui în detrimentul Sfintei Cărți. Va trebui să se țină seamă de următorul principiu admis până acum de critică: Textul ebraic, Septuaginta și Vulgata, conțin în esență dogma și morala pe care se sprijină învățătura Bisericii. Deci, o traducere nu se poate face decât cu balansarea tuturor acestor texte, cari în definitiv se bazează pe unul original, pe care nu-l mai păstrăm în toată puritatea lui. Deci, vom avea la bază textul ebraic, care este cel mai aproape de originalul după care s'a tradus Septuaginta. Și îl vom corecta ici și colo cu Septuaginta și Vulgata, pentru a-l lămuri, dacă nevoia cere. În nici un caz însă nu putem lua Septuaginta de bază, întrucât fiind o traducere cu mii și mii de variante și până acum textul încă nu s'a putut fixa critic, ar fi să traducem nonsensurile și deviațiunile traducătorilor.

ceea ce n'ar corespunde cu înțelesul original. Pentru critică Septuaginta are numai un folos: acela de a constata, dacă în traducerea bună sau rea, textul original a fost acela pe care îl avem noi astăzi în ebraicul tipărit. Și dacă constatăm acest lucru, atunci misiunea ei din punct de vedere al stabilirii textului este încheiată. La fel procedăm cu Vulgata.

În cazul nostru, traducerea d-lui Negoită a fost făcută după textul ebraic, fără să îndeplinească aceste condițiuni și fără să se țină seamă de valoarea și importanța traducerilor și textelor de comparat. Corectările prea multe — în special cele după textul siriatic — au schimbat înfățișarea și înțelesul profund al proorociei lui Naum, din care n'a putut scoate prin interpretare decât ceea ce echivalează cu nimic.

Dăm aici o nouă traducere a cărții proorocului Naum, din care se va putea vedea înlănțuirea ideilor din original, cu corecturi numai acolo, unde nevoia imperioasă le-a cerut. Cine vrea să facă o comparație cu textul traducerii tâlcuitorului nostru, va vedea diferența și o va aprecia.

d) Traducerea cărții proorocului Naum.

I

1. Proorocie despre Ninive. Cartea vedeniei lui Naum cel din Elcoș.
2. Dumnezeu râvnitor și izbânditor este Domnul; răzbunător este Domnul și stăpân pe mânie. Domnul își răzbună pe vrăjmașii săi și împotriva dușmanilor săi stă neînduplecat.
3. Domnul este îndelung răbdător și mult milostiv, iar nepedepsit nimic nu lasă. Domnul în vifor și întru furtună își tae cale, iar nourii sunt pulberea de supt picioarele lui.
4. El ceartă marea și o deșartă și toate râurile cele mari le seacă; Basanul și Carmelul se ofilesc și floarea Libanului se veștejește;
5. Munții se cutremură din pricina lui și colinele se fac una cu pământul; pământul se zbugiumă în fața lui, lumea și toți cei ce locuesc într'însa.
6. Împotriva furiei lui cine stă și să stăvilească iuțimea urgiei lui, cine este în stare? Văpaia mâniei lui se varsă ca focul și stâncile se prăvălesc în fața lui!
7. Bun este Domnul: loc de scăpare în zi de strâmtorare și pe cei ce nădăjduesc într'însul îi știe!

8. Și printr'o revărsare de apă care trece va nimici locul ei și pe vrăjmașii săi întru întunecare îi va urmări.
9. Ce puneți la cale împotriva Domnului? El îi va stârpi cu totul, fiindcă urgia nu vine de două ori.
10. Căci se încălesc unii într'alții ca măcăciunii, când se îmbată la ospetele lor; pentru aceasta mistuiți vor fi ca paele uscate.
11. Din tine a ieșit urzitorul de rele împotriva Domnului și cel ce sfătuește fapte ticăloase.
12. Așa grăește Domnul: „Chiar dacă vor fi viteji și mulți, vor fi secerăți și pierduți vor fi!“
13. — Te-am zmerit acum, dar nu te voi mai zmeri. Ci voi sfărâma jugul de pe grumazul tău și voi rumpe lanțurile tale!—
14. Și iată ce a poruncit Domnul pentru tine: „Numele tău nu va mai vlăstări; din casa dumnezeilor tăi sfărâma-voi chipurile cele cioplite și turnate și mormântul tău îl voi pregăti, căci de puțin preț ai fost!“

II.

1. Iată că pe munți sunt picioarele celui ce binevestește, ale celui ce vestește pacea! Prăznuește Iudo sărbătorile tale, plinește făgăduințele tale, căci nu va mai trece pe la tine dușmanul cel înverșunat. El este cu totul pierdut!
2. Un vrăjmaș distrugător a pornit împotriva ta (Ninive): păzește întăriturile, străjuește calea, întărește-ți coapsele, fii bărbătoasă foarte!
3. —Căci Domnul a sădit din nou via lui Iacob — slava lui Israil—pe care furii au prădat-o și i-au ciumpăvit vițele.—
4. Scutul războinicilor săi este văpsit cu roșu; învestmântați în roșu sunt oștenii; în focul armelor de oțel carele se ivesc. In ziua de năvală călăreții peste câmpii s'avântă.
5. Carele de luptă duruesc și în câmp deschis dau unul peste altul. Infățișarea lor: flacări de foc, fulgere cari scapără.
6. Căpeteniile ei îi aduc aminte... și se potichesc în mersul lor... Dau zor spre ziduri și pregătesc apărători...
7. Porțile marilor râuri se deschid și curtea împărătească de spaimă este cuprinsă...
8. S'a sfârșit! Ea este prinsă și în robie dusă. Slujnicile ei scot suspine — guruit de porumbei — bătându-se în piept.
9. Dar Ninive este ca un iaz de apă din vremi străvechi!.. Și locuitorii ei fug. „Stați, opriți-vă!“ dar nici unul nu se întoarce.

10. „Prădați aurul! Jefuiți argintul!“ căci fără sfârșit sunt bogățiile ei: averi, scumpeturi fel de fel.
11. Ea este pustiită, jefuită și prădată!.. Inimi frânte, genunchi tremurânde, coapse prinse în zbucium de dureri, fețe îngălbenite de spaimă!..
12. Unde este sălașul leilor, vizuina puilor de leu în care leul își ducea puilul și leoaica, unde inimeni nu putea să-i sperie;
13. Leul care sfâșia pentru puii lui și sugruma pentru leoaicele lui și își umplea de pradă vizuinile și lăcașurile lui de lucruri jefuite?
14. „Iată că sunt împotriva ta!“ zice Domnul Savaot. „Arde-voiu cu foc carele tale; pe puii tăi de leu, sabia îi va străpunge, stârpi-voiu din țară prada ta și nu se va mai auzi glasul solilor tăi!“

III.

1. Vai de cetatea cea vărsătoare de sânge, plină de minciună și de sâlnicie, din care nu se mai curmă jaful!
2. Pocnet de biciu, duruit cutremurător de roate, cai în galop, care de războiu, cari huruesc;
3. Călăreți cari s'avântă, sclipiri de sabie, scăpărări de lance, mulțime de răniți, grămezi de stârvuri, leșuri fără de sfârșit, hoituri cari stau în cale!..
4. Numai din pricina desfrâului fără seamăn al celei desfrânate, frumoasă la chip și stăpână pe vrăji, care vinde no-roadele cu desfrânările ei și neamurile cu fermecătoriile ei!
5. „Iată că sunt împotriva ta!“ zice Domnul. „Zmulge-voiu veștmântul tău, ca să arăt neamurilor goliciunea ta și împărățiilor ocara ta;
6. Arunca-voiu asupra ta cu spurcăciuni, batjocori-te-voiu și privesc-te voiu face.
7. Și oricine te va vedea, va întoarce capul de către tine zicând: „Pierit-a Ninive! Cine o va jeli și de unde îi voiu căuta mângâietori?“.
8. Oare tu ești mai bine întărită decât No-Amon cea așezată pe ale Nilului maluri, înconjurată de apă, a cărei întăritură era apa, și apele cele mari slujiau drept ziduri?
9. Etiopia împreună cu Egiptul erau nesfârșita ei putere. Put și Libienii soții ei de luptă!
10. Dar și ea dusă a fost în robie, așijderea și pruncii ei la răspântiile tuturor ulițelor zdrobiți au fost; asupra celor de

- viță bună aruncat-au sorți și toți frunțașii ei ferecați au fost în lanțuri.
11. Așijderea și tu te vei îmbăta de sicăra (mâniei mele) și fără vlagă vei ajunge; tot așa vei cere și tu ajutor dela dușmanii tăi.
 12. Toate întăriturile tale sunt smochini cu pârgă în ei: dacă scutură cineva pârga, cade în gura celui ce vrea să o mănânce.
 13. Iată norodul tău este ca femeile înlăuntrul tău! Porțile țării tale se vor deschide în fața vrăjmașilor tăi și focul va mistui zăvoarele tale!
 14. Adă-ți apă pentru vremi de împresurare, drege-ți întăriturile, frământă lutul, calcă pământul cel clisos și fă căramidă tare!
 15. Dar și atunci te va mistui focul și sabia te va stârpi și te va prăpădi ca lăcusta, chiar dacă ai fi fără de număr ca lăcustele și ca stolurile lor.
 16. Inmulțitu-ți-ai neguțătorii ca stelele de pe cer. Ei sunt ca lăcusta care întinde aripile și zboară!
 17. Căpeteniile tale sunt ca lăcustele fără număr, iar dregătorii tăi ca stolurile de lăcuste cari se pun pe ziduri în vreme friguroasă și după ce răsare soarele, zboară și nu se mai cunoaște locul unde au fost.
 18. Păstorii tăi dorm, împărate al Asiriei! Principii tăi stau culcați; norodul tău s'a împrăștiat în munți și nu este cine să-l adune!
 19. Prăbușirea ta este fără leac, și năpraznic prăpădul tău!... Toți cei cari vor prinde de veste despre tine, vor bate din palme, căci peste cine nu s'a abătut neconținut fărădele-gea ta?

e) *Politica regatului Iuda.*

616—609

O chestiune care trebuia limpezită pentru epoca noastră, dar pe care nu o vedem tratată nicăiri în cartea d-lui Negoită, este politica regatului Iuda.

În orice judecare a evenimentelor și atitudinilor unui stat, politica joacă un rol covârșitor aici în Orientul acesta îndepărtat, unde două state își disputau întâietatea: Asiria ajunsă la apogeul ei și Egiptul, care pe la 1200, în timpul lui Ramses III (din dinastia XX) își întinsese stăpânirea pe coasta feniciană, în părțile Palestinei și în țara Edomului și ajunsese până în Siria meridională, prin Psametic I (663—609), care i-a redat independența și suveranitatea, căuta acum cuceririle cele de

altădată sub formă de posturi înaintate, care să-i asigure pacea și prosperitatea ¹⁾).

Această ocupare a fost alternativă. Și dacă la 1200 îl vedem pe Ramses III, la 1120, îl vedem pe Tiglatfalasar I, traversând Siria septentrională și ajungând până la Mediterana. Fi-rește că în mijlocul acestor rivalități și gânduri de a poseda, când Asiria, când Egiptul, coasta mării Mediterane, cum și țările ce le-ar fi putut sprijini în dominațiunea lor, cu drept cuvânt ne putem întreba care a fost politica lui Israil, în toată această vreme?

Dar cuceririle spre marea Mediterană erau determinate și de alte considerațiuni: de ordin economic și comercial, ceea ce pune într'o lumină cu totul deosebită această rivalitate în detrimentul statelor mici vasele din această regiune binecuvântată de Dumnezeu lui Israil.

Israil a dus întotdeauna o politică de independență națională. Stat așezat pe baze teocratice, se cuvenea ca poporul să se țină departe de amestecul cu păgânii, ca nu cumva religiu-ne să fie influențată de păgânism și cu aceasta statul să se prăbușească. Să nu se confunde politica aceasta, cu politica personală a unor regi depărtați dela credință, sau a altora cari vroiau ca să-și consolideze autoritatea personală.

Regii lui Israil și Iuda, dacă judecăm faptul acesta dela începutul expansiunii puterii asiriene către apus, au rezistat pe cât au putut. Pe noi însă ne interesează epoca dela secolul IX în jos.

1) Intre Oronte și Euftrat, începea ținutul celor două fluvii: *Naharina* cu cetățile Khalep (Alep) și Tunep. Ele erau străjă înaintată ale cetății Carchemiș, care păzea vadul Euftratului. Tutmes I (1557-1501), traversează Euftratul ca demonstrație militară. Analele lui Tutmes III, sunt interesante din punctul de vedere al înaintării și cuceririi Egiptului în Siria, Palestina și mai departe. In anul al 30-lea al domniei sale, Tutmes III, ajunge în Naharina (1472); în anul al 33-lea (1469), ajunge la Carchemiș. Cuprinde cetatea și ridică pe partea orientală a Euftratului un stâlp, cu o inscripțiune alături de acela al tatălui său Tutmes I. Mesopotamia de sus, babiloniană (Sangar), Asiria (Assour), plătiră tribut, Hetiții aduseră pietre prețioase și lemne balsamice rar de găsit. In anul al 42-lea (1460), în urma unei revolte în Naharina, el plecă într'o expediție și zdrobi ultimul efort al alianței asiatică împotriva lui. Aceste expedițiuni, în timp de 20 ani, au asigurat pacea Egiptului pe timp de un secol: 1460-1360.

Imperiul egiptean atinge apogeul în timpul lui Amenofis IV (1380-1362), cum se vede din corespondența din Tell-El-Amarna. Administrația se făcea cu localnici. Era mai mult un fel de protectorat bazat pe diplomație, decât o cucerire cu asuprire în felul cuceririlor sângeroase asiriene, și cu duceri în captivitate.

Moret și Davy, *Des clans aux empires*, Paris, 1923, pag. 304-327. cf. Jean Capart, *Thèbes, la gloire d'un grand passé*, Bruxelles, 1925, cap. III, Thèbes centre du monde, pag. 45-63 și cap. X, Le monde embellit Thèbes, pag. 163-179.

Așurnazirapal II, (883—859), face o expedițiune în Liban, pe coasta mării Mediterane (Marea țării Amuru): „In marea cea imensă mi-am curățat armele mele și jertfă am adus zeilor. Am primit tributul regilor de pe coasta mării: Tir, Sidon, Biblos, Mahalat, Maisa, Kaisa, Amuru și Arwad“¹⁾ Nu se știe din ce pricini, însă această cucerire n'a mai fost continuată.

Salmanasar III (858-824) se gândește la continuarea cuceririlor. Și în bătălia dela Karkar (854), bate o coalițiune de regi, între care era și Ahab cel din Israil. Ea era de fapt îndreptată împotriva lui Benhadad II-lea. Apariția nelegiuitului rege Ahab, în această coalițiune, ne arată că politica lui, era politica tradițională de independență națională. Iată ce citim în cuneiforme despre această bătălie: „Mă apropiai de Karkar, o nimicii și o arsei cu foc. 1.200 de care de războiu, 1.200 de cai, 20.000 de soldați ai lui Hadadidri²⁾ al Damascului, 700 de care, 700 de cai, 10.000 de soldați ai lui Irhuleni al Hamatului, 2.000 de care, 10.000 de soldați ai lui Ahabbu..... acești 12 regi îi avu el într'ajutor“³⁾.

Biblia nu vorbește despre această expedițiune a lui Salmanasar împotriva Damascului și Hamatului. Ea are loc ca primă expedițiune în 854, apoi a doua la 849, a treia la 846, a patra la 842 și a cincea la 839.

Iehu, regele lui Israil, din pricina reformelor religioase: distrugerea cultului lui Baal și omorîrea Izabelei, soția lui Ahab⁴⁾, rămăsese fără aliați. Se hotărî atunci să apeleze la ajutorul lui Salmanasar împotriva Sirienilor, în schimbul unui tribut. Faptul este cunoscut din Analele lui Salmanasar III, cum și din fragmentul unui obelisc aflat la British Museum. Această supunere nu i-a folosit întru nimic, fiindcă Hazael al Siriei cuceri partea de dincolo de Iordan, până la Arnon⁵⁾.

„In anul al 18 al domniei mele, am traversat Eufratul pentru a 16-a oară. Hazael al Damascului se bizuia pe mulțimea oștirea sale și-și adună mulțime de oști. Hermonul, un vârf de munte în fața Libanului, îl făcu cetate. Cu el m'am luptat și l-am învins năpraznic. 6.000 dintre oștenii lui i-am doborât cu armele la pământ, 1.121 de căruți, 470 de cai împreună cu tabăra sa i-am luat cu mine. Ca să-și scape viața, a fugit. Și eu l-am urmărit. Și l-am închis în Damasc, capitala sa. Grădinile cu

1) H. Gressmann, *op. cit.*, 349 seq. Cât privește cronicile și edițiunile de unde sunt luate textele, sunt indicate la fiecare capitol, și cred inutil ca să le mai redau aici.

2) Acesta este Benhadad II.

3) H. Gressmann, *op. cit.*, pag. 346 seq.

4) II Regi, X, 11.

5) II Regi, X, 32—33.

pomi fructiferi le-am distrus. Și l-am urmărit până în Hauran. Cetățile sale fără număr le-am dărâmat, le-am pustiit și le-am ars. Pradă bogată am luat. Până în munții Orontelui am ajuns, și acolo mi-am săpat în stâncă chipul meu regesc. În această vreme am primit tribut dela Tir, Sidon și Iehu al lui Israil“.

Inscripția de pe Obelisc: „În anul al 18 al domniei mele, am trecut Eufratul pentru a 16-a oară. Hazael al Damascului porni la luptă. 1.121 de care, 470 cai de călărie în afară de tabăra sa, i-am luat“.

„Tributul lui Iehu al lui Israil: argint, aur, cești de aur, blide de aur, pahare de aur, găleți de aur, bucați de plumb, sceptrul regal, lemne balsamice, am primit eu“¹⁾.

Adadnirari III (805—782). După ce face cuceriri în răsărit printre care Media și Persia, până la Golful Persic, în apus se întinde: „Dela țarmul Eufratului, am supus la picioarele mele țara Hetiților, Amuru în întregime, Humri²⁾, Edonul, Filisteia, până la marea cea mare. Biruri și tributuri am așezat asupra lor. Și m'am îndreptat spre țara Damascului. Pe Mari, regele Damascului l-am închis în capitala sa“³⁾.

Tiglatfalsar III (745—727). Cucerește întreg ținutul dela Samaria până în Capadocia. Intre cei ce plătesc tribut sunt: Damascul și „Menahem al Samariei“. Această expediție are loc la 733—32 împotriva lui Rezin al Damascului și împotriva Samariei⁴⁾.

Se pare că în această din urmă expediție și în cea precedentă duce în robie, pe Ruben, Gad și jumătate din Manase, după cum citim în I Cronici V, 26: „Dumnezeul lui Israil, atâta mânia lui Ful⁵⁾ regele Asiriei și duhul lui Tiglatfalsar, regele Asiriei, care duse în robie pe Rubeniți, pe Gadiți și jumătate din tribul lui Manase, și-i duse la Hala, la Habor, la Ara și pe fluviul Gozan, unde se află și în ziua de azi⁶⁾“.

Înlocuește pe Pecahia cu Ozeia. Ia tribut dela orașele cucerite în vest, printre care dela Ahaz din Iuda, Ascalon, Edom, Hananu din Gaza, etc.: „aur, argint, plumb, fier, magneziu (?), haine colorate, veșminte de in, purpură roșie, produse din mare

1) H. Gressmann, *op. cit.*, pag. 343.

2) Israilul; Casa lui Omri.

3) H. Gressmann, *op. cit.*, pag. 344 seq.

4) H. Gressmann, *op. cit.*, pag. 745 seq.

5) Pulu din inscripțiunile cuneiforme este Tiglatfalsar III, care cu acest nume domnea în Babilon.

6) Menahem a plătit și tribut după cum citim în II Regi XV, 19: „Ful, regele Asiriei veni în țară și Menahem îi dădu 1.000 de talanți de argint, ca să-i fie într'ajutor, și ca să-i întărească regatul în mâna lui“.

și de pe uscat, cari se află numai în țara lor, tezaurul regelui, cai, catâri...“¹⁾.

La 735 se începu un războiu între Ahaz, regele Iudei și popoarele vecine, din pricină că o coalițiune formată împotriva Asiriei cu: Damascul, Israiliții, Filistenii, Amoniții, Edomiții și Moabiții, avea ca scop scuturarea jugului Asiriei. Ahaz refuză să facă parte din această coalițiune. Coalițiunea începu războiu împotriva lui Ahaz. El se retrase în capitală și ceru ajutorul lui Tiglatfalasar. Acesta veni și devastă țara lui Omri, distruse Damascul și duse pe locuitori la Kir în Babilonia. Iată ce citim în II Regi, XVI, 8: „Ahaz, trimise soli la Tiglatfalasar, regele Asiriei să-i zică: „Eu sunt robul tău și fiul tău: Vino și mă scapă din mâna regelui Siriei și a regelui lui Israil, cari s'au ridicat împotriva mea“. Și Ahaz a luat aurul și argintul cari se aflau în casa Domnului și în tezaurul casei regelui și-l trimise ca dar regelui Asiriei. Regele Asiriei îl ascultă, cuprinse Damascul, omorî pe Rezin și pe locuitori îi duse în robie la Kir“.

Salmanasar V (727-722). Ozeia a luptat cât a putut împotriva Asiriei, sprijinindu-se pe ajutorul Egiptului. Salmanasar se hotărî să cuprindă regatul lui Israil. Din relatările biblice, el este cel care a cuprins Samaria, iar după inscripțiunile cuneiforme Sargon. Probabil că Sargon este cel care culege roadele unei victorii²⁾. In tot cazul, din faptul că Ozeia se sprijină pe Egipt, rezultă că urma politica tradițională de independență.

Iată ce citim în II Regi, XVII, 2: „Regele Ozeia... făcu ceea ce este rău în ochii Domnului, însă nu ca regii din Israil, înaintașii lui. Salmanasar, regele Asiriei, porni împotriva lui și Ozeia fu supus și plăti tribut. Inșă regele Asiriei, descoperi o uneltire a lui Ozeia, cari trimisese soli la Sua, regele Egiptului și care nu mai plătea dajdie regelui Asiriei de ani de-a rândul. Regele Asiriei îl prinse și-l aruncă în temniță, legat în lanțuri. Regele Asiriei cutreeră toată țara și se îndreptă împotriva Samariei, pe care o ținu împresurată trei ani. In anul al 9-lea al lui Ozeia, regele Asiriei cuprinse Samaria și duse pe Israil captiv în Asiria. El le hotărî locul de stat: Hala, Habor, fluviul Gozan și cetățile Mezilor“.

Sargon II (722-705). Dar Sargon, după incripțiunile cunei-

1) H. Gressmann, *op. cit.*, pag. 346. Tiglatfalasar după ce se război în Asia occidentală, năvăli în Israil. II Regi, XV, 29: „Tiglatfalasar, regele Asiriei, veni și cuprinse Aion, Abel-bet-Maaca, Janoe, Cadeș, Hațor, Ghileadul și Galileia, întregul ținut al lui Neftali și-i duse robi în Asiria“.

2) Fr. X. Kugler, *Von Moses bin Paulus*, 1922, Münster in Westf., pag. 181. Cucerirea Samariei cade între 20 Decemvrie 722 și 4 Aprilie 721. „Eu sunt Sargon care am cucerit Samaria și Bit-Humria“. Gressmann, *op. cit.*, pag. 352.

forme, este acel care cucerește Samaria: „La începutul domniei mele, în cel dintâi an, am cucerit Samaria... 27.920 oameni, cari locuiau acolo i-am luat, așijderea și 50 care regești de războiu“. El mai face următoarele expediții: împotriva Hamatului și Gazei (720); apoi împotriva Așdodului, Gatului, Filisteii, Iudei, Edomului și Moabului ¹⁾.

În anul 711, în urma amestecului lui Faraon, Azur, regele Așdodului încercă să facă o coalițiune cu: Filistenii, Iuda, Moabul și Edomul, împotriva Asirienilor. Așdodul fu învins ușor, iar coalițiunea a rămas inactivă.

„În necazul inimei mele, nu mi-am adunat armată multă și nici nu mi-am hotărât tabăra. Cu vitejii mei, cari nici în vreme de pace, nu se depărtează de mine, am pornit spre Așdod. Când acel Iamani, a auzit de apropierea expedițiunii mele, a fugit în ținutul învecinat al Egiptului, în ținutul Meluha, iar localitățile sale nici nu s'au mai văzut. Așdodul, Gatul, Asdudimmu le-am asediat și le-am cuprins. Zeii săi, femeia, copiii, fiicele, averea și tezaurul curții împreună cu oamenii, i-am socotit eu ca pradă“ ²⁾.

Sanherib (705-681). Abia urcat pe tron, că în 701 se formează o coalițiune pentru scuturarea jugului asirian din regii Filisteiei și ai Palestinei. Această coalițiune se baza pe sprijinul Egiptului și al Etiopiei.

Cetățile Filistenilor fură asediate și cucerite; de asemenea Tirul fu asediat. Ascalonul, Ecronul și Iuda fură bătute la Al-taku. Iezechia se închise în Ierusalim.

Să lăsăm să vorbească puțin inscripțiunile cuneiforme!

„În a treia expedițiune a mea, m'am îndreptat către țara Hetiților. Pe Luli, regele Sidonului, spaima de strălucirea stăpânirii mele, îl aruncă la pământ. El fugi departe în mijlocul mării (=în Cipru) și muri. Orașele micului și marelui Sidon, Bit-Zite, Sاریptul, Muhalliba, Ușu (=Palaitirus), Akzibi, Akku, și puternicile sale cetăți înconjurată cu ziduri, unde erau pășune și adăposturi, cetățile sale de garnizoană (?) le-a doborât spaima de armele lui Așur, Domnul meu, și s'au supus picioarelor mele. Și am așezat pe tronul regesc peste toate pe Tubalu. Dajdie și tribut le-am pus să plătească an de an, fără întrerupere. Muhimmu din Samsimuruna, Tubalu, al Sidonului, Abdiliti al Arwadului, Urumilki al Biblosului, Mitinti al Așdodului, Puduel din Bit-Amana (=Amon), Kamusunadbi al Moabului, Melikramu al Edonului — toți regii țării Amuru, mi-au

1) H. Gressman, *op. cit.*, pag. 349 seq.

2) H. Gressmann, *op. cit.*, pag. 350-352, unde se mai pot găsi și alte detalii. Noi dăm pe cele care ne interesează.

adus bogate daruri, daruri grele din destul înaintea mea și mi-au sărutat picioarele mele“.

„Pe Sidqa, regele Ascalonului, care nu se supusese jugului meu, — zeii casei părintești, pe el însuși, pe femeia, copiii, fiii-cele, frații și rudele sale din partea tatălui său, i-am luat și i-am dus în Asiria. Pe Șaruludari, fiul lui Rucubite, regele de mai nainte, l-am pus peste Ascalon. Plată de tribut i-am impus pentru stăpânirea mea, și el purtă jugul meu“.

„In cursul expedițiunii mele, am asediat Bit-Dagana, Iapu (=Iafa), Banabarca și Azuru, cetățile lui Sidqa, care nu se supuseseră numai decât subt picioarele mele. Eu le-am cuprins și le-am jefuit. Guvernatorii, mai marii și locuitorii Ecronului, Padi regele lor, care era legat cu alianță și jurământ față de Asiria, l-am pus în lanțuri și cei cari erau dușmani ca și Iezechia al Iudei — din pricina ticăloșiei pe care o făptuiseră, s'au înfricoșat. Pe regele Egiptului, pe regele din Meluha cu arcuri, care și cai, puteri de luptă, fără număr și-au adus, și aceștia au sărit într'ajutorul lor. Pe câmpia dela Altaku s'au așezat înaintea mea, în linie de bătaie și își ascuteau armele. Cu ajutorul lui Așur, Domnul meu, m-am luptat cu ei și i-am învins năpraznic. Pe comandantul carelor de războiu, pe feciorii unui rege al Egiptului, în afară de comandantul carelor regelui din Meluha, i-am prins de vii în focul luptei. Cetățile Altaku și Tamna (=Timna), le-am împresurat, le-am cucerit și le-am jefuit“.

„Mă apropiam de Ecron. Guvernatorii și căpeteniile cari săvârșiseră trădarea, i-am ucis. Leșurile lor le-am atârnat de turnurile zidului, care înconjoară cetatea. Pe locuitorii orașului, cari făcuseră blestemății și fapte de ocară, i-am luat prizonieri. Pe ceilalți, cari nu se încărcaseră cu nici o crimă sau faptă de ocară, a căror vină nu era dovedită, le-am dat drumul. Padi, regele lor, l-am scos din Ierusalim și l-am pus pe tron peste ei. Și l-am pus să plătească tribut“.

„Pe Iezechia, regele Iudei, care nu se supusese jugului meu, — prin vijelia și atacul mașinelor de asediu, prin lupta pedestrașilor, prin spărturi în zid, mine (?) și lucrări de pionieri (?), l-am asediat și i-am cucerit 46 de cetăți înconjurate cu zid, și cetăți mai mici din împrejurime, fără număr. 200.150 de oameni, bărbați și femei, cai, catări, măgari, cămile, vite mari și mici, fără de număr, am scos din ele și le-am socotit ca pradă. Pe el însuși l-am închis în Ierusalim, capitala sa, ca pe o pasăre în colivie. Am ridicat meterezuri și celui ce ieșea din poarta cetății sale, îi răsplăteam nechibzuința. Cetățile pe care i le-am cucerit, le-am despărțit de țara sa și le-am dat lui Mi-

tinti, regele Aşodului, lui Padi al Ecronului, lui Silbel al Gazei, şi așa i-am micşorat țara. La tributul anual de mai nainte le-am adăogat un altul pentru stăpânirea mea şi l-au primit“.

„Pe Iezechia însă spaima de strălucirea stăpânirii mele, l-a aruncat la pământ. Şi pe Urbi (?), împreună cu oştenii săi minunați, pe care îi adusese pentru întărirea capitalei sale, Ierusalimul şi le primise ca trupe de ajutor, la un loc cu 30 talanți de aur, 800 talanți de argint, pietre prețioase, dresuri, paste (?), pietre mari de lapislazuli, paturi de fildeș, tronuri de fildeș, piele de elefant, fildeș, abanos (?)... (o comoară de mare preț, cu toate lucrurile posibile), fiicele sale, doamnele de onoare ale palatului, cântăreți și cântărețe, le-a lăsat să le duc în capitala mea Ninive. Şi ca să-și plătească tributul și să-mi aducă omagii, el a trimis un sol al său“¹⁾.

Intru cât privește partea referitoare la Biblie, se va vedea: II R., XVIII, 13-37; XIX; Is. XXXVI și XXXVII; II R., XIX, 35—36.

Tot în 701, fiind în Lachiș, după cum se vede dintr'un baso-relief al palatului lui Sanherib din Ninive, — păstrat la British Museum din Londra — Sanherib primește supunerea Iudeilor.

Asarhadon (681-669). El este cuceritorul Arabiei și al Egiptului în special. Trecând spre Egipt, a trecut prin Palestina, care i-a plătit tribut. În prisma deteriorată a lui Asarhadon, este o listă de 22 regi, cari i-au plătit tribut. Unii se pot identifica în ceea ce privește capitala statului lor, alții nu. Enumărăm câțiva: Baal, regele Tirului, Manase regele lui Iuda, Kauşgabri al Edomului, Musuri al Moabului, Sibbel al Gazei, Mitinti al Ascalonului, Icausu al Ecronului, Milchiaşapa al Biblosului, Ahimilki al Aşodului, etc.²⁾.

Asurbanipal (668-626). Intreprinde două expedițiuni împotriva Egiptului, una în 667-666, și a doua în 662, când dă-râmă Teba. „În cursul expedițiunei mele³⁾, 22 de regi de pe coasta mării, din mijlocul mării și de pe uscat, slugi supuse mie, mi-au adus daruri bogate și mi-au sărutat picioarele“⁴⁾. Această parte din Anale, col. I, rândul 68-72, se întregește cu relatările din Cil. C. 1-51. Aici este aceeași listă de supuși: 22 de regi numărați și de părintele său Asarhadon. Printre aceștia se află: Minsie şar matu Iaudi=Manase, regele Iudei, care plătește și acum tribut⁵⁾.

1) Traducere după H. Gressmann, *op. cit.*, pag. 352-354.

2) H. Gressmann, *op. cit.*, pag. 357-358.

3) E vorba de prima expedițiune.

4) M. Streck, *op. cit.*, vol. II, pag. 9.

5) M. Streck, *op. cit.*, vol. II, pag. 139.

Biblia, în II Cronici, XXXII, 11-12, spune despre Manase, că a fost dus în captivitatea babilonică, de unde s'a întors și și-a ocupat tronul.

„Atunci Domnul a adus peste ei comandantii oștirii regelui Asiriei. Ei îl luară pe Manase, și legându-l cu lanțuri de a-ramă, îl duseră în Babilon. Când fu în restriște, el s'a rugat Domnului și s'a zmerit înaintea Dumnezeului părinților săi. El îl rugă și Domnul se înduplecă și ascultă rugăciunea și îl aduse în Ierusalim, în regatul său“.

Din această înșirare a faptelor din vremea lui Manase, tragem concluziunea că regele Manase, tributarul lui Asarhadon, care supusese Egiptul și stăpâna Palestina, a căutat alianță aiurea ca să scuture jugul asirian. Și în acea vreme puterea care se ridica împotriva Asiriei era Babilonul. În acest timp se formase o coalițiune din care făceau parte cei mai mulți regi din Amuru (=Siria și Palestina), la care se alăturaseră și Arabii. Sigur că și Manase, care altă dată împreună cu cei 22 regi sprijiniseră pe Asurbanipal în lupta cu Tirhaca (Cil. C., I, 23), făcea parte din această coalițiune. Nu lipsiau nici Lidienii, cari în 654 sau 653 scuturaseră jugul asirian. Dar cel mai însemnat aliat din această coalițiune a fost Elamul. Războiul între Asurbanipal și Șamașsumukin, fratele său, dură cinci ani 652-648, și se sfârșește cu cucerirea Babilonului și moartea lui Șamașsumukin. La această coalițiune s'a alăturat și Psametic I, care între 658-655 a gonit din țară garnizoanele asiriene ¹⁾.

* * *

Din această cercetare a textelor cuneiforme și a relatărilor biblice, acolo unde sunt, se vede că politica externă a celor două regate: Iuda și Israil, a fost o politică de independență națională, și în cazuri de nevoie, când această politică era amenințată, ele își căutau alianțe la popoarele de prinprejur și în cele din urmă sprijinul Egiptenilor, rivalii Asirienilor, cari ar fi putut înfrânge expansiunea asiriană în spre Palestina. Că acest țel n'a fost atins, aceasta este cu totul altă chestiune.

Dar nici față de Egipteni, atitudinea n'a fost alta. Și cu aceasta ajungem la punctul nostru, care este mai degrabă o concluziune a celor precedente: Politica statului Iuda. Acest stat, făcea acum politica tradiționalistă de independență națională, ca în timpul lui Samuil, Saul, David și Solomon, când Asiria nu

1) M. Streck, *op. cit.*, vol. I, pag. 279; 294-295; 499 unde se presupune că data ultimă a gonirii Asirienilor din Egipt, este 654. Cf. Fr. X. Kugler, *op. cit.*, pag. 231-285.

avea nici o putere în părțile Siriei și Palestinei. Și această atitudine ne-o lămurește acum „Cronica lui Nabopolasar“, de unde vedem că Asiria este aliată cu Egiptul.

La 609, Faraonul Neco II, (609-593), pornește în ajutorul Asiriei, care pierduse capitala sa în 612. Așurubalit, care se retrăsese în Siria la Carchemiș, îl aștepta ca împreună să dispresoare Haranul. Că era la Carchemiș, aceasta rezultă din II Cron., cap. XXXV, 20—27. Regele Iosia al Iudei, iese înaintea lui Neco, se împotrivesc să facă joncțiunea cu armata asiriană, dar este bătut la sud-est de Carmel, la Meghido. Este grav rănit și moare cum se vede din II Regi, XXIII, 29-30.

Această lămurire este cu atât mai prețioasă, cu cât răstoarnă ceea ce se credea până acum că Iosia fiind vasalul Asirienilor, a împiedicat pe Neco să treacă prin Palestina ca să meargă împotriva Asirienilor, fiind aliat cu Mezii și Babilonienii.

Cu aceasta se clarifică și textul din II Regi, XXIII, 29-30:

„In vremea lui s'a suit Faraonul Neco, regele Egiptului împotriva regelui Asiriei ¹⁾, la fluviul Eufratului. Atunci regele Iosia a ieșit întru întâmpinarea lui. Și Faraon l-a omorât la Meghido, de îndată ce l-a văzut. Atunci slugile lui l-au suit mort într'un car, l-au dus la Ierusalim și l-au îngropat în gropnița lui“. De asemenea și locul corespunzător din II Cron., XXXV, 20-27:

„Și după ce Iosia dresese casa Domnului, s'a suit Neco, regele Egiptului să se războiască la Carchemiș, pe Eufrat. Și Iosia i-a ieșit întru întâmpinarea lui. Atunci Neco a trimis la dânsul soli zicând: „Ce-mi este mie și ție, rege al lui Iuda, căci nu împotriva ta mă suiu astăzi, ci împotriva casei cu care duc războiul și Domnul mi-a spus ca să zoresc. Dă-te la o parte din calea lui Dumnezeu, care este cu mine, ca nu cumva să teucidă“. Dar Iosia nu s'a dat înlături din fața lui, ci s'a făcut ca un necunoscut ca să se lupte cu el și nu a ascultat de cuvintele lui Neco, cuvinte ieșite din gura lui Dumnezeu. Și a înaintat să se lupte în câmpia Meghido. Și arcașii țintiră asupra regelui Iosia. Atunci regele a zis către slugile sale: „Duceți-mă de aici, căci sunt greu rănit!“ Și slugile sale îl puseră din carul său într'alt car,

1) Iosif Flaviu în *Ant. Iud.*, cartea X, cap. V, vorbind despre expedițiunea lui Neco, spune corectând Scriptura: „Neco, regele Egiptenilor, strângând o armată, porni spre fluviul Eufratului ca să se războiască cu Mezii și Babilonienii, cari sfărâmaseră stăpânirea Asirienilor, căci el doorea ca să stăpânească în Asia. Când el ajunsese la cetatea Mende (Meghido), care făcea parte din regatul lui Iosia, acesta a vroit să-l împiedece cu putere armată ca să treacă prin țara lui și să se arunce asupra Mezilor“.

și-l duseră la Ierusalim. Și el a murit și a fost îngropat în gropnița părinților săi. Atunci tot Iuda și Ierusalimul plânseră pe Iosia“.

Lupta lui Iosia la Meghido, a fost lupta pentru independența națională a întregului Israel 1).

D-l Negoită este strein de toate acestea, căci la pag. 16 din lucrarea sa spune: „Necho a ajuns până la Euftrat, unde aflând că Ninive a dispărut, se mulțumi să declare ale sale toate țările peste cari trecuse până aici și să stabilească garnizoane în cetățile dinspre Babilonia. În 604, însă Nabucodonosor, acum rege în Babilon, îi ieși înainte la Karkemiș, lângă Euftrat și distruse armatele egiptene, pe care le urmărește chiar până în Egipt“.

Vede orișicine cât este de vag în expunere, fiindcă nu cercetează lucrurile după texte originale și nu știe să stabilească înlănțuirea faptelor. Și în loc de 604, bătălia dela Carchemiș are loc la 605 2).

Armata asiriană retrăgându-se în Siria, s'a întărit la Carchemiș, cetate asiriană, singura de unde o armată puternică putea să treacă Euftratul în spre Haran 3). Și după insuccesul pe care l-au avut armatele aliate asi-ro-egiptene, s'au retras tot la Carchemiș, de unde putea încerca recucerirea Asiriei și restabilirea imperiului de altădată. Atunci Nabucodonosor, dă lupta dela Carchemiș, cu rezultatele pe care le vom vedea mai jos. Tâlcuitorul nostru trebuia să citească aici pe Iosif Flaviu și articolele scrise în această privință bazate tocmai pe Iosif Flaviu 4) și ar fi avut ocaziunea să afle și alte lucruri noi.

Rivalitatea între Egiptul independent și Babilonia, care nu era altăceva, decât continuarea tradițiilor și stăpânirilor asiriene în părțile Siriei și Palestinei, s'a terminat prin bătălia dela Carchemiș, care este epilogul tragediei: căderea imperiului asirian. Nabucodonosor, fiul bătrânului rege babilonian, Nabopolasar, care nu mai avea puterea de a conduce o expedițiune de însemnătatea acesteia, vine cu armată bine pregătită și înfrânge pe Neco. Ba mai mult, pătrunde în Palestina urmărindu-l, ia din Ierusalim captivi și aflând despre moartea tatălui său, este silit să se întoarcă dela Pelusa 5), înapoi spre Babilon, luând

1) E. Florit. *Ripercussione...* în *Biblica*, 1932, (XIII), pag. 401.

2) Erori de apreciere mai face: Psametic I, moare la 609, nu la 611; Ninive cade după trei lupte, cum citim în Gad, iar nu după patru; vezi Negoită, *op. cit.*, pag. 14 și 16.

3) E. Florit, *op. cit.*, pag. 402.

4) B. Alfrink, *Die Gadd'sche Chronik und die Heilige Schrift*, în *Biblica* 1927, (VIII), p. 395: die Kämpfe bei Karkemisch.

5) Iosif Flaviu, *Ant. Iud.*, cartea X, cap. VI. Cf. B. Alfrink, *Die Gadd'sche Cronik und die Heilige Schrift*, în *Biblica*, 1927 (VIII), pag. 386—390.

drumul cu o escortă ușoară, deadreptul peste nisipurile deșertului.

f) Lipsuri și incoerențe.

α) Ca cititorul să fie documentat asupra a ceea ce a fost imperiul asirian, cum s'a dezvoltat și cum a ajuns la apogeu, ca astfel și cuprinsul proorociei lui Naum, să aibă mai multă limpezime, trebuia ca la sfârșitul lucrării să fie așezată o hartă. Harta aceasta trebuia să cuprindă epoca de expansiune a Asiriilor din timpul lui Așurnazirapal II, 883, și până în vremea lui Asurbanipal la 655, de când începe declinul imperiului. Deci următorii regi cuceritori, menținători de cuceriri și recuceritori de țări și provincii, trebuiau să apară pe hartă, fiecare cu imperiul din vremea lui.

883—859 Așurnazirapal II.	753—746 Așurnirari V.
858—824 Salmanasar III.	745—727 Tiglatfalasar III
823—810 Șamși-Adad V.	727—722 Salmanasar V.
809—806 Semiramis.	721—705 Șarukin II.
805—782 Adadnirari III.	705—681 Sanherib.
781—772 Salmanasar IV.	680—669 Asarhadon.
771—754 Așurdan III.	669—626 Asurbanipal.

Am fi văzut pe această hartă și toate localitățile menționate de d-l Negoită în lucrarea sa, ca cititorul să fie orientat suficient.

β) *Indicele*. D-l Negoită a socotit de prisos ca să adauge un indice. Firește, că așa cum este scrisă, cartea sa, trebuia să apară cât mai puțin în lumea cititorilor și din pricina aceasta, nici n'a crezut că trebuie prevăzută cu indice.

Indicele ușurează lectura cărții și controlul celui ce vrea să-și dea seama în anume puncte cum se prezintă lucrarea. La această lucrare ar fi trebuit mai multe feluri de indice:

1. *Indice de cuvinte*: a) ebraice, b) arabe, c) siriace, d) asiriene și e) grecești.

2. *Indice de chestiuni*.

3. *Indice de nume proprii de persoane*.

4. *Indice de citațiuni din Sf. Scriptură*.

5. *Indice de părinți și scriitori bisericești citați cu locurile din lucrările lor și edițiunile*.

6. *Indice de nume geografice* 1).

Introducerea. După ce lucrarea a fost sfârșită, vine rândul introducerii-prefață, care de cele mai multe ori este o recapitulare a subiectului, pusă la început, ca astfel oricine va citi cartea, să-și poată face o idee, măcar sumară asupra ei și asupra importanței subiectului. Cu atât mai mult trebuia scrisă această introducere-prefață, cu cât la noi Vechiul Testament, este necunoscut și combătut, nu numai de oameni de rând, dar chiar și de profesori secundari și universitari. Și dacă și-ar fi dat osteneala tâlcuitorul nostru, să cerceteze în cărțile de ritual dacă există ceva, fraze, aluziuni, etc., din proorocia lui Naum, cred că introducerea-prefață ar fi fost de un folos real.

Tabla de materii, se așează la începutul lucrării sau la urmă. Nu mai discutăm utilitatea ei. Lipsa însă se simte.

Toate aceste amănunte de tehnică, semnalată mai sus, sunt cerute de progresul la care a ajuns lumea științifică, atunci când este vorba de imprimarea unei cărți, în ori și care specialitate ar fi.

Din pricina tiparului, alcătuirii, erorilor și lipsurilor semnalate, cartea este grea de citit, iar din punct de vedere științific este nulă.

* * *

γ) Traducerea citațiilor biblice trebuie controlată, căci de multe ori din pricină că nu posedă sintaxa timpurilor, acțiunea care se va petrece în viitor, sau se petrece în trecut, este pusă la prezent.

Dăm numai două exemple dela pag. 43 și 44.

Miheia I, 3-4.

Iată Domnul iese din locuința sa

Coboară și merge peste înălțimile pământului

Sub el se sfărâmă munții

Și văile se desfac ca ceara de fața focului

Ca apa ce curge pe povârniș

Judecători V, 4

O! Doamne, când tu ieși din Seir

Când tu înaintezi din câmpiile lui Edom

Pământul tremură și cerurile se desfac

Norii se prefac în apă

1) In privința felului cum ar fi trebuit alcătuite — tehnica lor — autorul s'ar putea informa și acum din D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, București 1912, pag. 83 seq.

Și munții se cutremură în fața Domnului ¹⁾

Traducerea timpurilor trebuie făcută astfel:

V. 3. Căci iată Domnul va ieși din lăcașul său, se va pogori și va păși peste înălțimile pământului;

V. 4. Munții se vor topi sub el ca ceara în fața focului și văile vor curge, cum se pornesc la vale apele pe povârniș.

Jud. V. 4.

Doamne când tu ieșiai din Seir,

Când tu înaintai prin câmpiile Edomului,

Pământul se cutremura, cerurile se topiau,

Iar norii picurau picuri de ploaie.

Munții se năruiau înaintea Domnului.

* * *

ð) La cercetarea unei teze de doctorat, profesorul în specialitate, este obligat să cunoască materia, sau dacă aceasta este o prea mare pretențiune, să-și dea osteneala să cerceteze singur în izvoarele pe care candidatul la doctorat le-a întrebuințat și cum le-a întrebuințat. Numai așa își va da seama de valoarea lucrării și o va aprecia just. Nu va lăsa să treacă neobservat stilul, care joacă, chiar într'o lucrare științifică, un rol destul de mare. În lucrările și traducerea diferitelor părți din Sf. Scriptură stilul trebuie să fie îngrijit. Ceea ce se exprima în chip vulgar atunci, nu mai putem spune noi astăzi. Să luăm numai un exemplu. La pag. 102, autorul tâlcuirii zice: „Și desvelesc poalele peste fața ta“. „Expresiunea românească corespunzătoare este: A da poalele peste cap. Ridicarea poalelor unei femei, era rușinea cea mai mare, ce se făcea unei femei... Chiar eu voi sunete poalele peste fața ta“. De sigur, că aceste lucruri nu sunt permise într'o carte de valoarea unei teze de doctorat, că doar nu facem aici folclor. Și în afară de aceasta se trivializează și mai mult Scriptura cu comparațiuni vulgare și neechivalente din limba românească.

ε) Și când pe lângă citațiunile pe care le-am făcut în capitolul: *Aspectul general al cărții*, — arătând cum traduce din Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, și în chip deghizat citează, ca să poată obiecta, că semnele citării au fost scăpate din vedere la tipografie — se mai adogă și altele în felul acesta, cu indicații și fără indicații, cred că lucrarea este dela sine apreciată.

Să mai luăm ca încheiere încă două exemple de traducere:

La pag. 35: *Vedenia lui Nahum*. „Profetul ne indică chiar dela început, că ceea ce urmează în cele trei capitole, este o vi-

1) Nu există punctuație în amândouă textele.

ziune. Dumnezeu face cunoscut oamenilor voia sa în mai multe chipuri: a) *viziune corporală*, adică un obiect exterior mi se arată, așa cum Moise a văzut rugul arzând; b) *imaginativă*, când ne lovește numai spiritul, așa cum i se pare lui Iezechiel, că are în față pentru ființe: un om, un leu, un bou, un vultur; c) *intelectuală*, când comunicarea divină nu se adresează decât minții, așa cum se întâmplă cu Daniel, când prezice cele 70 săptămâni de ani (Dan IX, 20-27). Viziunea intelectuală poate subsista singură, pe când celelalte două, o presupun totdeauna“.

Și ca citațiune tocmai la pag. 36 se dă: A se vedea și articolul lui H. Lesêtre în D. B. Vigouroux, vol. V, col. 2430. De aici rezultă că cine vrea să mai citească ceva, se poate adresa și Dicționarului sus citat. De fapt însă aceasta este o simplă traducere, fără să se spună. Citațiunea este făcută, ca să nu se obiecteze că n'a citat. Dar lucru cinstit este ca atunci când iei de unde-va, să pui între semnele citării. Altminteri îți însușești agonisita altuia, în chip necorect.

Iată textul: *Vision... I, SA NATURE*. 10. Dieu communique les trois manières différentes, mais non exclusives l'une de l'autre, ce qu'il veut faire entendre. La vision peut être corporelle, quand un objet extérieur frappe les sens, comme quand Moise voit le buisson ardent. Exod., III, 3; imaginative, quand la représentation surnaturelle saisit l'imagination sans le secours des sens, comme quand Ezéchiel I, 4-28, à la vision des quatre êtres à face d'homme, de lion, de taureau et d'aigle; intellectuelle quand la communication divine ne s'adresse qu'à l'intelligence, comme dans le propheties des semaines. Dan., IX, 20-27. La vision intellectuelle peut subsister seule, mais les deux autres la suppose toujours... 1).

La pag. 109: „Pe de altă parte topografia Tebei de azi, nu mai era din timpul lui Nahum. De atunci și până azi s'au scurs 3.600 ani. Nilul s'a depărtat de Karnak, pe care altă dată îl scălda, iar canalele de altă dată ale căror resturi se văd și astăzi, brăzdau orașul în toate direcțiunile.

Dintre toate orașele Egiptului, singură Teba era situată pe ambele maluri ale Nilului. Așa dar *apele* îi serveau de zid. Numele de *mare* în limba ebraică, de multe ori desemnează un fluviu. Cf. Is. XXVII, 1, XVIII, 2, XIX, 5. In cazul de față, profetul întrebuițează o hiperbolă spre a face și mai impresionantă descrierea“ 1).

Iată textul pe care l-a luat din Dictionnaire de la Bible, vol. IV, partea II, col. 1651: „La topographie ancienne de Thèbe dif-

1) *Dictionnaire de la Bible*, vol. V, partea II, col. 2439.

1) Pentru ceea ce urmează s'a arătat în capitolul: *Aspectul general al cărții*, p. 18-19.

ferait sensiblement de l'actuelle: le Nil s'est éloigné de Karnak qu'il baignait, le canaux dont la trace est encore visible sillonnait la ville et l'entouraient; de plus Thèbes était *la seule ville* d'Égypte assise sur les deux rives du Nil; les eaux étaient donc sa muraille. Poussant plus loin, le nom de „mer“ en hébreu, comme en égyptien d'ailleurs, est souvent donné aux grands fleuves. Cf. Is. XXVIII, 1; XVIII, 2; XIX, 5, etc. Il y a là tous les éléments voulus pour expliquer le langage d'un prophète qui se sert de l'hyperbole pour frapper plus vivement les esprits.....“.

Și această copie se face fără citare.

ζ) O lumină deosebită ne aduce Cronica lui Nabopolasar în interpretarea cap. III, vers. 11: *Tot așa vei cere și tu ajutor dela dușmanii tăi*. S'ar părea curios, cum i se pare și tâlcuitorului nostru, când spune: „Cât pentru: auxilium al Vulgatei, nu vedem în ce chip ar veni un ajutor dela inamic“. Și cu toate acestea Egiptul care fusese călcat de armata asiriană, jefuit și cetățile distruse, vine în ajutorul armatei asiriene. Să comparăm textele. Textul ebraic: *וְגַם-אַחַר חֲקָשִׁי מֵעוֹן מֵאוֹיֵב* corespunde cu toate traducerile. LXX: *καὶ σὺ ζητήσεις βοήθειαν ἐκ ἐχθρῶν*. Vulgata: *et tu quaeres auxilium ab inimico*. Siriaca *of ati teben udrono men beeldebobaiki*—Și tu vei cere ajutor dela dușmanii tăi.

Ebraicul *וְגַם-אַחַר חֲקָשִׁי מֵעוֹן מֵאוֹיֵב* = scăpare, refugiu; prin extensiune: ajutor, protecțiune omenească; *στάσις* = stare, pozițiune. Acest cuvânt e vag. *auxilium*—ajutor; *udrono*, din Peșito—ajutor. Deci o comparațiune atentă a textelor ne dau ideia că: Asiria va cere ajutor dela dușmanii ei.—Vedem din Cronica lui Nabopolasar că lucrul s'a întâmplat întocmai. Armata egipteană, care dela începutul războiului, în anul 616, cooperase la apărarea Asiriei și Ninivei, după cum citim în cronică: „*In luna Tașrit, trupele asiriene și egiptene urmăriră pe regele Babilonului până la Kablinu, dar nu-l putură învinge*“ (rândul 11), fiind Faraon în Egipt Psametic I, acum sub Neco II, vine prin Rafia, Gaza, Ascalon, ajunge la Meghido și trece peste armata lui Iosia, care se opunea, îl omoară la 609, ajunge la Haran, dar nu poate face nimic. Ba mai mult, în 605, suferă marea înfrângere dela Carchemiș și Neco, este urmărit de Nabucodonosor, fiul lui Nabopolasar, până la Peluza, poarta Egiptului. Iată un dușman despre care Naum profetește, că Asiria va cere ajutor¹⁾.

Un alt dușman al imperiului asirian, care a venit în aju-

1) Pentru punctul acesta de vedere vezi: E. Florit, *Ripercussioni immediata della caduta di Ninive sulla Palestina*, in *Biblica*, 1932, (XIII), pag. 412.

torul Asirienilor, este poporul Maneilor. El locuia împrejurul lacului Van și Urmia, și a fost bătut de Asurbanipal și silit să plătească tribut ¹⁾. Il întâlnim alături de armata asiriană, chiar la începutul campaniei când Nabopolassar înfrânge pe Asirieni și pe Manei. Cronica spune la rândul 5: *Maneii cari veniseră în ajutorul lor* ²⁾.

Acest lucru justifică traducerea textului ebraic așa cum l-am tradus și mai ales cu colectivul, ceea ce concordă până la un punct cu LXX și cu textul siriatic încă și mai mult.

Și ca să ne facem o idee lămurită asupra lipsei de orientare, a lipsei de simț critic și a necunoașterii limbii siriace, dăm aici în extenso citațiunea :

„T. M. מַעוּן, LXX στάσις, V. auxilium, S. Udrono—siguranță, confidență ³⁾. Versiunile diferă în traducerea lui... Cea mai apropiată de textul ebraic e S. care ne dă „siguranță“, pe care noi o înțelegem „adăpost“. Nici LXX nu se depărtează prea mult, căci יִכַר ⁴⁾ repaos, odihnă, e starea în care cineva nu e supărat de nimeni. Cât pentru: auxilium al V. nu vedem în ce fel ar veni un ajutor dela dușman“.

„T. M. מֵאֵיבִיב, LXX, ἐξ ἐχθρῶν, V. ab inimico ⁵⁾. S. de asemenea are pluralul. Noi menținem punctuația T. M., fiindcă corespunde mai bine ideii contextului, deoarece vorbește de dușman în general“.

De aceia și traducerea d-lui Negoită este în formă de cimitură: „Tot așa tu te vei îmbăta.

Vei fi ascunsă.

Tot așa și tu vei căuta adăpost de dușman“.

— Ghiciți ce este?

Și ca interpretare dă: „După căderea cetății Ninive, armata scăpată de măcelul coaliției s'a retras în Harran din nordul Mesopotamiei și a cerut ajutor Egiptului contra dușmanilor săi. Aci își alege un nou rege în persoana lui Așșur-ubalit. Dar până să vină Egiptenii, Nabopolassar, regele Babilonului, ocupă și Harran și nimicește restul de oștire assyriană și cu aceasta, numele Ninivei piere definitiv din istorie. In cele din urmă Necho, regele Egiptului, reuși să se apropie de Eufrat. Aflând că Assyria fusese împărțită, el se mulțumi să declare ale sale,

1) M. Streck, *op. cit.*, I, pag. 357.

2) Gadd, *op. cit.*, pag. 31 și 37.

3) Udrono—ajutor, protecțiune omenească.

4) Ce caută aici cuvântul ebraic, în loc de cel grecesc ?

5) Toate versiunile au propozițiunea *de la*.

Verbul siriatic *beo'*—a cere cu insistență, a implora. De aceia în locuri grele, cum este cel de față, comparațiunea trebuie făcută pentru versetul întreg, ca să i se vadă structura și să i se scoată înțelesul a-dânc.

ținuturile peste cari străbătuse până aci. Dar la Karkemiș lângă Euftrat se întâlni cu Nabucodonosor. In lupta ce se încinse, armata egipteană fu distrusă complect, iar Nabucodonosor își asumă întregul ținut de apus, fost până aci sub Assyrieni“.

La pag. 16 găsim acelaș lucru, însă cu oarecare modificări:

„O parte din armata assyriană, reușește să scape și să se retragă în Harran, din nordul Mesopotamiei. Aci își alege un nou rege în persoana lui Assur-ubalit. Cu ajutorul Scyților, Nabopolassar, reușește să cuprindă și Harran și în 610, ultima licărire de viață assyriană a dispărut.

In anul următor 609, luna Tamuz, ajunseră și Egiptenii să ajute pe Assyrieni. Era Nechao II, urmașul lui Psametic, care murise în 611. In drumul său Nechao, întâlnește pe Iosias, regele regatului lui Iuda, care opunându-se trecerii Egiptenilor prin țara sa, fu omorît în lupta ce se dădu la Megiddo. Nechao ajunse până la Euftrat, unde aflând că Ninive a dispărut, se mulțumi să declare ale sale toate țările peste cari trecuse până aci și să stabilească garnizoana în cetățile dinspre Babylonia. In 604 însă, Nabucodonosor, acum rege la Babylonia, îi ieși înainte la Karkemiș lângă Euftrat și distruse armatele egiptene, pe care le urmărește chiar până în Egipt“.

Autorul se bazează în aranjarea materialului pe două cărți: I. Vandervorst, pag. 134 și The Cambridge History, citată în două locuri, pag. 130.

In această interpretare a stihului citat mai sus de noi, mai întâi avem de observat, că traducerea neavând nici un înțeles, s'a mărginit să-i așeze o interpretare care s'ar fi putut potrivi cu situațiunea istorică. Și așa a și făcut. In al doilea rând spune: că după cuprinderea Haranului Nabopolassar; *nimicește restul de oștire asiriană și cu aceasta și numele Ninivei pierde definitiv din istorie sau reușește să cuprindă și Harran și în 610 ultima licărire de viață asiriană a dispărut.*

Autorul face confuziune între ceea ce se întâmplă în 609 și pune pe seama lui 610, din această pricină ajutorul efectiv pe care îl dă Neco lui Așurubalit, când în 609 armatele asiro-egiptene asediază Haranul, nu-l mai menționează.

In al treilea rând spune că Iosia s'a opus la trecerea Egiptenilor prin țara sa, este un lucru inexat întru cât Meghido era în regatul fost al lui Israil 1).

In al patrulea rând *trage o concluzie falsă* că Neco a-

1) Să nu se confunde faptul că Iosia, din pricina slăbirei puterii asiriene și-a îngăduit să treacă până la Meghido și chiar să-l considere ca oraș al lui, cum spune Iosif Flaviu, cu granițele naturale ale regatului Iuda, care cuprindea două triburi.

junge la Eufrat, află că Ninive a dispărut și se mulțumi să declare ale sale toate țările peste cari trecuse.

Și la sfârșit bătălia dela Carchemiș apare ca fără nici o leătură. Dacă ar fi citit pe Gadd, lucrul ar fi fost evitat ¹⁾.

* * *

Intr'o lucrare în care se oglindește cel mai important eveniment din istoria antichității: *Prăbușirea imperiului asirian și dispariția lui din istorie* ²⁾, acest eveniment nu se poate trata la iuțea.

Sunt lacune și aprecieri de făcut încă asupra multor chestiuni pe care le-am trecut cu vederea, din pricină că riscăm să întrecem cu critica noastră mărimea tezei de doctorat a d-lui Negoită.

Un capitol trebuia însă tratat: *Raportul de forțe în lumea asiatică înainte de căderea Ninivei*. Să lași să treacă neevidențiate: Reforma lui Iosia al Iudei, care s'a întins și în fostul regat al lui Israil; cucerirea Așdodului de către Psametic I, Faraonul care căpătase independența și restabilise unitatea Egiptului; invaziunea Sciților de neam indo-germanic în Siria și Palestina pe la 634, din care reese caracterul nominal al suveranității asiriene asupra Palestinei; superioritatea armată a lui Kiaxare al Mezilor asupra lui Nabopolasar; rolul șters al Sciților în luptele pentru cucerirea Ninivei și neparticiparea lor la împărțirea imperiului ³⁾, sunt fapte cari nu pot fi omise subt nici un pretext.

Ce să spunem de felul incomplet dela pag. 108-109 și de compilație nereușită făcută să scoată în evidență atotputernicia și rolul istoric de odinioară al Tebei? Autorul nu știe, că începând dela 1580-1100, faraonii din familiile Tutmes, Amenofis, Ramses, cuceriseră Asia occidentală și Mesopotamia, Teba, ajungând nu numai capitala Egiptului nou, ci și metropola Orientului civilizată. Dela această dată începe declinul și ridicarea treptată a Asiriei, care la rândul ei va cuceri Egiptul, și Ninive va ajunge capitala lumii orientale ⁴⁾.

Numai așa se poate pricepe adâncul înțeles al proorociei lui Naum.

1) C. J. Gadd, *op. cit.*, pag. 26. Despre aceasta vezi: Politica regatului Iuda, p. 100.

2) Cele 4 reședințe ale regilor asirieni: Ninive, Dur-Șarukin, Kallah și în parte și Așur, au fost incendiate și prefăcute în ruine.

3) La împărțirea imperiului asirian, *Mezii* au luat: teritoriul vechiului imperiu asirian și teritoriul dela nord și dela vest până la râul Halis. *Babilonienii* au luat: restul imperiului asirian, Mesopotamia cu Siria și ținutul de dincolo de Tigru. Pentru acestea vezi: R. Kittel, *Geschichte des Volkes Israel*, vol. III, partea I, Stuttgart, 1927, pag. 1.

4) Despre importanța Tebei, marea capitală a Egiptului, ar fi pu-

CONCLUZIUNE.

Cartea d-lui T. Negoită este o compilație pusă la adăpostul unui titlu: teză de doctorat. Pentru studierea acestui subiect ar fi avut nevoie de mai multă vreme și de mai multă atențiune. O carte în genul acesta se scrie pe îndelete: e o lucrare de lungă durată de cercetări minuțioase și de maturitate științifică. O lucrare de erudiție, care trebuie să rămână, nu se face cu grabă și cu sistemul de compilație, de ai impresiunea unor milioane de culori dintr'un caleidoscop.

Autorului îi lipsesc: a) *Orientarea generală*. Nu știe ce să citească și cum să citească. Orice afirmațiune i se pare bună ori și unde ar găsi-o și se grăbește s'o pună în text ca să umple paginile. Cărțile pentru d-sa au aceeași valoare. Când se încurcă într'o chestiune mai grea, atunci textul este corupt sau obscur. Iar când e vorba de critică tot ceea ce nu se potrivește cu părerile d-sale, este raționalist.

b) *Metoda urmărită*. Putem spune că nu are nici o metodă. Materialul este aruncat grămadă, iar clădirea pe care a zidit-o, este fără temelie. Despre critica istorică, literală, textuală nu mai spunem nimic, căci sunt subt orice apreciere. Lexicografia este complect neglijată, iar noțiunile elementare de sintaxă lipsesc. Din comentariu nu se poate vedea ce urmărește profetul. Cele două rânduri de traducere mi-au făcut impresiunea, că profesorul: raportorul principal a remaniat teza într'o mare măsură, însă zadarnic. Erorile ce s'au relevat la comparațiunea cu textul siriac, erori de citire și de metodă, denotă lipsă de spirit critic.

c) *Marile linii de interpretare*. Acestea sunt fixate de comentatorii sacri, cari dau la iveală învățătura Bisericii și conservă tradițiunea. În comentariul de față aprecierea comentariilor sacre, este după aceeași metodă ca și cum a înregistrat pe Marti, Gunkel, Nowack, Hoonacker, Bickell, etc. Nu se vede familiarizarea cu citirea lor și cu scoaterea a ceea ce trebuie, ca interpretarea să reprezinte adevăratul punct de vedere al Bisericii, căci interpretarea se face, pe lângă filologie, numai în lumina Scripturii și a Tradițiunii.

tut să se conducă de A. Moret, *Le Nil et la civilisation égyptienne*, Paris, 1926, pag. 337-346, de unde se vede mărimea și importanța ei.

Acest comentariu lasă impresiunea, și cred că este cea justă, că este la fel cu toate comentariile protestante. Se poate oare imagina ca o carte trecută în canonul Bisericii să nu aibă măcar o idee pe care să se sprijine o învățătură și o atitudine? Căci din două una: sau atare cărți cuprind învățături ale Bisericii, sau nu, și atunci nu au ce căuta în canon! Dar literatura patristică cuprinde perle de interpretare. Și am dat exemplu, interpretarea Fericitului Ieronim. Am fi trecut și mai departe, dar am lăsat și autorului ceva care să-l mai preocupe.

Am arătat la început și cu aceasta vreau să sfârșesc critica mea, că proorocia lui Naum, — ca și celelalte cărți profetice ale Vechiului Testament, — are pentru Biserică un sens *istoric*, care se referă la evenimentele în curs pe care profetul le are ca subțit prin inspirația Duhului Sfânt, și *unul teologic* cu conținut mesianic. Sensul istoric este căderea Ninivei, și pedeapsa pe care Dumnezeu a trimis-o asupra poporului asirian, ca să asigure liniștea și misiunea poporului ales. În celălalt sens se vede învățătura despre providența cărmuitoare a unui Dumnezeu Sfânt, Atotputernic și drept, care pedepsește pe cei fără de lege și răsplătește pe cei cari nădăjduesc în el. La baza acestui raport al lui Dumnezeu cu lumea, stă planul lui pentru mântuirea lumii, prevestire, care se aude în cuvintele de veste bună ale lui Naum II, 1, ca și în expresiunile asemenea din Isaia LII, 7 și a căror realizare se citește în epistola către Romani (X, 15) ¹⁾ a Sfântului Apostol Pavel, referitor la propoveduirea în lume a învățaturii evanghelice: „Cât de frumoase sunt pe munți picioarele celor ce binevestesc pacea, celor ce binevestesc cele bune!“

*

* *

Pe baza acestei lucrări, comisiunea Facultății de Teologie din București, nu din vina ei, ci din vina raportorului principal al tezei, a acordat autorului titlul de „Doctor în Teologie“, magna cum laude, mențiunea cea mai mare: nota 10.

O teză de doctorat, însă trebuie să fie o lucrare originală. Lucrul să fie făcut fără graba de a avea un titlu academic, căci întotdeauna un titlu însemnează clasificarea celui ce-l obține în rândul oamenilor de știință, cari pot fi consultați în anume timpuri asupra problemelor cari privesc specialitatea aleasă. Și când specializarea s'a făcut în bune condițiuni, avem satisfacțiunea de a consulta un om pregătit în ramura respec-

1) *Tolkovaia Biblia*, VII, pag. 276, Cf. *Knabenbauer, op. cit.*, vol. II., pag. 28—29 și *Patrologia Orientalis*, vol. XV, pag. 588. În LXX, Naum II, 1 este: I, 15.

tivă, și dimpotrivă, când pregătirea s'a făcut în condițiuni mediocre, sau rele, și cu o grabă neobișnuită, cum este în cazul de față, de a pune mâna pe o situațiune—acea de conferențiar de studii biblice dela Facultatea de Teologie din București, atunci rămânem decepționați și uluiți, de pregătirea insuficientă și superficială care i s'a dat, și de aprecierea ce i s'a făcut.

La o teză de doctorat, pe lângă candidatul care lucrează și prezintă teza, nu trebuie uitat și profesorul la care se trece teza. La dreptul vorbind, profesorul are mai mare răspundere, fiindcă el este îndrumătorul și întipăritorul metodei de lucru și al informațiunilor, precise, clare sau false, cari intră într'o lucrare de valoarea unei teze de doctorat.

Lipsa de informațiune a profesorului, are o înrăurire covârșitoare asupra candidatului, care va căuta să imiteze pe profesorul său, și dimpotrivă. Din această pricină, vedem că din mâna unui profesor stăpân pe specialitatea sa, ies elemente de prima mână. Cu un profesor insuficient sau rău pregătit și fără metodă, de multe ori pierzi vremea și trebuie ca aiurea, s'o iei dela capăt, sau să te mulțumești cu ceea ce poți căpăta din puținul pe care profesorul de specialitate îl posedă.

La conducerea alcătuirii unei teze de doctorat, este angajat prestigiul științific al profesorului respectiv. Și la profesorii mai în vârstă, se poate vorbi nu numai de prestigiul științific, ci chiar de apogeul științific în ramura respectivă.

În cazul nostru rees clar două lucruri: *incapacitatea raportorului principal*, a P. C. Sale Părintelui Popescu-Mălăești, de a dirija o lucrare de valoarea profetului Naum, nefiind singur informat asupra greutății tezei și asupra materialului principal și auxiliar de limbi orientale și de istorie orientală: asiriană, babiloniană și egipteană și *nulitatea candidatului*, care a obținut pentru asemenea lucrare două calificative: Doctor în Teologie, specialitatea Exegeza Vechiului Testament și recomandarea ca suplinitor la conferința de studii biblice dela Facultatea de Teologie din București.

Résumé

Les observations critiques de la présente étude ont pour objet le travail de M. T. Negoită, docteur en Théologie de la Faculté de Théologie de Bucarest, titre obtenu en juin 1932. Sa thèse de doctorat: *Profetul Nahum, traducere și comentari* (= *Le prophète Nahum, traduction et commentaire*), aurait pu être passée sous silence. Mais, étant donné, que cette thèse, inférieure sous tous les rapports, aurait pu être considérée, à l'étranger, comme modèle d'exégèse et de conception méthodique — en Roumanie, — fruit des études faites dans nos Facultés, je n'ai pas voulu, pour le prestige de la Faculté même et des autres Facultés de Théologie de notre pays, la passer sous silence, malgré l'excellente appréciation du professeur de spécialité: M. l'abbé Popesco-Mălăești.

Cette thèse n'est pas un travail original, comme il aurait dû l'être — travail de longue haleine et de maturité scientifique, — mais une compilation qui manque de méthode historique et d'information. L'auteur s'est hâté d'avoir le titre pour occuper le plus vite possible, avec le concours de son protecteur, la *Conférence d'Études Bibliques* de la Faculté de Théologie de Bucarest. Aidé par son professeur, mais insuffisamment informé lui-même sur l'importance et sur la difficulté du livre du prophète Nahum, l'auteur du commentaire, candidat au titre de docteur, a composé un travail qui manque complètement d'intérêt et cependant il a reçu la qualification: *magna cum laude*. Chose étonnante et même surprennante, d'accorder le titre de docteur pour un pareil travail!

Nous allons examiner le commentaire sous les points de vue suivants:

1. *L'aspect général du livre*, 2. *Le commentaire proprement dit*, 3. *La critique du texte*, 4. *Les Pères de l'Église*, et 5. *La méthode d'interprétation*.

1. Au point de vue de **l'aspect général du livre**, nous faisons deux observations préliminaires: a) le travail doit être composé

scientifiquement et b) il doit présenter la matière d'une façon supérieure et méthodique.

De l'examen général de notre étude, résulte que: M. Negoïță ne possède pas la grammaire hébraïque et la syntaxe. Il ne connaît non plus les langues sémitiques nécessaires pour la critique du texte, ni l'histoire de l'Assyrie, de la Babylonie et de l'Égypte. Il n'a pas lu la Bible, pas une seule fois sur les textes originaux: hébreu et araméen.

Quant au style, la matière n'est pas exposée dans une forme supérieure. Le livre fourmille de fautes et d'erreurs: fautes d'orthographe concernant le roumain et erreurs dues à la transcription du syriaque et à l'impression des mots hébreux. Les Pères de l'Église sont cités comme on cite les auteurs profanes, et du livre même, il ne résulte pas quel est le point de vue de l'Église, quant à sa doctrine. On ne voit pas non plus quelles sont les divisions du livre de Nahum.

Les éditions des travaux consultés ne sont ni les meilleures, ni les plus récentes, par ex.: *Sellin* est cité, quoi que le candidat ne l'ait pas lu, d'après l'édition de 1922, tandis que la dernière édition est celle de 1930; *Knabenbauer* est cité d'après l'édition de 1886, tandis que l'édition de 1924 lui aurait fourni une riche bibliographie.

A la fin du „commentaire“ de M. Negoïță, il y a une „Bibliographie“, avec l'observation qu'il a lu les livres marqués d'une étoile. Mais cette information n'est pas exacte, car dans sa thèse il cite des livres qui ne sont pas marqués de l'étoile, par ex.: Bérose, Keil, Ewald, Duhm, etc. Il n'a pas utilisé des livres de premier ordre: Gadd, *The Fall of Nineveh*, London, 1923. A cause de cela, il a employé l'article de Dhorme, *La fin de l'empire assyrien d'après un nouveau document* (Revue Biblique, 1924, pag. 224-225) et I. Vandervorst, *Israël et l'ancien Orient*, IIe édit., Bruxelles, 1929.

Notre exégète emploie des articles d'après Vigouroux, *Dictionnaire de la Bible*, copie mot-à-mot diguisée, sans dire qu'il s'agit d'une simple traduction et sans citation, par ex.:

Pages 35-36 = Vigouroux, *op. cit.*, V, col., 2430.

Page 35 = Vigouroux, *op. cit.*, V, col., 2439.

Page 37 = Vigouroux, *op. cit.*, III, col., 1112.

Page 38 = Vigouroux, *op. cit.*, V, col., 2390.

Page 109 = Vigouroux, *op. cit.*, IV, col., 1651.

En s'appuyant sur des *Dictionnaires*, et parcequ'il n'est pas familiarisé avec les sciences auxiliaires de l'Ancien Testament et

surtout pour le commentaire de ce livre: l'assyriologie, il est mal informé sur la chute de Thèbe, l'ancienne capitale de l'Égypte, et autrefois, pendant le règne de Toutmes III, la capitale de l'Orient civilisé. Il n'a pas utilisé encore deux livres:

1. Ferd. Hofer, *Chaldée, Assyrie, Médie, Babylonie*, Paris, 1862, qui malgré les conclusions de l'auteur, donne un riche matériel documentaire sur les auteurs classiques qui parlent de Ninive, de ses guerres et de sa chute.

2. M. Streck, *Assurbanipal und die letzten assyrischen Könige, bis zum Untergange Niniveh's*, Leipzig, 1916, 3 vol., qui est un précieux instrument de travail (surtout les vol. I, pag. 421-449, et II), qui doit être corrigé avec Gadd, *op. cit.*, London, 1923.

Quant à la „critique littéraire“ et „le style“ tout est une compilation. M. Negoită ne connaît pas les termes à employer pour classer les opinions des critiques. Il dit par ex.: *les uns* (pag. 36); *les autres* (pag. 36); *ce sont des suppositions* (pag. 48); *ce sont des curiosités* (pag. 49); *quelques commentateurs* (pag. 49); *nous sommes du même avis que les Pères de l'Église* (pag. 51); *M. Bellas influencé à outrance par les protestants, devient très libéral...* (pag. 75); *Le texte est corrompu* (pag. 61); *cela est une absurdité, car dans toutes les langues de la terre, par le singulier on peut désigner le pluriel* (pag. 61); *ce vers est un des plus obscurs, à cause de la corruption du texte* (pag. 88). A la page 96 et 97 de son travail, notre auteur emploie la comparaison avec *l'omnibus* à propos des chars de guerre des Assyriens, comparaison mal placée. *Ce vers est une simple comparaison, mais difficile à comprendre. Nous ne pouvons pas pénétrer l'intention de l'auteur. C'est une courte sentence, et nous ne savons pas à quoi faut-il la rapporter* (pag. 124). A la page 125, il a la prétention de corriger Smith et Bellas, professeur à la Faculté de Théologie d'Athènes: „*La traduction de ceux qui traduisent avec: scribes (Smith et Bellas) est fautive, car dans טפסר il n'y a aucune métathèse du mot ספסר*“. Cette argumentation prouve que notre auteur et de même son professeur, ne connaissent pas le mot assyrien: *dupšaru* (tuṣṣaru). Pour cela ils auraient dû lire: Jeremias, *Das Alte Testament im Lichte des alten Orient*, art. *Nahum*, pag. 642, ou chercher dans un dictionnaire assyrien le mot *dupšaru* (tuṣṣaru) = „scribe de tablettes“.

Il emploie des auteurs dans des citations de seconde main, par ex.: Spiegelberg, *Aegypt. Randglossen zum A. Test.* 31, f. f.

cité d'après Smith (p. 73). Billerbeck und Jeremias, *Der Untergang Niniveh's und die Weissagungsschrift des Nahum*, Leipzig, 1895 (Beiträge zur Assyriologie III, 87-188), dont le titre dans la „*Bibliographie*“ est incomplet et sans date, sont cités d'après Smith (pag. 102). Breasted, *Ancient Records of Egypte*, IV, 411 d'après Smith (pag. 109).

A. O. F. R., 511, f. f., d'après T. C. dans *Enc. Biblica*, art. Put. (pag. 109).

Le collectif dans la syntaxe lui est quelque chose d'étrange, car il est souvent surpris, comme par ex., dans III, 11, où à la suite de la comparaison avec les LXX, la Vulgate et le syriaque doit être traduit: „*De même tu chercheras toi aussi aide de la part de tes ennemis*“ et non „*De même tu chercheras abri à cause de l'ennemi*“. Et pour nous faire une idée de sa conception non-critique, il se demande „*comment l'aide viendrait de l'ennemi*“ (pag. 114). Sans doute, s'il avait lu la Chronique de Nabopolassar, il aurait vu les deux ennemis: les Égyptiens et les Mannéens (=Mannai), deux anciens ennemis qui vinrent au secours de l'empire assyrien.

Ne parlons plus de la chronologie des événements qui est pleine d'inexactitudes! Pour ce genre d'interprétation on doit voir les pages: 16, 93, 115, où la confusion domine.

La conquête de Harran est attribuée par notre interprète, aux Scythes (pag. 16). Il est vrai que cette opinion est partagée aussi par Gadd, qui, le premier, a traduit: *Umman-Manda* = Scythes (ligne 65 de la Chronique). Plus tard, Dhorme, dans son article de la *Revue Biblique*, admet qu'il s'agit de Scythes (*R. B.*, 1924, pag. 233). Mais en 1925, Thureau-Dangin, publia dans la *Revue d'Assyriologie*, XXII, pag. 27. ss., „un message envoyé par Nabuchodonosor II, encore prince héritier, à trois personnages pour leur annoncer la campagne de Nabopolassar au pays de Harran, campagne qui devait mettre fin à l'empire assyrien“. Cette lettre, sous le No. 99, fait partie de G. Conteneau, *Contrats et lettres d'Assyrie et de Babylonie*: Contrats de Kerkouk, contrats kassites, contrats et lettres d'Assyrie, lettres néo-babyloniennes. Paris, Geuthner, 1926.

Voici la lettre:

„*Lettre de (ilu) Nabu-kudur-usur à (ilu) Ninurta-šar-usur, (ilu) Nabu-nadin-šum et (ilu) Marduk-etir. Salut à vous! Que Bel et Nabou décrètent votre salut! Le roi s'en est allé au pays de Harran (Harranu); une force nombreuse de Mèdes (Madaaa)*

s'en est allée avec lui. Quiconque aime le roi et m'aime, moi aussi, père et enfant...".

Et voici la conclusion du Père Dhorme :

„Malgré l'absence des dernières lignes, cette missive illustre, de saisissante façon, la compagne racontée par la Chronique de Gadd. On voit clairement que les alliés de Nabopolassar, dans la marche sur Harran, sont des Mèdes et que, par conséquent, les fameux *Umman-Manda* qui, d'après les récits de Nabonide et la relation de la Chronique, furent des auxiliaires de l'armée babylonienne et les destructeurs de Harran, doivent s'identifier avec les Mèdes et non avec les Scythes. C'est donc sous les coups des Babyloniens et des Mèdes que, l'an 610 av. J.-C., tombait la ville de Harran, comme étaient tombées Assur et Ninive". (*R. B.* 1927, p. 152).

Nous avons signalé cela pour la précision des événements!

Avec ce système d'exégèse dans l'appréciation des divers problèmes que présente le livre de Nahum, l'exégèse est une confusion et un genre d'ignorance, car il est très facile d'embrouiller les choses, et dans les endroits difficiles s'exprimer: „*Nous ne le savons pas!*"

2. Le commentaire proprement dit. Il faut d'abord attirer l'attention du lecteur sur les deux traductions différentes du livre du prophète Nahum. M. Negoitã met une traduction en haut de la page et, dans le commentaire proprement dit, il fait souvent l'exégèse d'après une autre traduction. Cette chose bizarre prouve qu'une main étrangère a remanié la thèse que nous examinons. La personne qui est intervenue, est, elle aussi mal informée sur la grammaire hébraïque et sur la syntaxe.

Le commentaire qui occupe la plus grande partie du livre — pag. 33-130 — est quelque chose de très mêlé, plein d'affirmations incohérentes, comme nous l'avons démontré dans notre compte rendu en roumain. La matière n'est pas choisie; n'importe quel auteur protestant est pris comme appui. Les Pères et surtout ici les écrivains ecclésiastiques sont cités pour être cités. Les auteurs profanes, qui racontent l'histoire de la grande cité de Ninive, lui sont inconnus. La Chronique de Nabopolassar, destructeur de Ninive et de l'empire assyrien, n'est pas utilisée, — document qui jette une nouvelle lumière sur différentes passages de l'Écriture Sainte.

3. La critique du texte, la plus aride partie d'un commentaire, est au-dessous de toute appréciation. L'auteur ne connaît pas en quoi consiste la critique, le génie de la langue dans laquelle

il fait la traduction, etc... Il exagère l'importance des Septante, il ne connaît pas la valeur de la Vulgate et du texte syriaque corrigé d'après les Septante; cette correction a été finie avant le IV-ème siècle, car Ephrème et Aphraate citent un texte qui est très proche de celui des manuscrits.

N'importe quelle leçon lui fait impression, et ainsi frappé par la nouveauté du texte, il change l'hébreu à son gré; tantôt d'après le grec, tantôt d'après le syriaque. *Cela est le résultat d'une préparation superficielle et du manque de connaissances surtout de la langue syriaque et de l'histoire du texte.* C'est pourquoi le texte syriaque en transcription fourmille de fautes de lecture.

Quant à la critique du texte roumain de la traduction du Saint-Synode, éd. de 1914, il résulte, de ce que nous avons dit, que notre exégète ne connaît pas la langue de l'ancienne traduction roumaine. Pour cette raison il fait des confussions et des fausses appréciations concernant la traduction du grec. Pour démontrer l'infériorité de la traduction, il aurait dû mettre une nouvelle traduction en regard des passages mal traduits.

4. Les Pères de l'Église et les écrivains ecclésiastiques, sont cités d'une façon fragmentaire. Pour les étudiants qui peuvent à peine déchiffrer un texte latin, il aurait dû mettre la traduction dans le texte du commentaire et le texte latin ou grec au bas de la page.

Des fragments des écrivains ecclésiastiques qu'il donne, on ne saisit pas au juste leur doctrine au sujet du livre de Nahum. Nous avons cité en traduction roumaine une grande partie du commentaire de Jérôme, qui contient des pages magnifiques, commentaire de premier ordre, qui fixe aussi le sujet au point de vue du sens littéral et du sens spirituel: *la consommation du monde et le jugement du Seigneur.* Nous n'avons pas traduit les autres écrivains ecclésiastiques, car nous les avons laissé à la charge de M. Negoită qui les consultera, sans doute, quand il va refaire son travail.

5. La méthode d'interprétation n'est pas une chose familière de M. Negoită. Pour cette raison, nous lui avons exposé les lignes générales de la théorie dans notre compte rendu en roumain, lui faisant savoir que sans posséder les sciences fondamentales et auxiliaires de l'histoire orientale et des langues sémitiques, on est dans l'impossibilité de rédiger un commentaire scientifique. *L'information bibliographique lui manque totalement.* Dans le même compte rendu en roumain,

nous lui avons signalé ce que nous avons trouvé dans: Knabenbauer, *Cursus Scripturae Sacrae, Commentarius in prophetas minores*, éd. de 1924, et en dernière ligne les informations cuillies dans différentes revues et collections, dont on ne peut se dispenser. Nous avons réservé un chapitre dans lequel nous expliquons comment on doit faire la traduction d'un livre de l'Ancien Testament, et nous avons donné une nouvelle traduction du livre de Nahum, car la traduction de M. Negoită est mauvaise.

Pour éclaircir les événements décrits par Nahum, notre auteur aurait dû consacrer un chapitre spécial à: „*La politique du royaume de Juda à cette époque (616-609)*“. Pour cela nous avons jeté un coup d'oeil dans les documents cunéiformes, en prenant en considération en même temps divers passages de l'Écriture, et nous avons conclu que la politique d'Israël et de Juda avant et après leur séparation, fut *la politique d'indépendance nationale*. Et à cette époque, surtout, le roi Josias avait l'intention de restaurer l'ancien Israël dans ses frontières. Pour cette fin, il profitait du chaos provoqué par la chute de l'empire assyrien.

Le chapitre: „*Manques et incohérences*“ est réservé aux différentes observations relatives à la technique du travail et à l'interprétation des textes cunéiformes à l'aide desquels on peut obtenir une meilleure traduction des divers textes du livre de Nahum. On peut y voir aussi le dommage qui résulte de la négligence des sources cunéiformes.

Notre exégète aurait dû traiter encore: „*Le rapport des forces dans le monde asiatique avant la chute de Ninive*“, d'où résulterait la souveraineté nominale de l'empire assyrien sur divers pays et régions conquis. Mais étant donné la longueur de notre critique, qui aurait dépassé le travail de M. Negoită, nous nous sommes arrêtés ici.

La conclusion, qui se dégage de nos observations, est: **II lui manquent:**

a) *L'orientation générale*, car notre interprète ne sait pas utiliser et lire les livres concernant divers problèmes de l'Ancien Testament. Pour lui, tout livre et toute édition ont la même valeur.

b) *La méthode suivie*. Il n'a pas de méthode et d'esprit critique.

c) *Les grandes lignes d'interprétation*, ne se laissent pas apercevoir. A côté des auteurs catholiques et protestants, on ne voit pas quelle est la Tradition de l'Église Orthodoxe orientale au

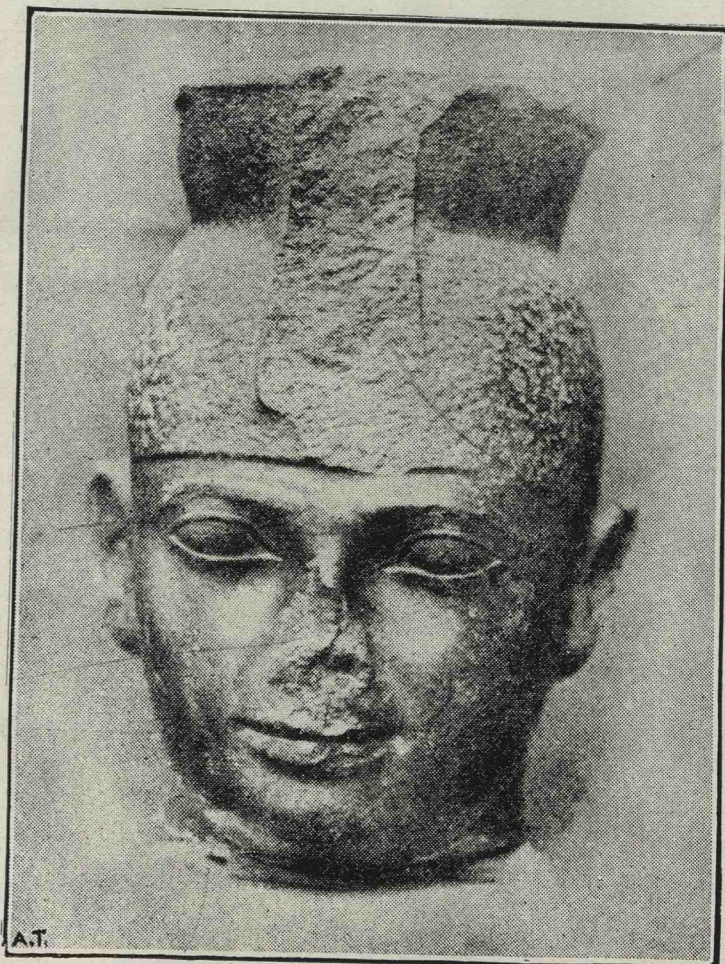
sujet de l'exégèse du prophète Nahum, surtout le côté théologique.

L'insuccès dans la composition du travail de M. Negoită est dû au professeur respectif, M. l'abbé Popesco-Mălăești. Professeur depuis 25 ans, il n'a rien organisé dans l'étude de l'Ancien Testament. Il a proposé lui seul l'Écriture Sainte: *l'Archéologie, l'Introduction, la Grammaire hébraïque et l'Exégèse*. C'est seulement maintenant qu'on voit qu'il n'a pas été dès le commencement préparé lui-même dans la science de l'Ancien Testament, Spécialiste en langues sémitiques en Allemagne, depuis, sa nomination comme professeur, il n'a rien écrit dans ce domaine, L'histoire orientale: de l'Assyrie, de la Babylonie et de l'Égypte, lui sont inconnues et même il les méprise. Pour cela, l'étudiant qui veut se spécialiser dans l'Écriture Sainte, doit partir à l'étranger pour recommencer les études et apprendre la méthode. Pour une Faculté de Théologie, comme celle de Bucarest, qui avait la possibilité de devenir le centre théologique de tout l'Orient, un professeur n'aurait jamais eu la patience de proposer 25 ans tant de matières et parfois être encore suppléant aux différentes chaires. Les étudiants désirent comprendre l'Ancien Testament. Mais il leur manque le professeur qui possède la méthode, la documentation et l'information nécessaires et basées sur l'étude sérieuse et le désir d'être au courant de la plus grande partie des travaux relatifs à sa spécialité. Il est même étonnant que le professeur actuel ne connaisse pas la syntaxe hébraïque. Autrement on ne peut pas s'expliquer comment il a laissé se glisser de graves erreurs et des incohérences notables de méthode dans la traduction et par conséquent dans l'interprétation du texte étudié par M. Negoită.

Pour nous, de l'examen attentif de la thèse de doctorat de M. Negoită, il résulte deux conclusions évidentes:

a) **L'incapacité** de M. l'abbé Popesco-Mălăești de diriger un pareil travail, car il n'est pas documenté lui-même sur ce qu'il faut d'information pour une thèse de doctorat concernant le prophète Nahum;

b) **La nullité** du candidat, proclamé docteur de la Faculté: magna cum laude, ce qui constitue la plus haute distinction et recommandé: maître de conférences-suppléant d'Études Bibliques à la Faculté de Théologie de Bucarest, à cause des mérites particuliers de sa thèse.

Tirhaca regele Etiopiei

după H. Gressmann, Allorientalische Bilder, tabela 74

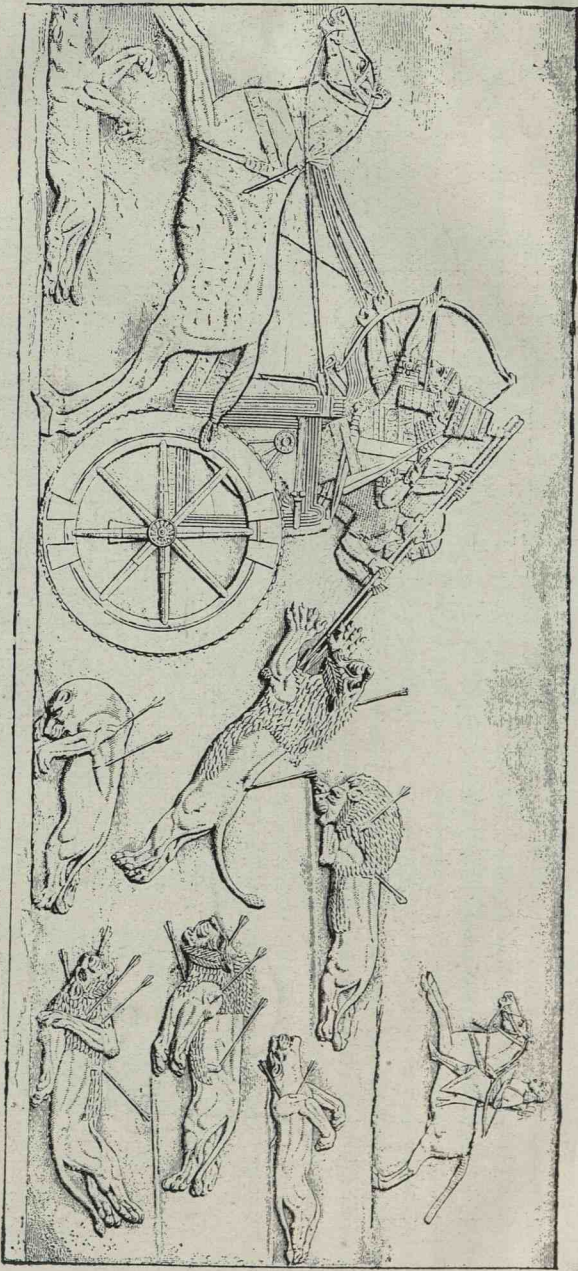
Sargon cu doi comandanți

după Vigouroux, Dictionnaire de la Bible

Asarhadon, regele Asiriei.

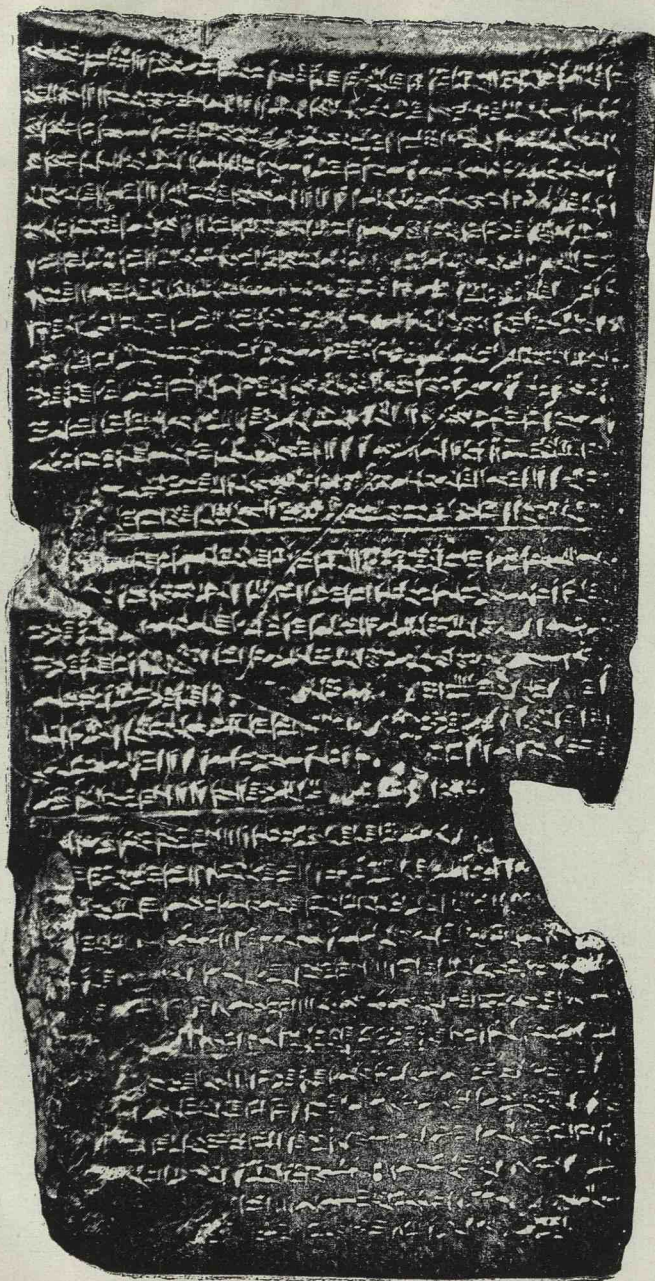
după Vigouroux, Dictionnaire

Vânătoare de lei în Astria

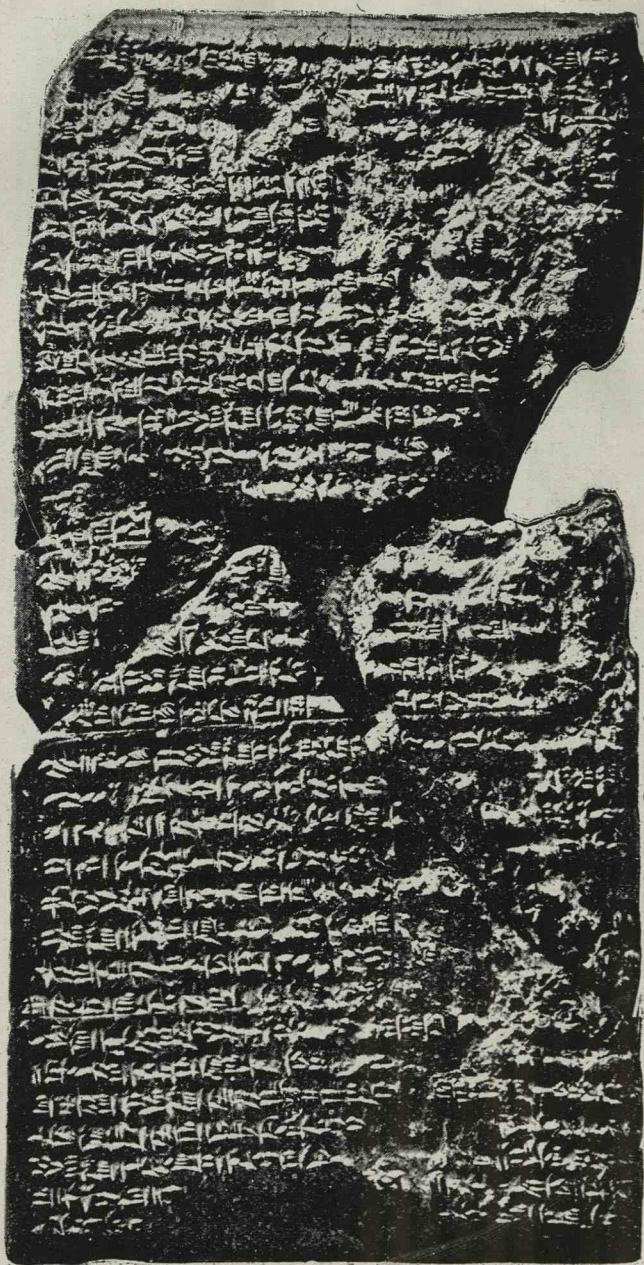
după Vigoroux, Dictionnaire

RECTO

Cronica lui Nabopolosar
descriind evenimentele din anul al 10—17 al domniei lui (616—609).

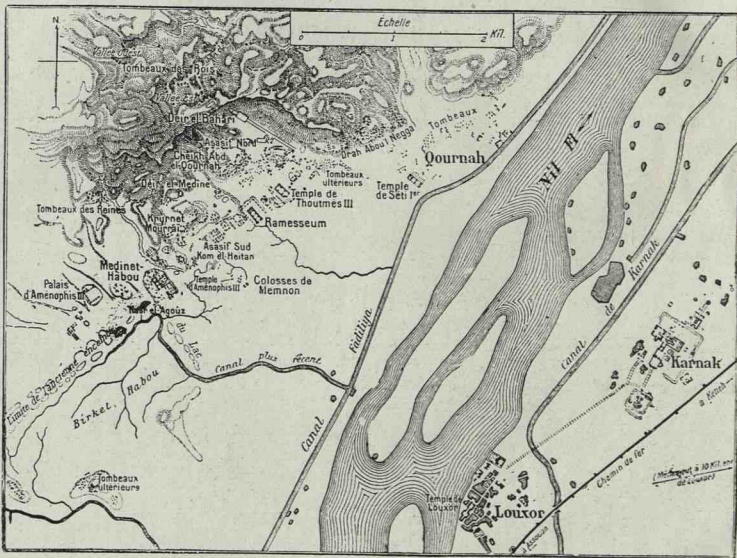
după Gadd.

Cronica lui Nabopolasar
[descriind evenimentele din anul al 10—17 al domniei lui (616—609).
după Gadd.

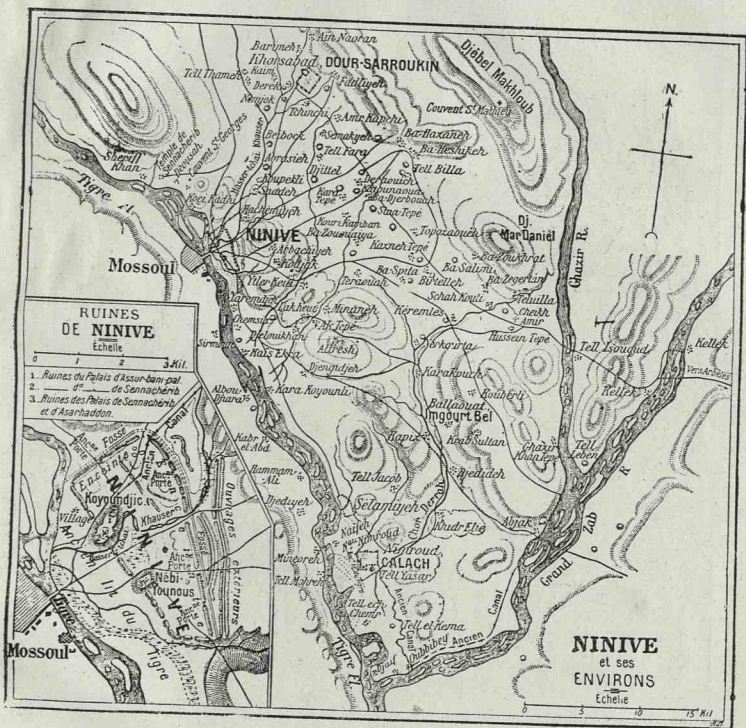
1 * ¹מִלְכָּא * ²מִלְכָּא * ³מִלְכָּא * ⁴מִלְכָּא * ⁵מִלְכָּא * ⁶מִלְכָּא * ⁷מִלְכָּא * ⁸מִלְכָּא * ⁹מִלְכָּא * ¹⁰מִלְכָּא * ¹¹מִלְכָּא * ¹²מִלְכָּא * ¹³מִלְכָּא * ¹⁴מִלְכָּא * ¹⁵מִלְכָּא * ¹⁶מִלְכָּא * ¹⁷מִלְכָּא * ¹⁸מִלְכָּא * ¹⁹מִלְכָּא * ²⁰מִלְכָּא * ²¹מִלְכָּא * ²²מִלְכָּא * ²³מִלְכָּא * ²⁴מִלְכָּא * ²⁵מִלְכָּא * ²⁶מִלְכָּא * ²⁷מִלְכָּא * ²⁸מִלְכָּא * ²⁹מִלְכָּא * ³⁰מִלְכָּא * ³¹מִלְכָּא * ³²מִלְכָּא * ³³מִלְכָּא * ³⁴מִלְכָּא * ³⁵מִלְכָּא * ³⁶מִלְכָּא * ³⁷מִלְכָּא * ³⁸מִלְכָּא * ³⁹מִלְכָּא * ⁴⁰מִלְכָּא * ⁴¹מִלְכָּא * ⁴²מִלְכָּא * ⁴³מִלְכָּא * ⁴⁴מִלְכָּא * ⁴⁵מִלְכָּא * ⁴⁶מִלְכָּא * ⁴⁷מִלְכָּא * ⁴⁸מִלְכָּא * ⁴⁹מִלְכָּא * ⁵⁰מִלְכָּא * ⁵¹מִלְכָּא * ⁵²מִלְכָּא * ⁵³מִלְכָּא * ⁵⁴מִלְכָּא * ⁵⁵מִלְכָּא * ⁵⁶מִלְכָּא * ⁵⁷מִלְכָּא * ⁵⁸מִלְכָּא * ⁵⁹מִלְכָּא * ⁶⁰מִלְכָּא * ⁶¹מִלְכָּא * ⁶²מִלְכָּא * ⁶³מִלְכָּא * ⁶⁴מִלְכָּא * ⁶⁵מִלְכָּא * ⁶⁶מִלְכָּא * ⁶⁷מִלְכָּא * ⁶⁸מִלְכָּא * ⁶⁹מִלְכָּא * ⁷⁰מִלְכָּא * ⁷¹מִלְכָּא * ⁷²מִלְכָּא * ⁷³מִלְכָּא * ⁷⁴מִלְכָּא * ⁷⁵מִלְכָּא * ⁷⁶מִלְכָּא * ⁷⁷מִלְכָּא * ⁷⁸מִלְכָּא * ⁷⁹מִלְכָּא * ⁸⁰מִלְכָּא * ⁸¹מִלְכָּא * ⁸²מִלְכָּא * ⁸³מִלְכָּא * ⁸⁴מִלְכָּא * ⁸⁵מִלְכָּא * ⁸⁶מִלְכָּא * ⁸⁷מִלְכָּא * ⁸⁸מִלְכָּא * ⁸⁹מִלְכָּא * ⁹⁰מִלְכָּא * ⁹¹מִלְכָּא * ⁹²מִלְכָּא * ⁹³מִלְכָּא * ⁹⁴מִלְכָּא * ⁹⁵מִלְכָּא * ⁹⁶מִלְכָּא * ⁹⁷מִלְכָּא * ⁹⁸מִלְכָּא * ⁹⁹מִלְכָּא * ¹⁰⁰מִלְכָּא *

* دَقِيلَا * ق * * * *
 1 * دَقِيلَا * ق * * * *
 2 * دَقِيلَا * ق * * * *
 3 * دَقِيلَا * ق * * * *
 4 * دَقِيلَا * ق * * * *
 5 * دَقِيلَا * ق * * * *
 6 * دَقِيلَا * ق * * * *
 7 * دَقِيلَا * ق * * * *
 8 * دَقِيلَا * ق * * * *
 9 * دَقِيلَا * ق * * * *
 10 * دَقِيلَا * ق * * * *
 11 * دَقِيلَا * ق * * * *
 12 * دَقِيلَا * ق * * * *
 13 * دَقِيلَا * ق * * * *
 14 * دَقِيلَا * ق * * * *
 * دَقِيلَا * ق * * * *
 * دَقِيلَا * ق * * * *

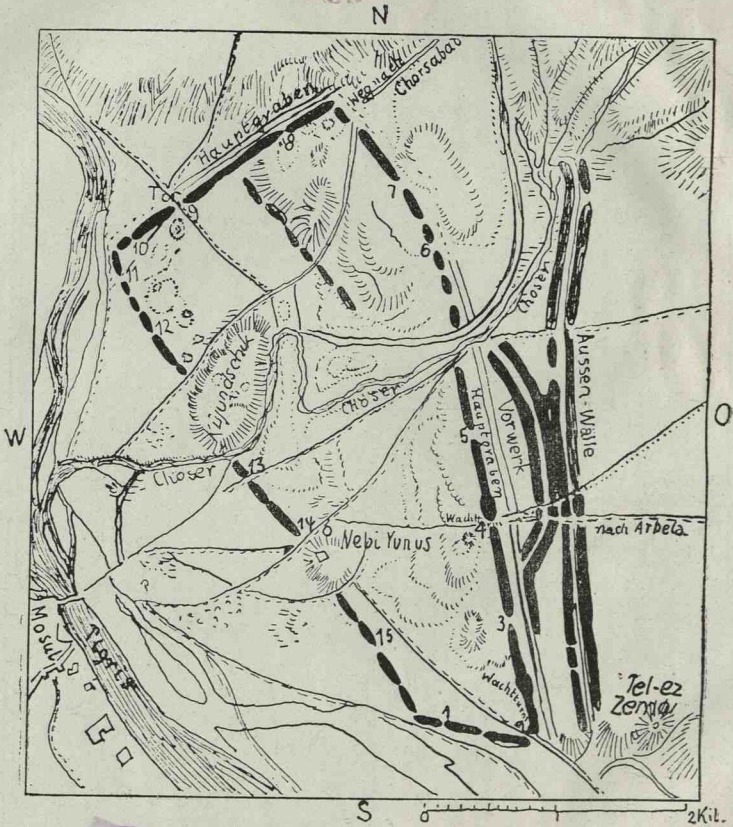
Ruinele Tebei capitala Egiptului

după Vigouroux, Dictionnaire

Ninive și împrejurimile ei.

după Vigouroux, Dictionnaire

Cele 15 porți ale Ninivei.

după Delitzsch

